

ISSN 1303-3123

İstanbul Üniversitesi Yayın No. 4498

OSMANLI BİLİMİ ARAŞTIRMALARI STUDIES IN OTTOMAN SCIENCE

Editör
Feza Günergun

Hakem Kurulu / Referees Committee

Gediz Akdeniz, İstanbul	Shigehisa Kuriyama, Kyoto
Virginia H. Aksan, Ontario	Mübahat Küttükoğlu, İstanbul
Ali Akyıldız, İstanbul	Afife Mat, İstanbul
Ali Haydar Bayat, İzmir	Rhoads Murphey, Birmingham
Asuman Baytop, İstanbul	Christoph K. Neumann, İstanbul
Atilla Bir, İstanbul	Efthymios Nicolaidis, Atina
Sonja Brentjes, Berlin	İlber Ortaylı, İstanbul
Günhan Danışman, İstanbul	Gert Schubring, Bielefeld
Ferruh Dinçer, Ankara	Ekrem Sezik, Ankara
Emre Dölen, İstanbul	Johann Strauss, Strasbourg
Şeref Etker, İstanbul	İlhan Şahin, İstanbul
Şefik Görkey, İstanbul	Celal Şengör, İstanbul
Feza Günergun, İstanbul	Hülya Şenkon, İstanbul
Mustafa Kaçar, İstanbul	Ramazan Şeşen, İstanbul
Esin Kahya, Ankara	Zafer Toprak, İstanbul
Mehmet Kanar, İstanbul	Şafak Ural, İstanbul
Aykut Kazancıgil, İstanbul	George Vlahakis, Atina
Dursun Koçer, İstanbul	Nuran Yıldırım, İstanbul
Klaus Kreiser, Bamberg	Şehsuvar Zebitay, İstanbul

Editör

Feza Günergun
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Anabilim Dalı
34459 Beyazıt_ İstanbul – Türkiye
Fax. 90 (212) 511 43 71
fezagun@attglobal.net

Osmanlı Bilimi Araştırmaları, 1995 yılında yayımlanmaya başlanmış, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yönetim Kurulu'nun 29.5.2001 tarihli kararı ile "Hakemli Dergi" olmuştur. Derginin, 2001 tarihinden itibaren yılda iki sayı olarak yayımlanması öngörülmüştür. Dergiye gönderilen araştırma makaleleri ve çeviri yazılar, hakemlerin onayından ve editörün süzgecinden geçtikten sonra yayımlanır. Tanıtma yazılarının yayını için editörün onayı yeterlidir. Dergiye gelen yazıların yayınında, yazının editöre geliş tarihi dikkate alınır. Hakemlerin değerlendirme sonucu altı hafta içinde bildirilir. Derginin yayın ilkeleri ve yazım kuralları, derginin son sayfasında belirtilmiştir.

CİLT/VOL. V

SAYI /NR.2

2004

Yayın Kurulu

Feza Günergun, Mustafa Kaçar, Mehmet Kanar, A.İhsan Gençer, Mesut Yalvaç

OSMANLI BİLİMİ ARAŞTIRMALARI

Cilt / Vol.V, Sayı / Nr. 2, 2004

MAKALELER

- Zeynep-Kamil Hastanesi'nin kuruluşu ve vakfiyesi 1-37
The foundation of the Zeynep-Kamil Hospital in Scutari, Istanbul -
Waqf documents (Abstract) 37
Şeref Etker - Feza Günergun - Abdullah Köşe
- Ziraat ve Sinaat Tercüme-i Fünun Odaları Mecmuası üzerine
bir inceleme 39-60
A Turkish journal on agricultural sciences: Ziraat ve Sinaat Tercüme-i Fünun
Odaları Mecmuası (Abstract) 60
Sevtap Kadioğlu
- Türkiye çocuk hekimliğinin ilk dergisi: La Pédiatrie En Turquie / Türkiye'de
Emrâz-ı Etfâl 61-101
Child health in Istanbul: Dr. G.B. Violi and his monthly La Pédiatrie en
Turquie / Türkiye'de Emraz-i Etfâl (1909-1914) (Abstract) 101
Gülten Dinç – Şeref Etker
-

BİLİM TARİHİ KONFERANSLARI

- Bilimsel Devrim ve Türkiye 103-116
The Scientific Revolution and Turkey (Abstract) 116
Erdal İnönü
-

KURUMLAR

- İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Anabilim Dalı'nın
çalışmaları (2000-2003) 117-137
The Department of History of Science, Faculty of Letters, Istanbul University:
Activity report 2000-2003 (Abstract) 137
Gaye Şahinbaş Erginöz
-

YAYIN TANITIMI

- Türkiye'de Botanik Tarihi Araştırmaları 139-140

ZEYNEP-KAMİL HASTANESİ'NİN KURULUŞU VE VAKFİYESİ

Şeref Etker* Feza Günergun** Abdullah Köşe***

Zeynep-Kamil Hastanesi, Üsküdar'ın, sağlık hizmetini günümüze dek sürdürebilmiş en eski sağlık kuruluşudur. Bir diğer özelliği de, İstanbul'un ilk "hususî bir hayır müessesesi" olmasıdır.¹ Kuruluşundaki bu özellik nedeniyle, Osmanlı dönemi hastaneleri içinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Hastane, Yusuf Kamil Paşa ile eşi Zeynep Hanım'ın özel mülkleri olarak, hastalara "meccanen" hizmet vermek amacıyla yaptırılmıştır. Hastanenin tarihsel gelişimi, yasal statüsü ile doğrudan ilgili olmuştur. Zeynep-Kamil Hastanesi'nin tarihiyle ilgili bazı sorunlara çözüm getirmeyi hedeflediğimiz bu çalışmada, hastanenin kuruluşuyla ilgili olarak tesbit ettiğimiz yeni bulgular sunulacak ve hastanenin tarihi bakımından önemli olduğuna inandığımız yayımlanmamış vakıf belgeleri incelenecektir.

Zeynep-Kamil Hastanesi hangi tarihte kurulmuştur ?

Zeynep-Kamil Hastanesi, Sadrazam Yusuf Kamil Paşa (Arapgir / Arabkir, 1808 – İstanbul, 9 Ekim 1876)² ile eşi Zeynep Hanım (Kahire, 13 Ekim 1825 – İstanbul, 8 Nisan 1884)³ tarafından yaptırılmıştır. Osmanlı

* Dr., Zeynep-Kamil Hastanesi, Üsküdar, 34668 İstanbul.

** Prof.Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Anabilim Dalı, Beyazıt, 34459 İstanbul.

*** Okutman, İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi, Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, Fatih, 34080 İstanbul.

¹ Şehsuvaroğlu, B.N., "Osmanlı sağlık tesisleri ve Zeyneb-Kamil Hastanesi," Zeyneb-Kâmil Hastanesi, 1860-1960, haz. B.N. Şehsuvaroğlu, [İstanbul] Kaptanoğlu Matbaası, 1960, içinde s.8.

² Biyografilerinde, Yusuf Kamil Paşa'nın ölüm tarihi 10 Ekim 1876 (S. Beyoğlu, "Kâmil Paşa, Yusuf," TDV İslâm Ansiklopedisi, c.24, İstanbul, 2001, İSAM yay., s.283-4) veya 11 Ekim 1876 olarak verilmektedir (İbnülemin Mahmud Kemal İnal, "Yusuf Kamil Paşa," Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar, I.cüz (c.1), 4.bs., İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1969, s.227; Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, c.II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s.684). Ancak La Turquie gazetesinde çıkan haberler gözönüne alındığında ölüm tarihi 9 Ekim 1876 olmalıdır. 10 Ekim 1876 tarihli gazete "bu gece" (yani 9'u gecesi) vefat ettiğini, 11 Ekim 1876 tarihli gazete ise, cenazesinin "dün" (10 Ekim) kaldırıldığını yazmaktadır. Paşa, Bebek'teki yalısında vefat etmiş; naaşı, aralarında sadrazam ve şeyhülislamın da bulunduğu kalabalık bir topluluk eşliğinde Şirket-i Hayriye'ye ait bir vapur ile Bebek'ten Üsküdar'a taşınmış ve Zeynep-Kamil Hastanesi yanındaki türbesine gömülmüştür. Naaşı taşıyan vapura, donanmaya ait birkaç gemi de eşlik etmiştir.

³ Son yıllarda yapılan yayınlarda Zeynep Hanım'ın ölüm tarihi çeşitli şekilde (1881, 1882, 1884, 1885 veya 1886) verilmiştir. Doğru ölüm tarihi 8 Nisan 1884 olup, bu tarih 1954 yılına ait bir yayında bulunmaktadır (Bkz. İbnülemin Ahmet Tevfik, "Zeyneb Hanım," Yeni Tarih Dünyası, c.2, sayı 12, 28 Şubat 1954, s.522-525). 1884 yılının gazete haberleri de, Zeynep Hanım'ın uzun bir hastalıktan sonra 8 Nisan 1884 gecesi Beyazıt'taki konağında vefat ettiğini bildirmektedir. Naaşı 9 Nisan günü araba vapuru ile Üsküdar'a geçirilmiş ve büyük bir kalabalık eşliğinde Zeynep-Kamil Hastanesi yanındaki "müdeffin-i mahsus"na defnedilmiştir. Cenaze alayına büyük bir kalabalık ve çeşitli tarikatlara mensup dervişler eşlik etmiştir (Bkz. La Turquie, 18e Année, No.84, 9 Avril 1884 (12 Cemaziyülâhr 1301); No.85, 10 Avril 1884 (13

Sarayı'nın, Kahire'ye Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın (1769-1849) hizmetine atadığı Yusuf Kamil Bey, paşanın en küçük kızı olan Zeynep Hanım ile evlenmiş, Mehmed Ali Paşa'nın vefatından sonra Assuan'a sürgüne gönderilmiş, ancak 1850 yılında Sultan Abdülmecid'in fermanıyla İstanbul'a dönmüştür. Ticaret Nazırlığı, Meclis-i Vâlâ ve Şura-yı Devlet Reisliği yapmış olan Yusuf Kamil Paşa, 1863 yılı başında Sultan Abdülaziz tarafından sadrazamlığa getirilmiştir.⁴

Bugüne kadar yapılan yayınlarda, Zeynep-Kamil Hastanesi'nin kuruluş tarihi kaynak belirtilmeden 1860 ya da 1862 olarak gösterilmiştir.⁵ Aslında, 1953 yılına kadar yapılan yayınlarda hastane için belirli bir kuruluş tarihi verilmemiştir.⁶ Dr. Bedi Şehsuvaroğlu, bu tarihte yayımlanan bir çalışmada, Zeynep-Kamil Hastanesi'nin "temelinin 1860 yılında atıldığını, yapımının iki yıl sürdüğünü ve 1862'de, İstanbul'un fethinden sonra açılan 36ncı hastane olarak" hizmete girdiğini bildirmiştir.⁷ Şehsuvaroğlu daha sonra yayımladığı bir tarihçede ise hastanenin kuruluşunu 1860 olarak göstermiştir.⁸ Hastanenin kuruluş tarihinin 1860 olarak gösterilmesi, hastanenin yapımına arsanın satın alındığı yıl başlandığı varsayımından kaynaklanmış olabilir.⁹ Hastanenin kuruluşunun 100. yıldönümü 23 Temmuz 1960 günü kutlanmıştır;¹⁰ aynı tarihte "Zeynep Kâmil Hastanesi 100. yıl" yardım pulları dizisi çıkarılmıştır.¹¹ Halen hastanenin armasında kuruluş tarihi olarak 1862 yılı gösterilmektedir.

Cemaziyülâhr 1301); Osmanlı, (Fransızca kısım) 4e Année, No.43, 10 Avril 1884 (13 Cemaziyülâhr 1301).

⁴ İbnülemin Ahmet Tevfik [İnal], "Zeyneb Hanım," s.522-525; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Son Sadrazamlar, s.247, dn 1; Mehmed Süreyya, 'Kamil Yusuf Paşa', Sicill-i Osmanî, çev. S.A. Kahraman, c.3, Tarih Vakfı Yurt yay. 30, İstanbul, 1996, s.863; S. Ünver, "Bir varmış bir yokmuş," Zeyneb-Kâmil Hastanesi, 1860-1960, haz. B.N. Şehsuvaroğlu, [İstanbul] Kaptanoğlu Matbaası, 1960, içinde s.4.

⁵ Şehsuvaroğlu, B.N., İstanbulda 500 Yıllık Sağlık Hayatımız, İstanbul Fethi Derneği neş., sayı 21, İstanbul, Kemal Matbaası, 1953; Zeyneb-Kamil Hastanesi, 1860-1955, haz. B.N. Şehsuvaroğlu, N.A. Banoğlu (İstanbul, 1955), 102 (+ 6 s., 1 pl.) [iç kapaktaki başlık: Zeyneb-Kamil Hastanesi, 1860-1954]; Zeyneb-Kâmil Hastanesi, 1860-1960, haz. B.N. Şehsuvaroğlu, [İstanbul], Kaptanoğlu Matbaası, 1960; Dünü Bugünü ile Zeynep-Kâmil Hastanesi, 1862-1988, [der. C.Uçuk], Zeynep-Kâmil Anne ve Çocuk Sağlığını Koruma Derneği yay., İstanbul, Servetifünun Matbaası, 1988.

⁶ Yalınz, Besim Ömer [Akalm] Paşa, 1899 yılında yayınladığı "Üsküdar'da 'Zeyneb-Kamil' Hastanesi" başlıklı yazısında hastanenin "yirmibeş sene akdem" inşa ettirildiğini belirtmiştir (Nevsal-i Afîyet, [c.1], İstanbul, İlm Matbaası - Ahmed İhsan ve Şürekası, 1315, s.107-110).

⁷ Şehsuvaroğlu, B.N., İstanbulda 500 Yıllık Sağlık Hayatımız, s.65, 73.

⁸ Zeyneb-Kâmil Hastanesi, 1860-1960, haz. B.N. Şehsuvaroğlu, [İstanbul], Kaptanoğlu Matbaası, 1960 [18 s.] (Zeynep-Kamil Hastanesi'nin kuruluşunun 100üncü yılı için hazırlanan kitapçık).

⁹ Zeynep-Kamil Hastanesi'nin arsasına ait tapu kayıtlarının da ele alındığı bir bölümde, hastane yapılacak olan arsanın 1860 yılında satın alındığı belirtilmiştir. Bkz. Dünü Bugünü ile Zeynep-Kâmil Hastanesi, 1862-1988, s.245.

¹⁰ "Yüzüncü kuruluş yılı münasebetiyle Zeynep-Kâmil Hastanesi," Vatan, 23 Temmuz 1960, zikreden Dünü Bugünü ile Zeynep-Kâmil Hastanesi, 1862-1988, s.227.

¹¹ Damalı, A., Sosyal Yardım Pulları: Osmanlı-Türkiye, İstanbul, 2003, Nilüfer Vakfı yay., s.199. Zeynep-Kamil Hastanesi için 1960'ta çıkarılan 100. yıl yardım pulları 50, 100 ve 250 kuruşluktur. Bu yardım pullarına dikkatimizi çeken Sayın Veysel Özgen'e teşekkür ederiz.

Resim 1. Zeynep-Kamil Hastanesi için 1960 yılında çıkarılan "100. yıl" yardım pulları ve Zeynep-Kamil Hastanesi'nin günümüzdeki arması.

Araştırmalarımız, 1860 ve 1862 olarak verilen ve uzun yıllar kabul gören kuruluş ve açılış tarihlerinin doğru olmadığını ortaya koymuştur. Yusuf Kamil Paşa'nın Sultan Abdülaziz'e arzettiği 27 Rebiyülahır 1292 (2 Haziran 1875) tarihli tezkere, bizi, bugüne kadar verilen kuruluş tarihini sorgulamaya iten ilk belge olmuştur. Yusuf Kamil Paşa bu tezkerede hastaneden "tasavvur" olarak söz etmekte ve Sultan'dan inşaata başlama izni istemektedir.

"...refika-i âcizî ile birlikte bir eser vücuduna muvaffakiyet niyetiyle Üsküdar'da Nuh Kuyusu semtinde bi'l-iştira usul-i istibdali icra olunan onbeşbin arşın mikdarı bostanın sahası vasatında yüz adet karyolayı istiab edecek derecede ma'müştemilat-ı lazime bir gureba hastahanesi tesis ve inşasıyla tertib-i idare-i daimesi tasavvurkerde-i âcizanem ise de emniye-i menviye-nin suret-nüma-yı mevki-i teyessür husûl olması mücerred emr-ü-ferman-ı hazret-i hilafetpenâhî şeref-sunûh ve sudûruna merhûn olmakla ol bâbda şayân-ı müsa'ade-i merakîm-âde-i hazret-i şehriyâriye delâlet-i himmet 'alîyeleri derkâr buyrulmak bâbında irâde efendimindir"¹²

Nuh Kuyusu semtinde¹³ satın alınan bostan arsası üzerinde yer alacak hastanenin inşaat izni kısa sürede ihsan edilmiş ve Sultan Abdülaziz'in cülusunun 15. yıldönümünden bir gün önce, 20 Cemaziyülevvel 1292 (24 Haziran 1875) Perşembe günü hastanenin temeli atılmıştır.¹⁴

¹² [Yusuf Kamil Paşa], Eser-i Kamil Paşa, yay. haz. İbnülemin Mahmud Kemal [İnal], Dersaadet, 1308, s.72.

¹³ Özellikle Zeynep Hanım Üsküdar'ın bu yöresi ile ilgilidir: annesi, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın eşi Şem'inur Hanım'ın (öl. 1280/1863) kabri, bugün Zeynep-Kamil olarak bilinen semtin Pazarbaşı (Çavuşbaşı) yönündeki Fenâî Ali Efendi (Fenâî tekkesi) Camiinin haziresindedir (bkz. M.B. Tanman, "Yaldızlı Tekke," Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, c.7, Tarih Vakfı yay. İstanbul 1994, s.414). Cami-tevlidhane 1876 yılında Zeynep Hanım tarafından tamir ettirilmiştir.

¹⁴ Basiret, 20 Cemaziyülevvel 1292, 12 Haziran 1291 [24 Haziran 1875], sayı 1559, s.1; La Turquie, 9e Année, No.142, 24 Juin 1875 / 20 Cemaziyülevvel 1292), s.1. Culus nedeniyle 25 Haziran günü gazete çıkmamıştır. Ertesi günkü nüsha 25-26 Haziran 1875 tarihini taşımaktadır.

Bernasconi ve Duca adlı iki mimara emanet edilen¹⁵ hastanenin yapımı, Yusuf Kamil Paşa'nın ölümünden sonra, eşi Zeynep Hanım tarafından sürdürülmüştür. Kamil Paşa'nın 1876'da vefatı ve 1877-78 yıllarındaki savaş hali, hastanenin inşaatını muhtemelen aksatmıştır. Hastane, temelinin atılmasından yaklaşık 7 yıl sonra, 11 Rebiyülahır 1299 (2 Mart 1882) Perşembe günü kalabalık bir törenle açılmış¹⁶ ve ertesi gün (3 Mart 1882) hasta kabulüne başlamıştır.¹⁷ Hastanenin hizmete girmesi münasebetiyle, Zeynep Hanım tarafından mimarlara ve bazı görevlilere koyun saatleri¹⁸ ve esvaplık çuka hediye edilmiş, yine o günlerde, bu "nisa hastahanesi"ne 20 kadar hizmetçi kadın tayin olunmuştur.¹⁹

Hastanenin 1882 tarihinde açıldığını gösteren bir diğer kaynak Vakanüvis Lütfi Efendi, Divançe'sinde düşürdüğü tarihtir:²⁰

Âfiyetde dâim olsun Hazret-i Zeyneb Hanım
Defter-i hayrâtına katdı bu hastahaneyi
Pister-i rahmetde zevc-i Kâmil'i bulsun safâ
Zevcesiyle sağ iken çatdı bu hastahaneyi
Çıkdı bi-gaye oldu bu mısra' Lütfi tâm
Sağ ola Zeyneb Hanım yapıdı bu hastahaneyi (1299/1882)

Hastane cephesinde, orijinal plana göre girişin üzerinde bulunan kitabede fihri şifaun li'n-nas "Onda insanlar için sağlık vardır" (an-Nahl suresi 69. ayet) sözleri okunmaktadır. Bu ayet parçasının ebced hesabıyla hastanenin kuruluş tarihi verdiği ileri sürülmüş²¹ ise de, bu sözlerin sayısal değeri, ne hastanenin kuruluşu ve açılışı için önerilmiş olan tarihlere (H.1276, 1279) ne de

¹⁵ Le Levant Herald, No.25, Mercredi 23 Juin 1875 [23 Haziran 1875, Çarşamba] s.219.

¹⁶ Tercüman-ı Hakikat, No.1111, 9 Rebiyülahır 1299 [1 Mart 1882], s.1: "... Nuh Kuyusu civarında azametlu Zeynep Hanımefendi hazretleriyle sadr-ı esbak Yusuf Kamil Paşa merhumun müştereken inşasına muvaffak oldukları Gureba hastahanesinin islam kadınlarına tahsisıyla küşadı hususuna müsaade ve irade-i seniyye-i hazret-i hilafetpenahi müteallik ve şerefsüdur buyrulmuş ve bi-mennihi teala mezkur hastahanenin mâh-i halin 11 günü [2 Mart 1882] küşadıyla..."

La Turquie, 16e Année, No.50, Vendredi 3 Mars 1882/12 Rebiyülahır 1299 [3 Mart 1882], s.1: "Avant-hier jeudi 2 mars, a eu lieu à Scutari l'inauguration de l'hôpital des femmes fondé par S.A. Zeineb Hanoum, femme du feu Kiamil Pacha et fille du grand Mehmed Ali, Pacha d'Egypte. La princesse avec une nombreuse suite, ainsi qu'une immense foule composée de personnes appartenant à toutes les classes de la population assistait à cette imposante cérémonie". (Önceki gün, 2 Mart Perşembe günü, Üsküdar'da Kamil Paşa'nın eşi ve Mısır Valisi büyük Mehmed Ali Paşa'nın kızı Prenses Zeynep Hanım'ın kurduğu hastahanenin açılışı yapıldı. Prenses ve kalabalık maiyeti ve aralarında her sınıftan insanın bulunduğu kalabalık bir topluluk törene katıldı.)

¹⁷ Tercüman-ı Hakikat, No.1113, 11 Rebiyülahır 1299 [3 Mart 1882], s.1.

¹⁸ Cebe konulan saat hakkında kullanılır bir tabirdir. Bunun yerine sonraları cep saati denilmeğe başlanmıştır. Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, c.II, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul 1993, s.298, Ayrıca bkz. Ş.Acar, "Eski Saatler ve Osmanlı Koyun Saatleri," Yapı, Sayı 248, Temmuz 2002, s.94-102.

¹⁹ Tercüman-ı Hakikat, No.1115, 14 Rebiyülahır 1299 [5/6 Mart 1882], s.1.

²⁰ Divançe-i Ahmed Lütfi, [İstanbul] 1302, s.64, zikreden Haskan, M.N., Yüzyıllar Boyunca Üsküdar, c.3, Üsküdar Belediyesi Üsküdar Araştırmaları Merkezi yay. 3, İstanbul 2001, s.1254.

²¹ Düny Bugünü ile Zeynep-Kâmil Hastanesi, 1862-1988, s.9.

hastahanenin temelini atıldığı ve hizmete açıldığı tarihlere (H.1292, 1299) karşılık gelmektedir.²²

Resim 2. Zeynep-Kamil Hastanesi'nin kitabesi: fihî şifaun li'n-nas
"Onda insanlar için sağlık vardır"

Zeynep-Kamil Hastanesi'nin kurucuları, adlarını yaşatacak bir "dar-ü-l hayrat" olarak düşündükleri hastanenin yerini seçerken kendi türbelerinin konumunu da göz önünde tutmuşlardır.²³ Yusuf Kamil Paşa ile "Prenses" Zeynep Hanım'ın türbelerinin kendi inanç çevrelerine yakın olmasını istedikleri düşünülebilir.²⁴

"Bir söz, âli bir hastahane yapılmasına sebep oldu"

Zeynep-Kamil Hastanesi, başlangıçta "Nuh Kuyusu Hastahanesi" olarak tanınmış, sonraki yıllarda "Gureba Hastahanesi", "Gureba-i İnas Hastahanesi" ve "Üsküdar Nisa Hastahanesi"; kurucularının ölümünden sonra ise "Zeyneb ve Kamil Hastahanesi", (Zeynep Hanım'ın adıyla) "Zeynep Kamil Hastahanesi" ve "Kamil Paşa Hastahanesi" olarak anılmıştır. Yusuf Kamil Paşa ve Zeynep Hanım, kurdukları hastanenin kendi adlarını birlikte taşımasını istemişlerdir. Bu nedenle hastanenin adının "Zeyneb ve Kamil" ya da "Kamil ve Zeyneb

²² Kitabedeki fihî şifaun li'n-nas sözlerinin ebced hesabındaki sayısal karşılığının söz konusu tarihlere göre çok küçük olduğunu belirleyen Sayın Muammer Ülker'e ve Prof.Dr. Mahmut Kaya'ya teşekkür ederiz.

²³ Konyalı, İ.H., 'Zeynep Kâmil Türbesi', Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi, c.I, İstanbul, Ahmet Sait Matbaası, 1976, s.391-395.

²⁴ Oytan, M.T., Yirminci Asır İnsanlığına Armağan:Bektaşiliğin İçyüzü, Dibi, Köşesi, Yüzü ve Astarı Nedir ? c.1 [9.bs], İstanbul, Maarif Kitaphanesi, 1992, s.17-22.

Hastahanesi" olması gerekir.²⁵ Bu ad "Zeynep-Kamil Hastanesi" biçiminde kısaltılarak kullanılmıştır; hastane adının "Zeynep Kamil" biçiminde yazılması yanlıtıdır. Kamil adı, Kâmil biçiminde yazılabilir.

Yusuf Kamil Paşa ve eşi Zeynep Hanım 1860-1865 yıllarında Beyazıt (Vezneciler)'de büyük bir konak ve Bebek sahilinde bir malikane yaptırmışlardır. Zeynep Hanım Konağı olarak bilinen Beyazıt'taki yapı, sonraki yıllarda (1909-1942) Darülfünun'un ve İstanbul Üniversitesi'nin ana binalarından biri olarak kullanılacaktır.²⁶ Mısır'daki pamuk çiftliklerinin geliriyle yapılmış olduğu için halk arasında "Pamuk Sarayı" olarak da tanınan bu konakta 7 salon, 79 oda ve 1 hamam bulunmaktaydı.²⁷ Bebek'teki pembe yalı da "dünyanın en büyük ahşab meskenlerinden biri" sayılmaktadır.²⁸ Bu yapılar son derece görkemlidir ve kamuoyunun ilgisini olduğu kadar tepkisini de çekmiştir.²⁹ Yusuf Kamil Paşa'yı eleştirenlerden biri Namık Kemal'dir. Yazar, Kamil Paşa'nın Şura-yı Devlet Reisi olarak yayımladığı Maarif Nizamnamesi'nin onun için yeterli bir hizmet sayılamayacağını ileri sürmüş ve Paşa'nın "servet-i zatiyelerinin pek küçük bir cüz'ünü feda ederek, İstanbul'a numune yollu beş-altı sıbyan ve bir-iki rüşdiye mektebi tesis etmesi" beklentisini dile getirmiştir.³⁰

Yusuf Kamil Paşa'nın "Kâmilü'l Kemâl" başlığıyla biyografisini hazırlayan mühürdarı İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Namık Kemal'in eleştirisini cevaplarken "Kâmil Paşa'nın vatanına milletine olan fart-ı mehabeti, kendini daima hayra sevk etdi. Hayrhanane vaki' olan ihtarları kemal-i memnuniyetle kabul eyledi. Mesela bir söz, âli bir hastahane yapılmasına sebep oldu..." demektedir.³¹ Yusuf Kamil Paşa'nın hastane yaptırmaya karar verirken benzeri eleştirileri gözönüne aldığı düşünülebilir.

²⁵ İnal, İbnülemin Mahmud Kemal, Son Sadriazamlar, s.247, dn 1; E.M. Atabek, "Osmanlı hastaneleri ve kadınlarımız," Zeyneb-Kâmil Hastahanesi, 1860-1960, haz. B.N. Şehsuvaroğlu, [İstanbul] Kaptanoğlu Matbaası, 1960, içinde s.11.

²⁶ İshakoğlu-Kadioğlu, S., İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Tarihçesi (1900-1946), İst. Üniv. yay. 4106, İstanbul 1998, s.50-52; Tanman, M.B., "Zeynep Hanım Konağı," Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, c.7, Tarih Vakfı yay., İstanbul 1994, s.549-50.

²⁷ Ergin, O.N., Türkiye Maarif Tarihi, c.3, İstanbul, Osmanbey Matbaası, 1941, 1043, dn 1; 17 Kânunuevvel 304 [29 Aralık 1888] tarihli keşif raporu. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Esas Evrakı 57/21.

²⁸ Eldem, S.H., Boğaziçi Yalıları, I. Rumeli, Vehbi Koç Vakfı yay., İstanbul 1993, s. 138-143; C. Kayra, Bebek: Mekânlar ve Zamanlar, Akbank Kültür ve Sanat Kitapları, 57, İstanbul, 1993, s.75.

²⁹ İbnülemin Mahmud Kemal [İnal], Kamil Paşa'nın Sadareti ve Konak Mes'elesi, [İstanbul] Mahmud Bey Matbaası, 1327.

³⁰ B.M. [Namık Kemal], "Bazı Mülahazat-ı Devlet ve Millet", İbret, Sayı 27, 6 Şaban 1289, 27 Eylül 1288 [9 Ekim 1872], sayfa 1-2. M.N. Özön, Namık Kemal'in adigeçen yazısının İbret gazetesinin 9 Teşrinvevvel 1872 tarihli sayısında çıktığını bildirmiştir (Namık Kemal ve İbret Gazetesi, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1938, s.130). İbnülemin Mahmud Kemal İnal ise, aynı yazının İbret'in 6 Şaban 1286 tarihli sayısında, B.M. rümuzuyla çıktığını kaydetmiştir (Son Sadriazamlar, s.248, dn 2).

³¹ İnal, İbnülemin Mahmud Kemal, Son Sadriazamlar, s.248, dn 2.

Kuruluşunda 40 yataklı olan Zeynep-Kamil Hastanesi'ne kadrolu hekim atanmamıştır. Hastanenin ilk hekimleri, ordudan emekli Üsküdarlı Dr. Zibciyan (Zıpcıyan) ve Fransız 'Jeremia' ve Balıklı Rum hastaneleri cerrahı Dr. Dimitri Eftivuli (Euthyboule) Efendi'dir.³² Üsküdar'daki "Pharmacie Anglaise / İngiliz Eczahanesi"nin sahibi Kimyager Ecz. Theagenes Akestorides hastanenin eczacısı olmuştur. Hastane Müdürü olarak Âli Bey, vakıf adına hastanenin yönetmeni kethüda Hüseyin [Haki] Efendi görülmektedir.³³ Hüseyin Haki Bey, aynı zamanda Şirket-i Hayriye'nin müdürlüğünü yapmıştır.

Hastaneden ücretsiz olarak yararlanmak için muhtarlıktan bir belge getirilmesi yeterliydi.³⁴ Açılışını takip eden günlerde, Türkçe gazetelerin hastanenin dahili nizamnamesini (règlement intérieur) ve Türk kadın hastaların hastaneye kabul şartlarını yayımlayacakları bildirilmiş³⁵ ise de bu nizamnameye ulaşmak mümkün olmamıştır. Bu nizamname belki de hiç çıkarılmamıştır. Bunda, özel hastaneye hekim atanmasındaki idari sorunlar etken olabilir: O nedenle, Zeynep-Kamil Hastanesi'nde çalışmaya başlayan ilk hekimler gayrimüslimdir.

Operatör Cemil Topuzlu Paşa'nın Özel Hastanesi

Zeynep-Kamil Hastanesi 1896 yılında, Zeynep Hanım'ın kardeşi [Abdül]Halim Paşa'nın (1830-1894) oğlu Sait Halim Paşa (1863-1921) tarafından Cemil Paşa'nın kullanımına verilmiştir. Topuzluoğlu Cemil Ziya Paşa (1868-1958), Tıbbiye-i Şahane'de ve Hamidiye Etfal Hastane-i Âli'sinde görevli bir saray hekimidir. Zeynep-Kamil Hastanesi'ni özel cerrahi kliniği olarak kullanmış; hastanede tadilat yaptırmış, hastanenin tıbbi donanımını yenilemiş, kalorifer sistemini kurdurmuş ve hastalarının bakımı için Sankt Georg Hastanesi'nden Avusturyalı hemşireler görevlendirmiştir. Cemil Paşa'nın ameliyathanesi, ikinci katın kuzey kanadında bulunuyordu ve o dönemde hastaların ameliyattan hemen önce yıkanması adet olduğu için aynı katta küçük bir de hamam vardı. Hastanenin ikinci katı kadın hastalara ayrılmıştı.³⁶ Cemil [Topuzlu] Paşa'nın yurtdışına gittiği 1915 yılına kadar Zeynep-Kamil Hastanesi'nde çağdaş genel cerrahinin bütün ameliyatları yanında, "ameliyat-

³² Apéry, P., Annuaire Oriental de Médecine et de Pharmacie, 1ère Année, Galata, Constantinople, Christidis et Cie. Editeurs, 1892, s.376-378; Yarman, A., Osmanlı Sağlık Hizmetlerinde Ermeniler ve Surp Pirgîç Ermeni Hastanesi Tarihi, Surp Pirgîç Ermeni Hastanesi Vakfı yay., İstanbul, Ana Basım, 2001, s.699; Nevsal-i Afiyet, haz. Besim Ömer [Akalin], Üçüncü sene [c.3], İstanbul, Matbaa-i Ahmed İhsan 1320 [1904], s.258.

³³ Apéry, P., a.g.e., s.376-378; Aubry, P., "Les hôpitaux, les asiles d'aliénés et les léproseries en Orient (Grèce, Turquie, Egypte), Rev. Int. Sci. Méd., T. IV, Nr.2, Février 1887, s.55.

³⁴ Apéry, P., a.g.e., s.376-378.

³⁵ La Turquie, 16e Année, No.49, Jeudi 2 Mars 1882/11 Rebiyülâhir 1299 [2 Mart 1882], s.1.

³⁶ Besim Ömer [Akalin], "Üsküdar'da 'Zeynep-Kamil' Hastahanesi," Nevsal-i Afiyet, [c.1], İstanbul, İlm Matbaası - Ahmed İhsan ve Şürekası, 1315 (1899), s.107-110.

kayseriyye" (sezaryen) yaptığı bilinmektedir. Cemil Paşa zamanında daha önce ücretsiz olan hasta bakımı için para alınmaya başlanmıştır.³⁷

Zeynep-Kamil Asker Hastanesi (1915-1920)

Zeynep-Kamil Hastanesi, Balkan Savaşları (1912-13) ve Birinci Dünya Savaşı sırasında asker hastanesi olarak kullanılmıştır. Özellikle, Çanakkale Muharebelerinde yaralanan askerlerin gönderildiği Haydarpaşa Asker Hastanesi'nde yer kalmayınca Zeynep-Kamil Hastanesi gazilerin bakım ve tedavisine açılmış, küçük hastanede binlerce hastanın bakımı yapılmıştır. Bu dönemde, Dr. Necmeddin Rifat Yarar (1890-1982) başhekim ve dahiliye uzmanı olarak; Dr. Rıfki Kamil Urga (1880-1966) cerrah olarak çalışmışlardır. Birinci Dünya Savaşı'nın son yıllarına kadar hemşire bulunmayan hastanede Kafkas cephesinden dönen askeri tıbbiye öğrencileri hasta bakımını üstlenmişler, daha sonra Alman Kızılhaçı'nın gönderdiği hemşireler Zeynep-Kamil Hastanesi'nde yaralıların bakımı ile ilgilenmişlerdir.³⁸ Mütareke koşullarında hastane yönetiminde belirsizlikler görülmektedir.³⁹ Bu dönemin son başhekimini Dr. Nazım Hamdi Duman (1877-1942) olmuştur.

Zeynep-Kamil Bimarhanesi (1920-1927)

Mütareke döneminde, Şişli'deki "La Paix" Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesi, Fransız kuvvetleri tarafından işgal edilince hastalar, Üsküdar'daki eski Toptaşı Bimarhanesi'ne taşınmış, Zeynep-Kamil Hastanesi de bimarhanenin özel kliniği olarak kullanılmaya başlanmıştır. Zeynep-Kamil Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastahanesi ya da Bimarhanesi, kronik psikozlar ve sinir hastalıklarının izlendiği bir özel klinik olmuş; başhekimliklerini sırasıyla Dr. Mustafa Hayrullah Diker (1875-1950) ve Dr. Mazhar Osman Uzman (1884-1951) yapmışlardır. Aynı yıllarda Zeynep-Kamil Hastane'sine elektrik ve telefon getirilmiştir. Bimarhanenin ünlü hastalarından biri de Neyzen Tevfik [Kolaylı] olmuştur. Şairin Zeynep-Kamil'de yatarken 1927'de yazdığı bir dörtlüğü bilinmektedir:

³⁷ Djémil Pacha [Cemil Topuzlu], Mémoires et Observations Médicales, Péra, Constantinople, Imp. Loeffler, 1905; Topuzlu, C., İstibdat-Meşrutiyet-Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hâtralarım, [1.bs.] İstanbul, Güven Basımevi, 1951, s.47-49; Sayılığil Gündüz, F., Osmanlı Devleti'nde İstanbul'da Kadınlara Hizmet İçin Açılan Hastane ve Klinikler, İstanbul, 1999, İ.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s.47-49.

³⁸ Özbay, K., Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri, c.III, II.Kitap, İstanbul, Yörük Matbaası, 1981, s.335; Ş. Etker, "Zeynep-Kamil tarihinden iki sayfa," Zeynep-Kamil Tıp Bült., c.33 (1-2), 2002, s.1 (+ resim).

³⁹ Beyoğlu, S., "İki Belediye Başkanı Çıkararak Bir Şifa Yuvası: Zeynep Kâmil Hastahanesi," Üsküdar Sempozyumu II, 12-14 Mart 2004, Bildiriler (Baskıda).

Arızîdir yaşıyan her ne ki var eşyada
 Alemi ömr-ü muvakkatle görür terk ederiz
 Aksederken bile fânûs-u hayâlin ışığı
 Görmeden kendimizi zulmete doğru gideriz
 (Azab-ı Mukaddes)

Zeynep-Kamil Bimarhanesi'nin üzerinde durulması gereken çalışmalarının başında, Dr. Abdülkadir Cahit Tuner (1892-1983) tarafından ülkemizdeki omurilik ve beyin ameliyatlarının ayrı bir klinikte yapılması gelir. Bu nedenle, Türkiye'de nöroşirürjinin 1922'de Zeynep-Kamil Hastanesi'nde başladığı söylenebilir. Zeynep-Kamil adını taşıyan ilk dergi de bimarhane döneminde yayımlanmıştır.⁴⁰ Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesi'nin 1927 yazında Toptaşı'ndan Bakırköy'e taşınmasından sonra, Zeynep-Kamil Hastanesi bir süre için yatılı ebe-hemşire okulu öğrencilerine tahsis edilmiştir.

Zeynep-Kamil Doğumevi'nin Kuruluşu

Zeynep-Kamil Hastanesi, Üniversite'nin 1933'teki yapılanmasını izleyen yıllarda İstanbul Belediyesi'ne devredilmiş ve 1935'te Doğumevi'ne dönüştürülmüştür. Başhekim olarak atanan Dr. Eyüp Sabri Aksoy (1891-1962) bu görevde 17 yıl kalarak hastanenin doğumevi olarak yeniden düzenlenmesini sağlamıştır. Zeynep-Kamil Doğumevi, oldukça dar kadrosu ve en çok 50 yatakla İstanbul'un hasta yükünü taşıyabilmek için yoğun bir çalışma içinde olmuştur.

Zeynep-Kamil Hastanesi'nin gelişme dönemi Dr. Fahri Atabey (1913-1994) ile başlamıştır. Dr. Fahri Atabey, 1952'de başhekimliğe atandıktan hemen sonra, Zeynep-Kamil Hastanesi'ne yeni blokların yapımına girilmiş, ameliyathane ile 150 yataklı Kadın Hastalıkları Kliniği ve 200 yataklı Çocuk Kliniği'nin yapımına başlanmıştır. Çocuk Kliniği'nin kurucusu Dr. Ziyaeddin Akbay (1920-1991) aynı dönemde göreve başlamıştır. Her iki bina 1958'de tamamlanarak kullanıma açılmıştır. Daha sonra, Karacaahmet Türbesi yönündeki Salı Tekkesi'ni de içine alan, geniş bir arazi kamulaştırılarak doğum binasının temeli atılmış ve 1961'de Zeynep-Kamil Hemşirelik Koleji açılmıştır.⁴¹

⁴⁰ Tuner, A.C., "Türkiye'de sinir ve ruh hekimliği ile nöroşirürjinin kısa tarihçesi," T. Nöroşirürji Derg., c. 6, 1996, s.136; Ş. Etker, "Zeyneb-Kamil Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastahanesi'nin Mecmua-i Seneviyesi," V. Türk Tıp Tarihi Kongresi, Ankara, 16-18 Mart 1998, (Özet) s.61.

⁴¹ Dünü Bugünü ile Zeynep-Kâmil Hastanesi, 1862-1988, (İkinci bölüm) s.57 ve devamı; [Atabey, F.] "Zeynep Kamil Hastahanesinin kısa tarihçesi, halihazır durumu ve inkişaf programı," Zeynep Kâmil Tıp Bülteni, Özel Sayı [1], 1959, s.7-10; Dokuman, Ö., "Asırlık hastanelerimiz, I. Zeynep-Kamil," Hayat Tarih Mecmuası, yıl 8, c. I, sayı 1 (Şubat 1970), s.53; sayı 2 (Mart 1970), s.48; O. Tahsin, "Zeynep-Kâmil Hastanesi 99 yaşında: Zeynepler, Kâmiller Zeynep-Kâmilde buluştular," Hayat, yıl 4, sayı 33 (149), 14 Ağustos 1959, s.26.

Fahri Atabey'in, 1968'de İstanbul Belediye Başkanı seçilerek ayrılmasından sonra başhekim olan Dr. Burhanettin Üstünel (1924-2000) bu görevini 1986 yılına kadar sürdürmüştür. Bu dönemde doğumhanenin bulunduğu blok ile, Çocuk Felci Hastanesi olarak tasarlanan "Çocuk Enfeksiyonu ve Ortopedi Pavyonu" yapımı tamamlanmıştır. Zeynep-Kamil Hastanesi'nin yönetimi 1982 yılında – bizim bulgularımıza göre hastanenin açılışının 100. yılında – yapılan bir anlaşma ile İstanbul Belediyesi tarafından Sağlık Bakanlığı'na devredilmiştir. Hastane, günümüzde "T.C. Sağlık Bakanlığı Zeynep Kamil Kadın ve Çocuk Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi" adını taşımaktadır.

Zeynep-Kamil Hastanesi'nin Vakfıyesi Sorunu

Osmanlı döneminde hayır kuruluşlarının yaşatılabilmesi için vakfiye düzenlenmesi geleneksel bir uygulamadır. Zeynep-Kamil Hastanesi'nin tarihiyle ilgili yayınlarda bir vakfiyeye değinilmemiş, Zeynep Hanım'ın 1884'teki ölümünden sonra kardeşi Halim Paşa ile oğulları Sait, Abbas ve Mehmed Ali Paşaların hastaneye kişisel yardımların sözedilmiştir. Sait Halim Paşa, büyük halasının [Zeynep Hanım] vefatından evvel bütün servetini hayır işlerine tahsis ve vakfeylemiş olduğu halde her nasılsa, yaptırmış olduğu hastahanesine beş para bile vasiyet etmediğini, Mısır'daki 'Zeynep Hanım Vakıf İdaresi'nin de bu hastahane ile asla alâkadar olmadığını ve kendisi ile kardeşlerinin (Abbas, Mehmed Ali Paşalar) kendi keselerinden hastanenin idaresi için ayda 100 lira vermekte olduklarını ileri sürmüştür.⁴² Dr. Şehsuvaroğlu'na göre "Zeynep Hanım vefatından sonra hastaneyi varislerine bırakmış ve müesseseye ayrıca bir gelir sağlamamıştır. Varislerden Sait ve Abbas Halim Paşa'lar hastane emrine Maliye'ye bir miktar para tahsis etmişlerdir. Muayyen vakfıyesi olmıyan bina, zamanla harabiye yüz tuttuğundan 1898'da Sait Halim Paşa binanın tamiri ve ıslahile esaslı bir hastane haline konulmasını Operatör Cemil Paşa'dan rica etmiş ve lazım gelen tahsisatı da vermiştir."⁴³ Bununla birlikte, Zeynep-Kamil hastanesi "ilk hususi vakıf hastane" sayılmıştır.⁴⁴

Buna karşılık Zeynep Hanım'ı tanımış olan İbnülemin Ahmet Tevfik [İnal], vakfiye kelimesini kullanmamakla beraber, hastane konusunda, "...isimlerine nisbetle şimdi 'Zeyneb-Kâmil' namını alan bu darülhayr, 15 000 arşın murabbaında bir bostan sahasında bina edilmiştir. İleride ilave olunmak

⁴² Topuzlu, C., İstibdat-Meşrutiyet-Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hâtralarım, [1.bs.] İstanbul, Güven Basımevi, 1951, s.48.

⁴³ Şehsuvaroğlu, B.N., İstanbulda 500 Yıllık Sağlık Hayatımız, s.73.

⁴⁴ Şehsuvaroğlu, B.N., "Osmanlı sağlık tesisleri ve Zeyneb-Kamil Hastahanesi," Zeyneb-Kâmil Hastahanesi, 1860-1960, haz. B.N. Şehsuvaroğlu, [İstanbul] Kaptanoğlu Matbaası, 1960, içinde s.8. . Besim Ömer Paşa, hastanenin Cemil Paşa'a devrinin tarihini 1312 [1896] olarak vermektedir. Bkz. Besim Ömer [Akalın], a.g.e., 107.

üzere, 100 yatak üzerine müretteb ve gureba-yı inasa mahsustur. Raşânet-i esasiyesi gibi masarif-i daimesi de temin edilmiştir” diyerek esaslı bir dayanağı yanında masrafları için gelir tahsisinin de yapılmış olduğunu bildirmiştir.⁴⁵ Bu çalışmamızın takip eden sayfalarında ele alınacak olan, Yusuf Kamil Paşa ile Zeynep Hanım'ın 1876 tarihli vakfiyelerinde (Zeyl 2) hastanenin geleceğini güvence altına almak için vakfedilen mülk ve gelirler, İbnülemin Ahmet Tevfik'in bu görüşünü desteklemektedir.

Zeynep Hanım'ın vakfiyesinde tanımlanan mirası, Büyük [Abdül]Halim Paşa'nın ölümünden sonra çok yönlü davalara konu olmuştur.⁴⁶ Sait Halim Paşa'nın hastaneye yaptığı ve kişisel yardımı olarak gösterilen parasal destek, vakfiye hükümlerindedir. Zeynep-Kamil Hastanesi'ni ilgilendiren hükümler Zeynep Hanım'ın vasiyetinin, hastanenin yapımından sonra hazırlanan 1876 yılına ait ikinci ve hastane açılışının ertesindeki 1883 tarihli üçüncü zeylinde yer almaktadır. Yusuf Kamil Paşa ve Zeynep Hanım, hastaların ücretsiz tedavi olunduktan sonra evlerine kadar götürülmesini dahi istemişlerdir:

“...medîne-i Üsküdar ve sâire ahâlîsinden muhtâc-ı tedâvî olan zükûr ü inâs rızâ-i müslimîn li-ecli't-tedâvî sâlifü'l-beyân hastahâne-i mezkûreye getirildükleri hâlde her birine başka başka tahsis olunan odalarda kemâl-i i'zâz ve ikrâm ie meccânen tedâvî olunarak bür-i tâm hâsıl olduktan sonra ihrâc ve mahallerine irsâl oluna...” (Zeyl 2, s.5).

Zeynep-Kamil Hastanesi'nin kurucuları, inşaatın tamamlanması, hastanenin donanımı ve kadroları için gerekli kaynakları vakfiyelerinde belirtmişler ve kendi isimlerini taşıyan hastaneye desteğin ölümünden sonra sürdürülmesini vasiyet etmişlerdir:

“...henüz der-dest-i inşâ bulunan hastahâne-i mezkûrenin noksan olan mahallerinin emr-i inşâsına ve gerek ba'de'l-inşâ' hastahânece lâzım gelen eşyâ ve takımların tedârik ve techîzine ve ba'demâ ta'yîn olunacak etibbâ ve hademe ve mühimmât-ı edevât ve ehl-i mürtezika masârifine harc ve sarf oluna...” (Zeyl 2, s.5).

“...vâsıl-ı civâr-ı rahmet olduğumuzda mücerred hastahâne-i mezkûrun ilâ mâ-şâallâhu teâlâ ma'mûr ve bî-çâregân ve hastagâne dâimâ mekşûf olmasına nezâret ve ifâ-yi şürût-i muharrereye dikkat ve hüsn-i idâresine dâir herbir husûsâtında ve bank-ı mezkûr [Bank-ı İmperyâl-i Osmânî] muhâsebâtında himâyet ve sıyânet şıklarında lütufların bî-dirîğ buyurmak üzere her asırda taraf-ı Devlet-i Osmâniye'den Mâliye Nezâret-i celîlesine revnak-tırâz olan zevât-ı

⁴⁵ İbnülemin Ahmet Tevfik [İnal], “Zeyneb Hanım,” s.522-525.

⁴⁶ [Daver, Abidin] “Prens Zeyneb Kamil ve Vakfyesi,” Cumhuriyet, 28 Ağustos 1953, sayı 10443, s.2; O. N. Ergin, Türkiye Maarif Tarihi, c.3, İstanbul, Osmanbey Matbaası, 1941, 1043, dn 1; Fatma Tiryal (Triyal), Hakikat, [İstanbul] 1325 [1909]; Kızıltoprak, S., “Zeynep-Kamil'in Kurucusu Prens Zeynep Hanım: Hayat ve Hayratı,” Üsküdar Sempozyumu II, 12-14 Mart 2004, Bildiriler (Baskıda). Ayrıca, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde, özellikle 1895-1910 yılları arasında sözkonusu davalarla ilgili önemli sayıda belge vardır.

kirâm hazarâtı mütevellî olub kâffe-i umûr ve husûsâtının icrası icrâsından bezli-makdûr buyurlar...” (Zeyl 2, s.6).

Vakfiye sorunu Dr. Fahri Atabey başhekim olduktan sonra gündeme gelmiş, Atabey bu vakfiyeden tekrar pay alabilmek için bir vakıflar hukuku uzmanıyla birlikte Kahire'ye gitmiş, fakat bu girişimden bir sonuç alınamamıştır.⁴⁷ Konu basına taşınarak, hükümetin Zeynep Hanım'ın vakfiyesinin en üst düzeyde ele alınması istemi de sonuç vermemiştir.⁴⁸

Zeynep-Kamil Hastanesi'nin vakfyesi, yazarlardan F. Günergun ve Ş. Etker'in The Wellcome Trust Centre for the History of Medicine at University College London araştırmacılarından Dr. Hormoz Ebrahimnejad'ın “Askeri hastaneler ve modern tıbbın ondokuzuncu yüzyılda İran'a ve Türkiye'ye girişi” konusunda ön çalışmalar yapmak üzere Ocak 2004'te İstanbul'a gelişinde gerçekleşen bir görüşmede gündeme gelmiş, takip eden günlerde Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgeler, konunun yeni baştan incelenmesinin ve tartışılmasının yararlı olacağını düşündürmüştür.

Vakfiye ve içeriği

Araştırmalarımız, Zeynep-Kamil Hastanesi ile ilgili bir vakfiyenin, Zeynep Hanım'ın vakfiyelerini içeren ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan bir defterin (Yıldız Esas Evrakı 107/61) içinde bulunduğunu ortaya koymuştur. Söz konusu defter, sırasıyla 1861, 1864, 1876 ve 1883 yıllarında düzenlenmiş dört vakfiye metnini içermektedir.⁴⁹ Bu vakfiyelerden birincisi, Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın (öl.1849) mal varlığının nasıl paylaşılması gerektiğini ve aynı zamanda Zeynep Hanım'a babası üzerinden gelen mirasın varislerine nasıl intikal edeceğini açıklamaktadır. Arşiv kayıtlarına “orijinal vakfiye” olarak geçirilmiş olan bu metin 14 Şevval 1277 (25 Nisan 1861) tarihlidir. Bu metnin arkasında yer alan ve “Birinci Zeyl” başlığını taşıyan ikinci metin ise, Zeynep Hanım'ın Üsküdar'a bağlı Kartal kazasında yaptırmış⁵⁰ olduğu iki çeşmenin vakfiyesidir⁵¹ ve 16 Cemaziyülevvel 1281/ 17 Ekim 1864 tarihini taşır.

⁴⁷ Dünü Bugünü ile Zeynep-Kamil Hastanesi, 1862-1988, s.77-78; Dr. Şeref Etker'in Başhekim Dr. Burhanettin Üstünel ile kişisel görüşmesi, 1999.

⁴⁸ [Daver, Abidin] “Prens Zeyneb Kamil ve Vakfyesi,” Cumhuriyet, 28 Ağustos 1953, sayı 10443, s.2.

⁴⁹ Defterin sonunda yer alan metinde (Üçüncü Zeyl), ilk üç metinden (başlıksız ilk metin, birinci ve ikinci zeyller) birer vakfiye olarak sözedilmektedir: “... işbu cild-i vâhidde muharrer üç kıt'a vakfiye-i celîlin ...”. Diğer taraftan, Zeynep Hanım, birinci ve ikinci zeyller için, “vakfiye-i sâniyem” ve “vakfiye-i sâlisem” ifadeleri kullanmıştır. Üçüncü zeyl, onun son vakfyesi, bir yerde vasiyeti olmaktadır.

⁵⁰ Zeynep Hanım, Yakacak'tan Kartal'a su getirme kararı 1862 yılı ilkbaharında, sağlığını kazanmak için Kartal'da bir müddet kaldığı sırada almıştır. Su, bir demir madenin de bulunduğu Ballı Dere adlı yerden getirilmiştir. İnşaat, Eylül 1863'te tamamlanmış ve “Hayrat-ı Zeyneb 1280” tarihi düşürülmüştür (Journal de Constantinople, 17e Année, No.1889, 7 Juin 1862, s.3; Ruzname-i Ceride-i Havadis, No.662, 21 Muharrem 1280/8 Temmuz 1863, s.2; Necdet Hayta, Tasvir-i Efkar Gazetesi (1278/1862-1286/1869), T.C.Kültür Bakanlığı Ankara 2002, s.364.

“İkinci Zeyl” başlıklı üçüncü vakfiye, Zeynep-Kamil Hastanesi de dahil olmak üzere Zeynep Hanım ve Kamil Paşa'nın vakfettikleri mülk ve gelirlerin dökümünü içeren ve bunların, Üsküdar'da inşa edilmekte olan hastanede hastaların en iyi şekilde ve ücretsiz olarak tedavi edilmesi için vakfedildiğini açıklayan bir metindir. Aynı zamanda, bu hayır kurumunun kendilerinin ölümlerinden sonra da hizmet verebilmesi için vakfedilen malların nasıl kullanılacağını belirtir. Bu özelliklerinden dolayı, “İkinci Zeyl”, Zeynep-Kamil Hastanesi'nin vakfıyesi niteliğindedir. Zeylin ikinci sayfasında yer alan “... işbu vakfiyye-i celiletü's-şan ve cerîde-i bedî'atül'unvanın tahrir ve inşâsına bâdî ve tastîr ve imlâsına âdî oldur ki...” ifadesi de metnin bir vakfiye olarak düzenlendiğine işaret etmektedir. Metin, 15 Receb 1293 (6 Ağustos 1876) tarihlidir.

Defterdeki sonuncu ve dördüncü vakfiye (Üçüncü Zeyl) Zeynep Hanım'ın Mısır'daki malvarlığının nasıl paylaşılacağını, hastanenin ve diğer vakıfların mütevellilerinin kimler olacağını bildirmektedir. 23 Zilhicce 1300 (25 Ekim 1883) tarihini taşımaktadır.

Zeynep-Kamil Hastanesi'yle ilgili olan ikinci ve üçüncü zeyller, bunların transkripsiyonları makalemizin ekinde verildiği gibi, bu metinlerin içeriği aşağıda incelenmiştir.

Hastaneye vakfedilen mülk ve gelir: İkinci Zeyl (1876)

Üsküdar'daki hastanenin vakfıyesi olarak nitelendirdiğimiz bu metin (15 Receb 1293 / 6 Ağustos 1876), Yusuf Kamil Paşa'nın ölümünden yaklaşık iki ay önce hazırlanmıştır. Vakfiye, Yusuf Kamil Paşa ile Zeynep Hanım'ın huzurunda, mahkeme tarafından gönderilen es-seyyid Abdüssamed İsmet Efendi'nin, vakıf hükümlerini tescil ve şartlarını tamamlamak için müteveli seçilen Hüseyin Haki Efendi ve vakfiyenin sonunda isimleri yazılı kişilerin de hazır bulunduğu bir “meclis-i şer'i-i şerîf”te düzenlenmiştir. Belgeye göre, vakfedilen mülk sırasıyla şunlardır:

1. Üsküdar Nuh Kuyusu civarında Arakiyeci el-Hâc Mehmed mahallesinde, 10 875 zirâ' (6250 metrekare)⁵² arsa üzerine inşa edilmiş, müstemilatlı

⁵¹ 16 Cemaziyülevvel 1281 (17 Ekim 1864) tarihli “Birinci Zeyl”e göre, bu çeşmelerden birisi Kartal kasabası çarşısında, diğeri yine aynı kasabanın Osmancık mahallesinde inşa edilmiştir. Vakfiye metnine göre, çeşmelere Zeynep Hanım'ın kendi mülkü olan 7 masura tatlı su verilecek, ve ayrıca, Zeynep Hanım'ın bu çeşmelerin bakımı için vakfettiği 25 000 kuruş, 10'a 11,5 hesabıyla işletilecektir. Her sene elde edilecek olan 3750 kuruş kârın 600 kuruşu müteveli Abdî Efendiye, 3150 kuruşu çeşmelerin kanallarının tamirine ayrılacaktır. Tamire gerek olmazsa bu para, ana para olan 25 000 kuruşa ilave edilecek. Abdî Efendi ölürse, adigeçen kazanın meclisi tarafından dürüst bir kişi müteveli olarak seçilecektir. Hesaplar, Kartal kazasının meclis heyeti tarafından yürütülecektir

⁵² Vakfiye metninde arsanın alanı “ terbian 10 875 zirâ' ” olarak verilmektedir. Bu değer arsanın 10 875 zirâ' murabba (zirâ')² olduğunu gösterir. 1 zirâ' murabba = 0,574 m² olarak alınırsa, arsanın alanı 6 242,25 m² olur.

kârgir bir hastahane. Yusuf Kâmil Paşa ile Zeynep Hanım tarafından “külliyyetli miktarda para harcanarak” inşasına daha önce başlanmış olan kârgir hastahane, 8 Rebiyülevvel 1292 (14 Nisan 1875) tarihli iki adet “hüccet-i şer'iyye” uyarınca, Yusuf Kâmil Paşa'nın mülkünde olan arsa üzerinde inşa edilmektedir. Arsanın bir tarafında Halepli Süleyman Efendi ibn Necib'in tasarrufunda olan bostan; diğer tarafında Şura-yı Devlet Evrak Müdür Muavini Mazhar Bey tasarrufunda, bazen Hazine-i Hümayun Kethüdası Ethem Efendi, imam Hasan efendi tasarrufunda bulunan menzil bahçesi; üçüncü tarafında Nuh Kuyusu denen yol ve dördüncü tarafında ise Salı ve Pazarbaşı sokakları tabir olunur yol ile sınırlıdır. Hastahane binasının numarası 106'dır.

2. Pazarbaşı mahallesinde, Fenaî Şeyh Ali Efendi Dergahı bitişiğinde, toplam 1181 zirâ' (678 metrekare) arsa üzerine, daha önce 10 oda, mutfak ve diğer müstemilatıyla inşa edilmiş olan ve dergâh şeyhlerine tahsis edilen daire.⁵³ Fenaî Şeyh Ali Efendi Dergahı bitişiğindeki bu özel daire ise dergâhta kim post-nîşîn olursa ona verilecektir.
3. Bebek'teki Sahilhane'nin harem ve hariciye daireleri ile içinde üzüm bağları, binalar, köşkler, meyva ağaçları bulunan bahçesi⁵⁴
4. Sahilhane civarında 1773 zirâ' (1018 metrekare) arsa üzerinde inşa edilmiş üst ve alt katında sekizer oda, sofa, diğer mahalleri ve kayıkhanesi bulunan bir daire-i mahsus
5. İzmit'te, deniz kenarında, üzerinde binaları ve müstemilatı bulunan ve gümrük mahalli olarak kullanılan daire
6. İzmit'te Arap Hacı Hasan Yeni Hanı denilen, üç oda, bir kahvehane, bir samanhan ve ahır bulunan han

Sayılan mülk, Yusuf Kamil Paşa ve Zeynep Hanım tarafından birlikte vakfedilmiştir:

“...bi-mennihî ve keremihî te'âlâ vakf-ı sahîh-i şer'i-yi mü'eyyed ve habs-i sarîh-i mer'i-yi muhalled ile vakf ü habs idüp ferâid-i kuyüd ve şerâitin bu tertîb-i hasen üzere keşide-i silk-i tahdîd eyledik ki...” (Zeyl 2, s.5)

Sözkonusu mülkün vakfedilme sebebi ise, tedaviye muhtaç kişilerin, Üsküdar'da inşa edilmekte olan hastanede en iyi şekilde ve ücretsiz olarak tedavi edilmelerini sağlamaktır (Zeyl 2, s.5).

⁵³ Fenaî Şeyh Ali Efendi dergahı bitişiğindeki daire, üç arsa üzerine inşa olunmuş olup, arsaların alanı ve bunları sınırlayan yol ve bahçeler “İkinci Zeyl”de kaydedilmiştir.

⁵⁴ 8 Receb 1293 (30 Temmuz 1876) tarihli ve Galata Kadısının mührünü taşıyan mübaya hüccetinde belirtildiği gibi sahilhanenin harem dairesi daha önce Said Efendi'ye; hariciye dairesi ise İmamzade Mehmed Esad Efendi'ye ait olup Zeynep Hanım tarafından bu kişilerden satın alınmıştır. Sahilhane'nin mukataalı bahçesinin sınırları “İkinci Zeyl”de belirtilmiştir.

Vakfiye, hastanenin hangi kaynaklardan besleneceğini de açıklamaktadır. Zeynep Hanım ve Kamil Paşa'nın vefatından sonra, Bebek'teki Sahilhane'nin kısımları, bahçesi, yakınındaki "daire-i mahsus," İzmit'teki gümrük mahalli ile han kiraya verilecektir. Buradan elde edilecek gelir, Kamil Paşa ve Zeynep Hanım'ın, hastaneye gerekli malzeme (mühimmât) temin etmek için Nisan 1291'de (Nisan-Mayıs 1875) satın aldıkları ve Banque Impériale Ottomane'a "dipozito" edilen yüz bin aded konsolitin (devlet tahvili) her sene Temmuz ve Ocak aylarında Hazîne-i Celîle'den verilecek faizleri ile birleştirilecektir. Şayet bu devlet tahvilleri, başka bir şeye dönüştürülürse, elde edilecek bedel ve onun faize yatırılmasıyla elde edilen gelir ve nemâsı dahi, diğer gelirler ile birleştirilecektir. Bütün bu gelirler, henüz yapım halinde bulunan hastanenin tamamlanmasına ve inşaat bittikten sonra sonrasında hastaneye gerekli olan malzemenin temin edilmesi ve hastaneye tayin olunacak hekim, hizmetli ve ücretlilerin masraflarını karşılamak için kullanılacaktır (Zeyl 2, s.5). Vakıf gelirlerinden ayrıca, Sultan III. Ahmed vakfına (Sahilhane bahçesi) ve Defterdar-ı esbak Abdüsselâm Efendi vakfına (gümrük mahalline) verilmesi gereken mukataa bedelleri her sene verilecek, Fenâî Dergâhı'nın bakımı için her sene şeyhine 100 adet yüzlük mecdiye altını, Yusuf Kâmil Paşa'nın Arapgir'deki akrabalarına senede 400 adet yüzlük mecdiye altını gönderilecektir (Zeyl 2, s.6).

Zeynep Hanım ve Yusuf Kamil Paşa öldüklerinde, hastanenin her zaman bakımlı kalmasını ve gelişmesini sağlamak, çaresizlere ve hastalara hizmet vermeye devam etmesini sağlamak, vakfiye şartlarının yerine getirilmesini denetlemek, vakfın iyi yönetilmesini temin etmek, bankadaki hesap işlerini korumak için Mâlîye Nâzırı olan kişiyi müvellî ve yetkili kılmışlardır. Vakfın gelir ve gideri her sene Mart ayında mütevellî ve hastahane memurları tarafından Maliye Hazîne-i Celîlesi'nde incelenecek ve masraf çıktıktan sonra geriye para kalırsa, bu para Bank-ı Osmanî'ye teslim olunacak ve vakıfların bakımı ve diğer ihtiyaçları için kullanılacaktır. Eğer zamanla, vakfın gelirleri azalır ve gelir vakfiyenin şartları yerine getirilemez ise, vakıf geliri Medîne-i Münevvere'deki fakirler için harcanacaktır (Zeyl 2, s.6).

Zeynep Hanım'ın son vakfyesi: Üçüncü Zeyl (1883)

Yusuf Kâmil Paşa öldükten yaklaşık 7 sene sonra, Zeynep Hanım'ın ölmeden beş ay kadar önce hazırlattığı vakfiye (23 Zilhicce 1300/25 Ekim 1883) esas itibarıyla, 1861, 1864 ve 1876 metinlerinin özetidir.

Zeynep Hanım'ın Mısır'daki malvarlığının (Özbekiyye'de iki adet saray ve bir lokanta, Şubra Sarayı ve bahçesi, araziler ve çiftlikler) bir kısım gelirini kardeşi Halim Paşa'ya ve daha sonra onun evlatlarına, diğer kısmını da El-Ezher medresesinin "mühimmatına" ve burada görev yapan çeşitli mezheplere mensup ulemaya, bir kısmını da kendisinin ve eşinin köle ve cariyelerine ve

daha sonra onların evlatlarına bırakmaktadır. Mısır'daki vakıf gelirlerinden hastanenin yararlandırılması söz konusu değildir. Hastane gelirleri, ikinci zeyilde belirtilen İstanbul'daki mülkün kira gelirleri ve tahvillerin fazileridir.

Bu sonuncu vakfiyede de, Zeynep Hanım'ın vefatından sonra hastane vakfının mütevellisinin Maliye Nazırı'nın olacağı belirtilmekle beraber, her üç vakfın da mütevellisinin Zeynep Hanım'ın biraderi [Abdül]Halim Paşa kayıtlıdır. Vakfiye defterinin sonundaki 4 Receb 1309 (3 Şubat 1892) tarihli ve Zeynep Hanım'ın vefatından 6 sene kadar sonra düşülmüş bir kayıтта, Halim Paşa'nın kendi ölümünden sonra, "hemşiresi"nin tüm vakıfların mütevellisi olarak oğlu Mehmed Said'i [Said Halim Paşa] tayin ettiği okunmaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Zeynep-Kamil Hastanesi, kuruluşunda özel bir hastane olmakla birlikte bir hayır kurumudur ve sahiplerinin vakfyesi kapsamı içine alınmıştır. Bu bakımdan, vakfyesi diğer Osmanlı hastanelerinden farklıdır. Zeynep-Kamil Hastanesi'nin bir vakfyesinin bulunmadığı yönündeki cari görüşe karşılık, bu araştırma, hastanenin kurucuları Yusuf Kamil Paşa ve Zeynep Hanım'ın hastanenin hizmetini devam ettirebilmesi için 1876 yılında bir vakfiye hazırlatmış olduklarını ortaya koymuştur. Hastanenin yapımı ve donanımında kullanılmak üzere tahvil alınımının (1875), yapıma başlamak için padişahın izin istenmesinin (1875), temelin atılmasının (1875) ve vakfiyenin hazırlanmasının (1876) birbirlerine yakın tarihlerde olması, hastanenin kurumsallaşmasının projenin başında düşünüldüğünü ortaya koymaktadır. Vakfiye, büyük olasılıkla, hastanenin bitirilmesini ve faaliyetini güvenceye almak için hazırlanmıştır ve Yusuf Kamil Paşa'nın hastalığının ilerlemesi de vakfiyenin kaleme alınmasını muhtemelen hızlandırmıştır: nitekim Yusuf Paşa, vakfiyenin hazırlanmasından iki ay sonra vefat etmiştir.

Zeynep-Kamil Hastanesi'nin 1860'de temelinin atıldığı ve yapımının iki yıl sürdüğü ileri sürülmüş olmakla beraber, bu araştırmamız, hastanenin yapımına Yusuf Kamil Paşa'nın inşaat izni talep eden 2 Haziran 1875 tarihli tezkeresinden sonra izin verildiği ve inşaata 24 Haziran 1875 tarihinde başladığını ortaya koymuştur. Ayrıca, Zeynep Hanım'ın ilk iki vakfyesinde (1861 ve 1864) hastaneden söz edilmemiş olması da, hastanenin 1860larda kurulduğu ve açıldığı önerisine destek vermemektedir. Hastanenin temeli 1860 yılında atılmış olsaydı, hastaneyle ilgili hükümler büyük olasılıkla bu vakfiyelerde yer alırdı. Bu durum, 1860'lı yılların başında, hastanenin yapımı konusunda somut bir gelişmenin bulunmadığına işaret etmektedir.

Bulgularımıza göre, Zeynep-Kamil Hastanesi 2 Mart 1882'de açılmıştır. Hastanelerin açılış tarihi, genellikle onların kuruluş tarihi olarak kabul edilirse de, Zeynep-Kamil Hastanesi'nin özel bir durumu vardır: Bu hastane,

Türkiye'de, hanedan/saray mensuplarının kurdukları vakıf hastanelerinden farklı olarak, hanedan/saray dışı kişilerin şahsi tasarruflarıyla kurdukları ilk özel hastanedir. Yusuf Kamil Paşa bir Osmanlı bürokrati, eşi Zeynep Hanım ise, Mısır Valisi'nin kızıdır. Diğer taraftan hastanenin yapım masraflarını temin edecek tahviller Nisan 1875'te alınmış, vakfıyesi 1876 yılında hazırlanmıştır. Her ne kadar kurucularından Yusuf Kamil Paşa'nın ölümü ve savaşlar hastanenin açılmasını geciktirmiş ise de, gerek özel hastane olma ayrıcalığı gerekse parasal ve hukuki altyapısının 1875-1876 yıllarında hazırlanmış olması sebebiyle, hastanenin temel atma tarihi olan 24 Haziran 1875 tarihini onun kuruluş tarihi olarak almak doğru olacaktır.

Zeynep Hanım'ın vakfıyesi içinde, Zeynep-Kamil Hastanesi'ne önemli bir yer verilmiştir: Hastanenin tamamlanmasını ve faaliyetini ileriye dönük olarak sürdürebilmesi için kullanılacak kaynaklar açıkça belirtilmiştir. Buna rağmen, Zeynep Hanım'ın ölümünden sonra vakfiye şartlarının tam olarak uygulanmaması (örneğin Bebek'teki 'Sahilhane'nin aile tarafından kullanılması), bırakılan maddi kaynakların belki de getirilerinin azalması, vakfiye üzerindeki davaların yarattığı belirsizlik ve Büyük [Abdül]Halim Paşa ile Sait Halim Paşa'nın tutumları hastanenin kaynaklarını sınırlamıştır.

Hastane 1896'da Sait Halim Paşa tarafından Cemil Topuzlu'ya devredilmiş ve Zeynep Hanım'ın vakıflarıyla ilişkisi fiilen kesilmiştir. Zeynep-Kamil Hastanesi'ne Zeynep Hanım'ın vakfıyesinden gelir sağlamak için 1952'den sonra, girişimlerde bulunulmuş, fakat bir sonuç alınmamıştır.

Ondokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde, Yusuf Kamil Paşa ve Zeynep Hanım'ın teşebbüsleriyle bir hayır kurumu olarak kurulan hastane, onların ölümünden sonra vakfiye hükümlerinin uygulanmasındaki aksaklıklardan doğan maddi sıkıntılar, mirasçılarda, hastaneyi kurucularının arzuları doğrultusunda bir hayır kurumu olarak yaşatma isteği ve çabasının bulunmaması nedeniyle, bir vakıf hastanesi olmaktan çıkmış, değişik dönemlerde şahıs (Op. Cemil Paşa) ve kurumlara (Sihhiye Müdüriyeti, Şehremaneti, İstanbul Belediyesi ve Sağlık Bakanlığı) bağlı olarak faaliyet göstermiştir. Zeynep-Kamil Hastanesi, kuruluşundan günümüze kadar maruz kaldığı yönetim değişiklikleri sebebiyle başlangıçta tasavvur edilen "gureba hastanesi" özelliğini koruyamamış ise de, bugün İstanbul'un önde gelen kamu hastanelerinden biri olarak kadın ve çocuk hastalıkları alanında hizmet vermeyi sürdürmekte ve kurucularının adını yaşatmaktadır.

EK 1

İkinci Zeyl ve Transkripsiyonu

Tıbbu aslihî

Nemekahü el-fakîr İsmet Beyzâde zâdesi es-Seyyid Mehmed İsmet el-Huseynî en-nâib bi-Mahkemeti Ahî Çelebî ? bi- Dâri'l-Hılâfeti'l-Aliyye "Gufira lehümâ"

Mâ fihi mine'z-zammi ve'l-ilhâki bi'l-vakfi's-sâbiki ale'n-nehci'l-fâiki lede'l-mümeyyizi'l-mürsili li-tescîli hâze'l-emri'l-münhalli sümme câ'e ileyye ahbera li bizâlik fe-nefeztü hukmehü ve ene'l-fakîr Tarsûsî zâde es-Seyyid Osmân Kâmil el-müfettiş li- umûri'l-evkâf gufira lehümâ "Es-Seyyid Osmân Kâmil"

Tatbîk

İşbu mühür mutâbıktır fi 27 Ramazân sene 312 [24 Mart 1895]

Mühür: Mümeyyiz-i a'lâ...

Mühür: Emînü'l-fetvâ

Pul altındaki mühür: Seyyid İsmet

Li'l-leâlî-i mütenâsikatu'n-nizâm hamd-i nâ-ma'dûd ve ferâid-i mütevakıfetü'l-intizâm şükr-i nâ-mahdûd elsine-i mütenevvi'atü'l-lugât-ı mevcûdât ve mahlûkâtta mahmûd ve mine'l-ezel ile'l-ebed me'lûh ve ma'bûd olan Cenâb-ı Hudâvend-i Kayyûm-i ahadiyyü'l-vücûd ve perverdigâr-ı Deyyûm-i ebediyyü'l-cûd cellet zâtühü an nakâisi'l-cihâti ve'l-hudûd Hazretlerinin me'haz-i nevâsi-i takî ve âsî olan bârgâh-ı mukaddesü'l-enhâ ve'l-kavâsîsine şâyeste-i takdîm ve îsârdır ki kâinâtı arsa-i ademden binâ-yı vücûde îsâl ve sakf-ı semâvât-ı bî-imâd ile arâzi-i dünyâyı müsekkafât ederek câmi'-i nev-i beşer ve mesâbih-i nücûm ile müzeyyen ve enver buyurmuş ve muaccelât-ı a'mâl-i haseneye müeccelât-ı mükâfât-ı dünyeviyye ve uhreviyye icrâsıyla cemâat-i muvahhidîne imâret eltâf ü a'tâf-ı bî-pâyânından niam-i gûnâ-gûn tahsîs eylemiştir ve revâyi'-i dürûd-i muttasılı'l-vürûd ve bedâyi'-i tahâyâ-yı gayr-ı munfasılı'l-vüfûd teşebbüs-i zeyl-i şeriat-ı garrâsi vesîle-i neyl-i maksûd ve tevessül-i hîr-z-ı şefâat-ı uzâmâsi zerîa-i ihrâz-ı ecr-i mev'ûd olan imâm-ı mihrâb-ı kâbe kavseyn ve hümâm-ı sufûf-ı câmi'u's-sakaleyn habîb-i Rabb-ı Vedûd ve sâhib-i havz-ı mevrûd Muhammedüni'l-Mustafâ el-mahmûd aleyhi salavâtü'l-Meliki'l-Ma'bûd Hazretlerinin temevvücgâh-ı lücce-i bî-kerân-ı envâr-ı tecelliyât ve şühûd olan meşhed-i hâvi's-su'ûdullarına ithâf ve ihdâ olunmak sezâvârdır ki edâ-yı hidemât-ı mühimme-i selâm ve salavâtuna mürâât eden hâksârân-ı müznibîn ü usâta vakf-ı müseccel-i vâfiyetü'l-idrârât şefâatından ta'yîn-i vazâif-i lutf ü iltifât ve dest-i ...? cûyâna cezâ-yı seyyiâta i'tâ-yı berât-ı fevz ü necât idüp dilşikestegân-ı nikâyet ü nekâl-i cürm ü isyâna kitâbe-i bâb-ı müstetâbî ve men dehalehû kâne âminen neşidesiyle zînet-yâb olan dergâh-ı arş-ı iştibâh-ı inâyetinden gayrı menâs ve pâ-bestegân-ı selâsil ü ağılâl-i şakâ ü tuğyâna vasf-ı sütte-i felek-i cenâbî ve-mâ erselnâke illâ rahmeten li'l-âlemîn kerîmesiyle şeref-meâb olan bârgâh-ı gerdûn-destgâh-ı şefâatından gayrı maâz [ü] halâs olmadığı ma[']lüm-ı âmme-i avâm ü havâssdır ve dahi selâm-ı müşğîn-hitâm ve tehâyâ-yı feyz-irtisâm eshâb ü âl-i hamîdü'l-fi'âl [Z-II, s.2] ve a'kâb-ı medîhu'ş-şiyem ve'l-hisâllerine şâyân-ı arz ve nisârdır ki vücûd-i mes'ûdları kevâkib-i tâb-dâr-ı felek iktidâ ve nevâcim-i şu'lebâr-ı sipihr ihtidâ olub kanâdîl-i lemmâ'atü'l-envâr rivâyet ü dirâyet ile müstemendân-ı ümmete ta'lîm-i edeb mütâbaat-i nebevî ve resm ü râh-ı şerî'at-i Mustafâvi eylediler rıdvânüllâhi teâlâ aleyhim ecma'ın ammâ ba'd erbâb-ı basâir-i selîme ve ashâb-ı tabâyi-i müstakîmenin zamîr-i münîr ve hâtır-ı nükte-pezirlerine zâhir ve nümâyândır ki bu

cihân-ı gaddârın mâl ü câhı bî-karâr ve dünyâ-yı nâ-pay-dârın taht ü tâcı müsteâr olub ve her bir kahrın kârı mekr ü hayâl ve mâlî melâl ile mâlâmâl ve tâlibleri ehl-i dalâl oldukları câ-yi işkâl değildir lâ cerem her lebîb-i âkile vâcib ve lâzım ve her edîb-i kâmile muktazî ve mütehattim oldur ki hâl-i mûmâna'at ve dikkat-i muhâsebâtı tezekkür ve tefekkür idüb kalbini envâr-ı maârif ile müştail ve kalıbını bi-hasebî't-tâka tâ'âta müştagil eyleye imdi merd-i Hudâ ve âkıl-i dâna oldur ki dünyâ-yı fâniyeden âhiret-i bâkıyeye îrâd-ı zâd için tahsîl-i ücür-i meşkûreye sa'-yi mevfûr ve rızâ-yı Rabb-ı Gafûr olan umûr-ı mebrûre iktisâbına bezl-i makdûr ide lâkin beşer nâmıyla bu ticâretgâha sefer iden ümmet-i za'îfenin sermâye-i a'mârı ki hengâm-ı sabâ ve unfuvân-ı şebâbdan ibâret bir ma'nâdır ekserî gâret-zede-i dest-i hevâ ve bakıyye-i yesîre-i hâlet-i vustâsı keşmekeş tahsîl-i mâ-bihî'l-îş ile ifnâ olunup ba'de hâzâ cevârih u a'zâ ve havâss ü kuvâ ki herbiri hücum-ı pîrî ile nâ-bercâ ve kıyâm ü ku'ûda âhardan îanete ihtiyâc hüveydâ ola ne vechile ibâdât-ı vâcibe-i Hudâ müeddâ ve ne yüzle Cenâb-ı Rabbü'l-âlemînden afv ü mağfîret ricâsında olmağa ictirâ olunur bu babda zümre-i du'afâ ve fütâdegân-ı berzah-ı havf ve recâya necât ellezîne yünfikûne emvâlehüm bi'l-leyli ve'n-nehâri sirran ve alâniyeten fe-lehüm ecruhüm inde Rabbihim ve-lâ havfün aleyhim ve-lâ hüm yahzenûn âyet-i bâ-hidâyeti ile el-mer'ü yestezillü tahte zilli sadakâtihi hadîs-i şerîf-i sahîhu'l-îsnâd ve eser-i münîf-i sarîhu'l-istinâdın mazmûn-i şerîf ve meknûn-i münîfleri üzere etyab-ı emvâlini vücûh-i hayrâta nisâr ve infâk fi sebîlillâha ez cân ü dil ihtiyâr eylemekdir zirâ envâ-ı sadakâtın efdali ve esnâf-ı hasenâtın ekmeli vakıfdır ki fevâidi bî-gâyet avâidi bî-nihâyet meded-i ber-devâm adedi bi- hıtâm niam-i cinân gibi feyzi kesilmez rahmet-i Rahmân gibi bezille eksilmez binâen alâ zâlik işbu vakfiyye-i celîletü's-şân ve cerîde-i bedî'atü'l-unvânın tahrîr ve inşâsına bâdî ve tasfîr ve imlâsına âdî oldur ki Şûrâ-yı Devlet Reisi sâbık eâzım-ı vükelâ-yı saltanat-ı seniyyeden mecma'-i mahâsin-i hasâil-i hasene ve menba'-i mekârim-i etvâr-ı müstahsene devletlü übhetlü Yûsuf Kâmil Paşa neclü'l-merhûm Mehmed Bey hazretlerinin halîle-i muhteremeleri olub zât-ı ismetâneleri zeyl-i Kitâbda muharrerü'l-esâmî-i müslimîn ta'rîfleriyle muarrefe olan zînet-sâz-ı kâşâne-i servet ü revnak ve dehende-i? hücre-i ismet sâhibetü'l-hayrât ve'l-hasenât ve râğıbetü's-sadakât ve'l-meberrât iffetlü ismetlü Zeyneb Hanımefendi ibnetü'l-merhûm el-mebrûr eskenehullâhü te'âlâ fi dâri's-sürûr [Z-II, s.3] Mısır vâlî-i imâret-mebâdîsi esbak Mehmed Ali Paşa Hazretleri taraf-ı şer'-i kaviyyü'l-esâsdan me'zûnen bi'l-hüküm ta'yîn ve irsâl olunan mümeyyiz-i evvel mevlânâ fazîletlü es-Seyyid Abdüssamed İsmet Efendi ibnû's-Seyyid Selîm'in Boğaziçi'nde Bebek nâm-ı diger Humâyûnâbâd karyesinde vâkî' şeref-res-i ikâmet oldukları sâhilhâne eâliflerinde isimleri hâtîme-i kitâbda keşide-i silk-i mastûr kılınan huddâm-ı süreyyâ-nizâm huzûrlarında zevc-i müşârûn ileyh Yûsuf Kâmil Paşa Hazretleri hâzır oldukları hâlde akd eylediği meclis-i şer'-i şâmihu'l-imâd ve mahfel-i dîn-i münîf-i râsihu'l-evtâdda ahkâm-ı vakfî ihkâm ü tescîl ve şerâit ü zavâbitını itmâm ü tekmîl için mütevellî nasb ve ta'yîn buyurdıkları kethudâ-yı âlîleri saâdetlü Hüseyin Hâkî Efendi ibn Mehmed mahzarında bu siyâk üzere dîbâce-tirâz-ı takrîr ve sahîfe-i pîrâ-yı ta'bîr oldular ki bin iki yüz doksan iki senesi şehr-i Rebî'u'l-evvel'inin sekizinci günü târîhiyle müverraha ve Evkâf müfettişi sâbık semâhatlü es-Seyyid Ahmed Tâhir Efendi Hazretlerinin imzâ ve hatmini hâviye istibdâlen verilen iki kıt'a hüccet-i şer'iyye mantûkınca medîne-i Üsküdâr-ı meymenet-âsârda Nuh Kuyusu civârında Arakiyeci el-Hâcc Mehmed mahallesinde kâin olub zevcim hâzır-ı müşârûn ileyh Hazretlerinin taht-ı temellük-i âlîlerinde olub bundan akdem külliyetli meblâğ

harc ve sarfla müştereken binâ ve inşâsına mübâşeret eylediğimiz bir taraftan Halebli Süleymân Efendi ibn Necîb tasarrufunda olan bostan ve bir taraftan rütbe-i sâniye sınıf-ı evvel mütemâyizi eshâbindan Şûrâ-yı Devlet evrâk müdürü muâvini izzetlü Mazhar Bey ibnû'l-merhûm Enverî Efendi tasarrufunda olan menzil bağçesi ve ba'zan mütemeyyizân-ı ricâl-i Devlet-i Aliyye'den hâlen Hazîne-i Humâyûn Kethudâsı saâdetlü Edhem Efendi ibn Süleymân Efendi tasarrufunda olan menzil bağçesi ve ba'zan İmâm Hasan Efendi ibn Ömer tasarrufunda olan menzil bağçesi ve bir taraftan Nûh Kuyusu tarîki denmekle arîf tarîk-i âm ve taraf-ı râbî'i Salı ve Pazarbaşı zokakları ta'bîr olunur tarîk-i âm ile mahdûd olub yüz altı numre ile mürakkam terbîan on bin sekiz yüz yetmiş beş zirâ' arsa üzerine mebnî müstemilât-ı ma'lûmeyi hâvî kârgîr bir bâb hastahâneyi ve yine târîh-i mezkûr ile müverraha ve müfettiş-i müşârûn ileyhin hatmiyle mahtûme dört kıt'a istibdâl hüccetleri nâtika oldukları üzere taht-ı temellükümde olub medîne-i mezkûrede Pazarbaşı mahallesinde kâin Fenâî eş-Şeyh Ali Efendi dergâh-ı şerîfi ittisâlinde vâkî' bir taraftan Ebû Bekir Efendi ibn el-Hâcc Ahmed menzili bağçesi ve ba'zan Hacı Latîf Efendi ibn Abdullah bağçesi ve bir taraftan yine mezbûr Hacı Latîf Efendi bağçesi ve bir taraftan sâlifü'l-beyân Fenâyî Şeyh Ali Efendi Câmî'-i şerîfi ve ba'zan Şem'inûr Hanım Türbesi ve taraf-ı râbî'i tarîk-i âm ile mahdûd terbî'an beş yüz otuz zirâ' on beş parmak bir kıt'a ve yine mahall-i mezkûrda kâin tarafeyni zikri âtî arsa ve bir taraftan Hasnâ Hanım ibnetü Mehmed ile Hatîce Hanım ibnetü Hasan'ın müştereken uhdelerinde olan menzil bağçesi ve taraf-ı râbî'i tarîk-i âm ile mahdûd terbî'an yüz otuz üç zirâ' dört parmak diger bir kıt'a ve yine [Z-II, s.4] bir taraftan zikr olunan Fenâî Ali Efendi Câmî-i şerîfi ve ba'zan Hacı Lutfullâh Efendi menzili bağçesi ve bir taraftan mezbûretân Hasnâ ve Hatîce hanımlar uhdelerinde olan menzil bağçesi ve taraf-ı râbii tarîk-i âm ile mahdûd terbî'an beş yüz on yedi zirâ' beş parmak ki min haysü'l-mecmû' bin yüz seksen bir zirâ' arsa üzerine bundan akdem li-vechillâh-i te'âlâ binâ ve inşâ eylediğim on bâb oda ve matbah ve müstemilât-ı sâire-i ma'lûmeyi hâvî dergâh-ı mezkûr şeyhlerine tahsîs eylediğim dâireyi ve yine herbiri iştirâ ve ibtiyâ'-ı sıhhat-işbâ' ile silk-i mülkümde münsecim ve şîrâze-i tasarrufumda muntazam emlâk-i sahîlhamdan olub iki yüz doksan üç senesi Recebü'l-müreccebin sekizinci günü târîhiyle müverraha mahrûse-i Galata kadısı Burûsevî Ahmed Sıdkı Efendi'nin imzâ ve hatmini hâviye bir kıt'a mübâye'a hücceti nâtika olduğu üzere işbu derûnunda akd-i meclis-i şer'î olunan sâhilhânenin bir taraftan mukaddemâ musâhib-i şehriyârî Saîd Efendi sâhilhânesi olub el-yevm mutasarrıfa olduğum vakıf sâhilhânenin harem dâiresi ve bir taraftan tarîk ve ba'zan deryâ ve bir taraftan leb-i deryâ ve taraf-ı râbî'i tarîk-i âm ile mahdûd derûnuna cârî kanevât ve hasenâtına teba'iyetle ma'lûmü'l-mikdâr mülk mâ-i lezîz ve müstemilât-ı sâire-i ma'lûmeyi hâvî fi'l-asıl İmâmzâde Mehmed Es'ad Efendi merhûm veresesinden iştirâ olunup el-yevm sâhilhâne-i mezkûrenin hâriciye dâiresi mahallini ve yine sâhilhâne-i mezkûre zahrında kâin bir taraftan fi'l-asıl mûmâ ileyh Saîd Efendi el-yevm uhdemde olan işbu sâhilhâne verâsı ve bir taraftan Nûreddîn vakfından peksimedhâne arsası ve el-yevm Dîvân-ı Adliye a'zâsından saâdetlü İbrâhîm Bey sâhilhânesi ve ba'zan mukaddemâ Cebbârzâde kerîmesi el-yevm Köçekoğlu [Köçeoğlu] Agob Efendi bağçesi ve bir taraftan Ayazma deresine muntehî cebel ve taraf-ı râbî'i tarîk-i âm ile mahdûd arsası Hudâvendigâr-ı esbak cennet-mekân Firdevs-âşiyân Sultân Ahmed Hân-ı sâlis Hazretleri evkâf-ı şerîfelerine mukâtaâ-i kadîme-i ma'lûmelü üzerinde mevcûde bi'l-

cümle kürüm ve ebniye ve köşk ve eşcâr-ı müsmire ve gayr-ı müsmirelü bir kıt'a bağçeyi ve yine târîh-i mezkûr ile müverraha kâdî-yi mûmâ ileyhın imzâsıyla mümzât diğeri bir kıt'a mubây'e'a hücceti nâtuka olduğu üzere sâhilhâne-i mezkûre civârında Akıntı Burnu tarafında kâin bir taraftan Köçekoğlu [Köçeoğlu] Agob Efendi uhdesinde olan limonluk bağçesi ve bir taraftan cebel ve bir taraftan müşârun ileyh İbrâhîm Bey sâhilhânesi ve taraf-ı râbî'i leb-i deryâ tarafında tarîk-i âm ile mahdûd ve terbî'an bin yedi yüz yetmiş zirâ' arsa üzerine mebnî fevkânî sekiz bâb oda ve sofa ve tahtânî kezâlik sekiz bâb oda ve sofa ve helâ ve kârgîr matbah ve kayıkhâneyi müştemil bir bâb dâire-i mahsûsu ve yine târîh-i mezkûr ile müverraha medîne-i Üskûdâr nâibi Ahmed Efendi zâde Mehmed Emîn Efendi'nin imzâ ve hatmini hâviye bir kıt'a mubây'a'a hücceti nâtuka olduğu üzere medîne-i İzmit'te kâin Defterdâr-ı esbak merhûm Abdüsselâm Efendi vakfına mahall-i ma'lûmu senevî yüz elli akçe mukâta'a ile üzerinde bi'l-cümle ebniyesi mülk ve kezâlik mahall-i ma'lûmu dahi vakf-ı mezkûre şehriye yirmi beş akçe icâre-i mü'eccelelü olub bir taraftan Halîl Paşazâde el-Hâcc Hüseyin Bey kayıkhânesi ve bir taraftan Yalı Câmî'i şerîfi bağçesi [Z-II, s.5] ve bir taraftan francalacı fırını ve bir taraftan leb-i deryâ ve ba'zan pazarbaşı es-Seyyid el-Hâcc Mehmed Efendi mağazası ile mahdûd zikr olunan mukâtaalu mahalli üzerinde mebnî müştemilât-ı ma'lûmeyi hâvi el-yevm gümrük dâiresi olan mahalli ve yine târîh-i mezkûr ile müverraha nâib-i mûmâ ileyhın hatmiyle mahtûme diğeri bir kıt'a mubây'aa hücceti mantûkunca medîne-i mezkûrede hanlar içinde Arab Hacı Hasan Yeni Hanı denmekle arîf etrâf-ı erba'adan Sarâc Mehmed dükkanı ve Şemsi Bey Hanı ve Hammâl Durmuş ve Eskicioğlu Ahmed bağçeleri ve Geyveli Emîn Ağa Kahvesi ve Abbâsoğlu Hacı Mehmed Hanı ve tarîk-i âm ile mahdûd üç bâb oda ve bir kahvehâne ve bir bâb samanhaneyi müştemil el-yevm bir bâb ahûrî bi-mennihî ve keremihî te'âlâ vakf-ı sahîh-i şer'î-yi mü'eyyed ve habs-i sarîh-i mer'î-yi muhalled ile vakf ü habs idüp ferâid-i kuyûd ve şerâitin bu tertîb-i hasen üzere keşîde-i silk-i tahdîd eyledik ki medîne-i Üskûdar ve sâire ahâlîsinden muhtâc-ı tedâvî olan zükûr ü inâs rızâ-yi müslimîn li-eclî't-tedâvî sâlifü'l-beyân hastahâne-i mezkûreye getirüldükleri hâlde her birine başka başka tahsîs olunan odalarda kemâl-i i'zâz ve ikrâm ile meccânen tedavî olunarak bür-i tâm hâsil olduktan sonra ihrâc ve mahallerine irsâl oluna ve mesbûku'z-zikr Fenâi eş-Şeyh Ali Efendi Dergâh-ı Şerîfi ittisâlinde vâki' dâire-i mahsûsa dahi dergâh-ı mezkûrda her kim post-nişîn olur ise ona meşrût olub sâkin ve mutasarrıf olalar ve mesbûku'l-beyân sâhilhânemizin gerek hâriciye dâiresi ve gerek bağçe-i mezkûr ve matbah dâiresi olan mahall-i mahsûsa hayâtta olduğumuz müddette keyfe mâ-teşâ' [yeşâ?] ve yahtâr dilediğimiz gibi mutasarrıf olub vefâtımızdan sonra mahall-i mezkûrlar ile İzmit'te vâki' gümrük mahalli ile sâlifü'l-beyân ahûr dahi icâre-i vâhide-i sahîha-i şer'iyye ve yahûd icâreteyn-i mu'tâdeteyn ile âhara îcâr olunup hâsil olan gallâtı ile iki yüz doksan bir senesi Nisan'ında hastahâne-i mezkûr mühimmâtı için müştereken iştirâ idüp Bank-ı İmperyâl-i Osmânî'ye dipozito eylediğimiz yüz bin aded konsolitin beher sene Temmuz ve Kânûn-i sâni ibtidâlarında Hazîne-i Celîle'den verilecek taksitleri ve şâyed vakt ü zaman iktizâsınca zikr olunan konsolitlerin tarz-ı âhara tahvîlinde mukâbilinde verilecek bedeli istirbâh ve istiğlâl olunarak hâsil olan galle ve nemâsı dahi henüz der-dest-i inşâ bulunan hastahâne-i mezkûrenin noksan olan mahallerinin emr-i inşâsına ve gerek ba'de'l-inşâ' hastahânece lâzım gelen eşyâ ve takımların tedârik ve techîzine ve ba'demâ ta'yîn olunacak etıbbâ ve hademe ve mühimmât-ı edevât ve ehl-i mürtezika masârifine harc ve sarf oluna ve bi'l-cümle

gallât-ı vakfımızdan sâlifü'l-beyân Ahmed Hân-ı sâlis ve mûmâ ileyh Abdüsselâm Efendi vakıflarına olan mukâtaa-i mezkûreleri sene be-sene i'tâ ve teslîm oluna ve mesbûku'l-beyân Fenâi Dergâh-ı Şerîfinin ta'mîr ve taâmiyesi için beher sene şeyhi bulunan zâta yüz adad Mecîdiye yüzlük altını i'tâ olunup ol dahi mukâbele günlerinde zikr ü tevhdîd ve tahmîd ü temcîd esnâsında raf'-i yed birle ebeveynimiz [Z-II, s.6] ve bi'l-cümle akrabâ' ve ta'allukâtımızdan vâsıl-ı Dâr-ı Na'im olan usûl ve fîrûumuzun ervâh-ı şerîflerini ve lâbis-i libâs-ı hayât olduğumuzca envâ-i yümn ü saâdetle serîr-i sıhhatte dâim ve bi'l- yümnî ve'l-ikbâl sahn-i sıhhatte kâim olmamız ve bâ-emrillâhî'l-Meliki'l-Kadîm râhile-bend-i Dâr-ı Na'im olduğumuzda ecr ü mesûbâtından hissemend olmağımızı bâ-kemâl-i huzû' ve huşû' dest-küşâ-yi edâ ve ref'-i icâbetgâh-ı Hazret-i Hudâ ile fâtiha-hân ola ve medîne-i Arabkîr'de mukîm bulunan zevcim hâzır müşârun ileyh Hazretlerinin müteallikâtiyle ba'zı fukarâ ve muhtâcîne öteden beru bâ-defter-i müfredât muhassas olub verilegelen senevî dört yüz aded yüzlük Mecîdiye altını kemâ kân sene be-sene mahalline irsâl olunarak her birine mahallî meclis ma'rifetiyle tevzî' ve taksîm olunarak makbûz senedâtı ile bâ-mazbata mütevellî tarafına irsâl oluna ve vakf-ı mezkûrumıza benimle zevcim müşârun ileyh hazretleri müştereken mütevellî olub rü'yet-i umûr-i küllî ve cüz'î ve ahz ü vehb ve azl ü nasb ve dâimâ tebdîl ü tağyîr ve teksîr ü taklîl ve takyîd ü itlâk ve istibdâl ü ilhâk ve vaz' u ihrâc ve bast u idrâcî fi küllî merretin mine'l-merrât yed ü meşîyetimizde olub keyfe mâ-yeşâ' ve yahtâr mutasarrıf olub vâsıl-ı civâr-ı rahmet olduğumuzda mücerred hastahâne-i mezkûrun ilâ mâ-şâallâhu te'âlâ ma'mûr ve bi-çâregân ve hastagâne dâimâ mekşûf olmasına nezâret ve îfâ-yi şürût-i muharrereye dikkat ve hüsn-i idâresine dâir herbir husûsâtında ve bank-ı mezkûr muhâsebâtında himâyet ve sıyânet şıklarında lütufların bi-dirîğ buyurmak üzere her asırda taraf-ı Devlet-i Osmânîye'den Mâliye Nezâreti celîlesine revnak-tırâz olan zevât-ı kirâm hazarâtı mütevellî olub kâffe-i umûr ve husûsâtının icrâsında bezl-i makdûr buyuralar ve vakf-ı mezkûrumuzun îrâd ve masârif muhâsebesi beher sene Mart duhûlünde mütevellî ve hastahâne-i mezkûra nasb olunacak me'mûrları ma'rifetleriyle Maliye Hazîne-i celîlesinde alâ vechi't-tedkîk rü'yet olunup masârif ve vazâif çıkdıktan sonra fazla kalır ise zikr olunan Bank-ı Osmânî'ye tevdi' ve teslîm olunarak orada hıfz olunub lede'l-hâce ve'l-iktizâ evkâfımın ta'mîrât-ı lâzime ve umûr-ı sâiresine harc ve sarf oluna ve tahavvülât-ı asr ve tebeddülât-ı dehr ve ihtilâl-i hâl ve i'tilâl-i ahvâl ile vakf-ı mezkûrun îrâdına fütûr ve mahsûl ve gallâtına kusûr ârız olub iltizâm-ı şürût müteazzir ve mürâât-ı kuyûd müteassir olur ise mâ- hasal-i vakfımız eşref-i şerâif-i kâffe-i arzîn ve akdes-i mevâyid-i rûy-i zemîn olan Medîne-i Münevvere fukarâsına sarf oluna deyu zevc-i hâzır Pâşâ-yi müşârun ileyh Hazretleri ile ma'an ta'yîn-i masârif ve zavâbit ve tebyîn-i vazâif ve şerâit idüp yedimizden ihrâc ve dâire-i mülkümüzden ib'âd eylediğimiz mevkûf-ı mezkûrları fâriğan anî-ş-şevâgîlî'l-mânî'a tefvîz-i şer'î ve teslîm-i lâykı ile bundan akdem mütevellî-yi mûmâ ileyh Hüseyin Hâkî Efendi'ye tefvîz ve teslîm eylediğimizde ol dahi kabz [Z-II, s.7] u teslîm ve sâir evkâf mütevellîlerinin tasarrufları misillü tasarruf eyledi deyu kitâb-ı merâma hâtıme pîrây-i ihtîâm olduklarında atabe't-tasdîki-ş-şer'î emr-i vakf tamâm ve hâl-i teslîm encâm bulmuş iken vâkıfân-ı müşârun ileyhimâ vakf-ı mezkûru ahkâm ve şürût ve kuyûdunu istihkâm murâdıyla vakf-ı mezkûrdan rücû' ve mevkûf-ı mezkûrları ke'l-evvel mülklerine istirdâd ve mütevellî-yi mûmâ ileyh dahi red ve teslîmden imtinâ' ile kemâ hüve'l-mastûr fi'l-kütübî'l-fikhiyye müterâfî'ân ve her biri müttebeâsınca fasl ü hasme tâlibân olduklarında mümeyyiz-i mûmâ ileyh dahi cânib-i vakfî evlâ ve teşyîd-i mebnî-i hayrî

و بر طرفه زنجیره در نزد و بر طرفه لب دریا و بعضاً بازارها را رسیدی که در آنجا خانه ها و دکانها
 و مقاطع و محله ها و ازین منبئ مشتقات معلوم با عاری الیوم کرک واره سر او را که طی وینه تاریخ مذکور امید عوارض
 نائب مدبر الملک خیمه ختمه دیل بر قسطه صاحب اختیار منظر خیمه مدینه مذکور در خانه باجین عرب صاحب منبئ
 و منبئ و بعضی اطراف ارباب در سراج محمد خان و شمس بیگ خان و حال طویش و اسرار و غیره با عمارت
 و کوه که امین خان قده سر و عیسای او فی جلد محمد خان و طایف عالم امید و او ج باب او طه و بر تیره خانه در باب
 صاحبان به حشمت الیوم بر باب افوری علیه السلام و وقف صحیح شرعی مؤید و صاحب معتمد می خند امید وقف
 و جسر ایوب فرزند قودوش افغان بر تربیت حسن اوزنه کشیده سکت محمد امید کله مدینه اسکلار و کوه
 اما بسند رجحان تنادوی اوله ذکر و انات رضای سمدین لاجل التداوی سف ایستاده خانه مذکور به یکروز
 حال مهربانیه بشقه بشقه تخصیص اوله او طه لاله اعزاز و کرام امید چنانکه تداوی در آن وقت حال اوله
 اخراج و محمد بن ارسا اوله و مسوق انداخته تا پیش از آنکه در راه شریف ارضانته واقع واره مخصوصه و حق
 در راه مذکورده مبرک بیست نشین اوله را ایستاده و طه اولوب سکت و مقرف اوله و مسوق ایستاده
 منزل کرک خارجیه واره سر اولک با عمارت مذکور مطبخ واره سر اوله که مخصوصه جبرین اوله بجز مدینه کله
 و بختار دید بکوه ایکی متوقف اولوب و غارت دهنده محل مذکور لرزیده واقع کرک محله امید لیا البین
 اخذ و حق اجاره واحده صحیح شرعیه و با خود اجارین معادین امید آخره ایجا اولوب حاصل اوله غلات
 ایکیوز طغنه بر بنه سیم نده خانه مذکور همایون مشرف ایستاده اولوب باقی امیر بال عثمانیه
 دیو زینو امید بجز بوز بیلک عدد فونشیک بر سه عجز و کله نوز شانه اندازین جنبه و زور بید بیگ
 بقصی طوی و ش بد وقت و زمانه اقتضا سخته ذکر اوله فونشید کرک طراز آفره کوهین مقابله و بر بیگ
 بدس استریاج و استغفال اوله رن حاصل اوله غده و حامی و حق مانور درست انشتا بولنه حسته خانه و مذکور بیگ
 نقصان اوله خلد بیگ احداث سده و کرک بعد الان حسته خانه چه لازم حکم استی و حق کرک تدارک
 و بجز بنه و لیدما بقین اوله حق اهلها و خدمه و هاست ادوات اهل مرتزقه مصدق فرج و صرف اوله و بقیه
 غلات و قنور در سف ایستاده محمد خان ثالث و مور الیه عبدالسلام افروز و قنور بنه اوله و حق طغنه مذکور لیه سینه
 اعط و سیم اوله و مسوق ایستاده در راه مشرفیک بجز و طایفه سیم بر سه شیخی بولنه ذاته بوز عده و بقیه
 بوزیک التوز اعط اولوب اوله صرف بده کونننن ذکر و نوز و بجه و بجه شناسنه رف بیدر لیه بوز

و با بجه اقربا و معتقدان و با اصل واریتم اوله اصول و فرود عمارت ارواح شریفین و اوله بلسر حیوانه
 اوله بجه جم النوع بمن و سعاده سیر صحت و ذم و با بعین و الاقبال صحیح صحت قائم اوله مزو با اوله ملک
 القدریم رصده بند واریتم اوله بفرده ابر و شو با سده حصه منزه و مفضلین با حال حضور و خروج دست کشی
 ادا و رن اجابتها حضرت خدایه فاکه خون اوله و مدینه امیر بکیده مقیم بولنه بزوم حاکم ریه حاکم
 منعلقا تبیه بعضی فقرا و و حق جنیده او نه دینو با دفتر مفردات مخصوص اولوب در سینه کله سنو در سینه
 بوزیک تجیدیه التذلل کا کله سینه محمد ارسا اوله رن مهربانیه جمع همس بوقینه توزیع و تقسیم اوله
 مقبول سنه امید با حفظ متول طوفه ارسا اوله و وقف مذکور مزه بند بزوم حاکم ریه حاکم
 اولوب روستا امور کله جزو و افند و و مدب عزل و نصب و ذم تبیین و تقیر و تکریم و تقسیم و تقسیم و اهل
 و استیال و الحاق و وضع و اخراج و بسط و ادراج رن کل مره ملکرات بدو شستیزده اولوب کله
 و بختار متوقف اولوب و اصل جبار رحمت اوله بفرده جرد حسته خانه مذکور کرک الی ماشا لله که مورد بجه
 و حسته کله و اما کله و کله نظارت و ایفای شرف طهره به وقت و حسن اداره سنده و از مبر
 خصوصاً صانده و بانق مذکور میسبنت حاجت و صیانت شرفه لطفه به بیدرین بورتق اوزنه به عرصه
 دولت عثمانیه و کماله رت جلیده سنده و حق طراز اوله ذولت کرام حق اولوب کله امور خصوصاً
 اجاسنه بیدل مقدر و بیوردار و وقف مذکور بیک ابراد و مصارف فی سیر به سکه عمارت و فونشیک
 و حسته خانه مذکور لیا اوله حق ما مورلر مرفق بله مالیه خزینم جلیده سینه و وجه التذوق و اوتوب اولوب مصدق
 و موطائف جقه قنور لیه قنور لیه کله ذولت باقی عثمانیه به نوع و سیم اوله رن او را ده حفظ اولوب لیه
 و الاوقف اوق ملک لغرات لازمه و امور سنده خروج و صرف اوله و کولات عصر و نه لالت و هر واقف اوله
 در احتمال احوال امید و وقف مذکور کرک ابرادینه قنور و حصول و غذائت تصوری رن اولوب التزام شرف و مقدر
 و رعایات قیود متوسل اوله حاصل و قنور اشرف شرف کله دار فین و اقدس موابه روی نید اوله
 مدینه و منوره قنور سنده صرف اوله جوج حاکم باشا قاش ریه حاکم ریه حاکم ریه حاکم ریه حاکم
 و حق نصف و شرف اولوب بد بوز و اخراج و ائمه و مکر و زباجا و امید بجز موقوف مذکور لیه حاکم ریه حاکم
 تقصیر شرعی و سیم لایق امید بودند اقدم متول مور الیه حاکم افروز قنور بفرده امید بکیده اوله

۶۸

مسعودی عمارت کجایی است جمع بیست حوتی طرف شرقی اقصای آن با کلمه قیام و اول
 اولیة میزان مولانا فضیله عبدالصمد عیسی افندی لیه سبکت. بوغاز ایچین سبکت نام کلمه مایه
 آباد قریسه و واقع شد زسرافات اولوقری سینه نه داعیلرین اکلر خانه کتبه کشیده سبکت
 مسعودی قلمه خدام برتیا نظام حضرت زنده زویج خذ لیه یوسف کامل باشت حوتی حضرت اولوقری
 عقیقه ایلی قیام شرع عشرت بشارت العاد و فضل دین منیف راس الاوتادده احکام و قیام حکام و سبکت و سبکت
 وضو بطنی اتام و کتبه ایچین سبکت و قیامه بیوروقری کتبه ایلی سعادتیو جن حکا افندی کتبه
 بوسنی اوزنه دیباچه طراز تقویر و صحیفه برای بقر اولدی بلکه سبکت ایلی سبکت شهر ریح اولدی
 سبکت کتبه تاریخ مورخه و اوقات منقش سبکت سبکت ایلی سبکت ایلی سبکت ایلی سبکت ایلی
 حاویه سبکت اولدی برای قلمه سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت
 عقیقه جرایج محمد فتنه کاش اولدی و فرج حضرت لیه حضرت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت
 اقدام کتبه باغ فرج و صرفه مشرک با با دات سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت
 تقویر اولدی سبکت و برلاذند اینه تا سبکت اول قیامی ایلی سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت
 عزتو نظر سبکت ابن الرحم انوری افندی تقویر اولدی سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت
 مایه سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت
 نزل باغیچس و برلاذند نوح قیومی طریق دینکس و بعضی طریق عام و طرف رایی کما و با زار سبکت سبکت
 طریق عام ایله محدود اولوب بوزالتی عینه ایله حرق ترتیب اولون بیلیت سبکت سبکت سبکت سبکت
 معلومه به عا و طایر بر بجهت خانه به وینه تاریخ مذکور ایله مورخه و قیام سبکت سبکت سبکت
 استبدال حوتی ناطقه اولوقری اوزنه سبکت سبکت اولوب مدینه مذکورده با زار سبکت سبکت سبکت
 علی افندی درگاه شریف انصاری و قیام برلاذند اولدی افندی ایچین سبکت سبکت سبکت سبکت
 ابن عبداله باغیچس و برلاذند سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت
 و بعضاً شمسفور نام ترتیب و طرف رایی طریق عام ایله محدود ترتیب سبکت سبکت سبکت سبکت
 محل مذکورده کاشن طرف ذرات عرصه و برلاذند سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت
 اولدی نزل باغیچس و طرف رایی طریق عام ایله محدود ترتیب بوزالتی و فرج حضرت لیه

برلاذند ذکر اولدی غنائی علی افندی ج. مشرف بعضاً جمل لطفانه افندی ترتیب باغیچس و برلاذند سبکت
 حنا و خدیجه خانم عده لرین اولدی نزل باغیچس و طرف رایی طریق عام ایله محدود ترتیب سبکت سبکت
 ذراع بشور سبکت من سبکت ایچین سبکت بوز سبکت بر ذراع عرصه اولوزنه بوزنه اقدم لوجه سبکت سبکت
 ایلی سبکت اولون باب اولدی و مطیع و مشتمل سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت
 مایه بر سبکت اولدی سبکت ایچین سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت
 طایفه اوج سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت
 اصفا و سبکت حادی بر قلمه جلیه سبکت ناطقه اولوزنه سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت
 بصاحب نزل باغیچس و طرف رایی طریق عام ایله محدود ترتیب سبکت سبکت سبکت سبکت
 لایق و بعضاً دریا و برلاذند سبکت دریا و طرف رایی طریق عام ایله محدود ترتیب سبکت سبکت
 ملک نالذند و مشتمل سبکت معلومه به عا در سبکت اصل امام زاده محمد سبکت سبکت سبکت سبکت
 سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت
 ایلیوم عهد من اولدی سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت
 سعادتیو ایلیوم سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت
 ایلیوم عهد من اولدی سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت
 سلطان احمد خان سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت
 و ابنه و کوشک و انجاری عرصه و غیره لویه سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت
 محضه و دیگر سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت
 کتبه سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت
 و طرف رایی سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت
 اولدی و سبکت کتبه سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت
 وینه تاریخ مذکور ایله مورخه مدینه سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت
 محبت ناطقه اولوزنه سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت
 ایچین سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت
 مؤید اولوب برلاذند سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت سبکت

ما من الصم والكمات بالوصف السابق على الراجح العاقل لم يلمس المرسل
لسمحل هذا الامر المجلح ما بالي احضر ليدلك بعدد حكمة وانما الصم
طرسوس راد السد ستمال كما مل المعس الامور الا وفاق
عمرهما

لا لك مناسرة النظام حمدنا ممدود وقرانك من قسط الانظام شكرنا حمد دوله وبتسوية اللغات موجودات حقوقك تده عمود لارائل
الى الابد ما لوه وعبود اولك جناب خداوند قديم احدى لوجوده ودمكار دتوم ابدى لوجود قبلة وانه عن تقابل كجات
والحدود حقير نيتك فخذ نواصي نطق وعاوى اولك بارك مقدس الانجى ووالقوا صبت شايسته تقديم وانشاء ردة كادنا
عرصة عمدته بنهاى وجوده البصر وشفق سماوات به عايد ايله الرفق دينار مسفات ايدرك جاس نوع بشر وصباح
بخوم لبه مزين ولونر بيور مشر ومجالات اعمال حسديه مؤهلات مكافات وبنوي وافر وبارك سيد جمعت موعودته
عيرت لطف واعطف به بايند نغم كوفا كوئنه تحصيل المشدد وروايلع ديد ومنتصر الورد ودياليج نى بال غير منفصل
الوفود شبت ذيل شرايت غراسى وسيد بن مقصود و توسع شرف غت غلظتى ذرية اجاز اجر موعود اولك
امام حجاب قاب قوسين وهاج صفوف جمل فضلين جيب رب وود ووجوب فوف مورد محمد المدهظى محمود عليه صلوات
الملكيت المعبود حقير نيتك تموجله بجه بيزان الوار كجيات ونهود اولك شمده هاوى السعود ريشاى ف اولها اذ نغمه سواد
در كه اداى خدمات لاهة سلام وصالونه مراعات ايدنر فاسان مذنبين وعصانه وقف سبيل و آفته الادرات
شفق عتمة تبعين وطائف لطف والفت ودمت التباخر با جوبه جزاى سبتا اعطى برت فوز وجات
ايوب و شك كجيات و تكال جرم وعصانه كسا به باب منتقل بدون دخله كان انما شبيهه سيب نيت
باب اولك در كاه عوشر شتبه عناقينه غير ضاى ويا بلكان سكار واغدل شفا وطينانه وصف سده نك
جناب ومار سلك الارقة للى كريكه سيد شرف اولك بارك كردن و سلك شفا عتمة غير ضاى خلاص
اولاد بنى محسوم عاى عوام دنوا صدر ودفى سلام فلكين ختم وحق بارك فراق ماصى بول حميد الففقال

واعقاب مدح الشيم واكفا لرينه شايه عرض وشارد ركة وجوده وادراك كالتاب نادر فلك اقتدا اولك منعبار
د سهر امتدا اولدب قنابل لآ عترة الانرار روايت ودر ايت ايله مستخ ان امته تعليم ادب تعالمت بنوى
وسرم در آه شريت مصطوى ايمد ريل رضوان الله لك علم اجمعين اما بعد ارباب بعد ارباب واصل طبع
سنته نك ضهر بنر وحق لائنة يذير لرينه ظاهروى ياندر كه بو باهت غدارت ملك وجاهت بقدر وبنى
نا يابدرك تحت وناجى مستار اولدب و مهربانك كمارى كرو فبال وكما لال ايله مالانك وطل بر ايل
ضلال اولدند رعاى اشكال وكددر لاجرم مهربان عاقده واجب لانه و مهربان ايله مفضل وفتح اولدرك
عالمى حبيب و دقت مى سبانه تذكر و تفكر ايدوب قنبر الوار معارف ايله مشتغف و قائلنى بحسب لطف و طاعة
د مشتغف ايله ايدرم مد خدا و عاقل وانا اولدركه ديناى فائده دن آخرت باقيه ايدو نازد ليجون تحصيل مشكوره
سى مسفور و رضاي ر بفقور اولك امور مبروره كت به بزل مقدر ايله كمن بشر نيمه بوجى رنكاهه سوايد
امت ضعيف نك سرمايه اى ريكه منكم جاب وعضوان شبا بدنه عبادت برضا در ان كز غارت ردة دست
موا وبقية سيرة حالت وسطى كس كس تحصيل ماله العيسر ايله اقتدا اولدوب بعد هذا اجوارح وعضف وحماس
وقوى كه بربرر معجزم ببرى ايله نارجا وقيام و تقوده اخودن اجانه اجتناب مهدي اولم نوبه عبادات و اجبه
ضد مودا و نوبه اولك جناب رسال ايلدنه عفو و مغفرت برهاسنه اولفنه اجرا اولدور لوباب زمره ضعف وفتا
برزخ خوف و رجا به نجات الدين بنفقون امولم باليسر و انار سره و عارنه انهم اجرام عند ربهم ولا خوف عليهم
ولا هم يحزنون آيت باهدا بنى ايدار لرا يستغل تحت نقل صدقته حديث شريف صحيح الاسناد و اثره بفضيح
الاستاد ذك معجزه شريف و مكنون بنفقى اوزنه صلب لال ذمجه فبرانه نثار وانفاق نى سبيل اللار جاز و اول
اقتدار ابلكر زبر الانواع صدق نك افضى وامن فى حسن نك الحقى تقدر كه فواندى با غايت علوانى به
نهائيت عدوى بردوام عدوى بر فتم نبع جنته كى نفعى كسره رقت رفاه كى بيزله كسره بنا مع ذلك اشبه
واقضية جليلة انتم و جويده بدي ليه العنونك كوز واث سنه بادي و سطره اكلنه عاوى اولدور لرا شواى ايل
رئيس سابق اعلم و حكماى سلطت سيند دن جمع فى سن حاصل حسنه و نفع مكارم طوار مستحسنة و نفع اولدور
حاصل بايت كمال المرحوم محمد نك حقير نيتك حميده فخرتم لرا اولدوب ذلت عصمتنه لرى ذيل كنه به خلالا
سكبه تفويض ايد حوضه اولك ريت ساز كاشانه نثر دت ارونق ومانده بجره عصمت صافه الحرات
وراغمة الصدقات والبرات عضمتو عصمتو زين فتم الفدى ابنة المرحوم المبرور السكته الله لك فى دار السور

EK II

Üçüncü Zeyl ve Transkripsiyonu

Tıbbi aslıh

Nemekahû el-fakîr İsmet Beyzâde zâdesi es-Seyyid Mehmed İsmet el-Huseynî en-nâib bi- Mahkemeti Ahî Çelebî bi-Dâri'l-Hılâfeti'l-Aliyye "Gufira lehümâ"

Nemekahû el-fakîr Ahmed Muhtâruddîn Efendi zâde el-müfettiş li-umûri'l-evkâf "Ahmed Muhtâr"

Tatbîk

İşbu mühür mutâbıktır fi 27 Ramazân sene 312 [24 Mart 1895]

Mühür: mûmeyyiz-i a'lâ ...

Mühür: Emînü'l-fetvâ

Pul altındaki mühür: Seyyid İsmet

İşbu cild-i vâhidde muharrer üç kıt'a vakfiyye-i celflenin hilâl-i sutûrlarında mûnderice evkâf-ı şerîfenin vâkîfesi ve bi'l-meşrûta mütevelliyesi Sadr-i esbak merhûm Yûsüf Kâmil Paşa Hazretleri halîle-i muhteremeleri zât-ı ismetâneleri zeyl-i kitâbda muharrerü'l-esâmî zevât ta'rîfleriyle muarrefe fahru'l-muhadderât zübdetü'l-müveffirât sâhibetü'l-hayrât ve'l-meberrât ve râbigatü'l-ecri ve'l-mesûbât iffetlü ismetlü Zeyneb Hanımefendi Hazretleri ibnetü'l-merhûm el-mebrûr Mısır vâlisî esbak el-Hâc Mehmed Ali Paşa savb-i şer'-i enverden bi'l-iltimâs me'zûnen ta'yîn ve irsâl olunan mûmeyyiz-i evvel Mevlânâ İbrâhîm Âsım Efendi ibn Mehmed Emîn Efendi'nin mahmiye-i İstanbul'da Sultân Bâyezîd Hân-ı Velî Câmî'i şerîfi kurbünde vâki' şerefes-i ikâmet oldukları konaklarında ve zevât-ı mûmâ ileyhim huzûrlarında akd eylediği meclis-i şer'-i şerîf-i lâzîmü't-teşrifde ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm buyurup işbu vakfiyye-i ûlâmda ber-tafsîl tasrîh ve beyân olunduğu üzere vakf ü tesciline muvaffaka olduğum mahrûse-i Mısır'da zâhir-i Özbekiyye'de kâin derûn-ı vakfiyyede muharrer hudûd ile mahdûd biri hâriciye ve diğeri dâhiliye iki bâb saray ve yine mahall-i mezkûrda kâin kezâlik hudûd-ı muharrere ile mahdûd bir bâb lokanta ve Minyetü's-sirec nâm mahalde vâki' kezâlik hudûd-ı muharrere ile mahdûd Şubra sarayı denmekle ma'rûf sarayı müştemil bir kıt'a bağçe ve etrâfında kâin bağçe-i mezkûre teba'iyetle tasarruf olunan kezâlik her biri hudûd-ı muharrere ile mahdûd arâzî ile mahâll-i ma'lûmede kâin çiftlikler ve tevâbiâtından olan arâzî ve sâirenin bi'l-cümle galle ve menâfi'ini mütene'im-i niam-i hayât oldukça nefsim ve vâsıl-ı civâr-ı rahmet olduğumda hâdis olacak evlâd-ı zükûr ve inâsıma ve onlardan her birinin vefâtlarında hisseleri derûn-ı vakfiyyede beyân olunan tertîb üzere evlâdlarına ve evlâd-ı evlâdlarına min gayri zürriyyetin irtihâl-i Dâr-ı Bekâ eder isem galle ve menâfi'-i mezkûrenin yirmi dört kîrât itibâriyle sūdüsü olan dört kîrât hissesini zevcim müteveffâ-yı müşârun ileyhe ba'dehû tertîb-i mezkûr üzere evlâd [ve] evlâd-ı evlâdına zevcim müşârun ileyhi dahi an gayri zürriyyetin vefât eder ise hisse-i mezkûrenin sülüsü Câmî'-i Ezher mühimmâtına ve sülüsânı nân-pâre olmak üzere ulemâ-i Hanefiyye'den Câmî'-i Şerîf-i mezkûr müderrislerine ve yine galle-i merkûmenin rub'u olan altı kîrât hissesini dahi benimle zevcim müteveffâ-yı müşârun ileyhin utekâ ve atikâtımıza onlardan her birinin vefâtlarında hisseleri tertîb üzere evlâd [ve] evlâd-ı evlâdlarına ba'de'l-inkirâz hisse-i mezkûrenin sülüsünü Câmî'-i Şerîf-i mezkûr mühimmâtına ve sülüsânı nân-pâre olarak ulemâ-i Şâfi'iyye ve Mâlikiyye'den Câmî'-i Şerîf-i mezkûr müderrislerine ve yine menâfi'-i mezkûrenin sümünü olan üç kîrât hissesini dahi zükûr ve inâs huddâmımdan hayâtımda ile'l-efvât hizmetimde

olanlar ile saraylarımda Kur'ân-ı Azîmüşşân kırâ'at edenlere [Z-III, s.2] ve irtihâl-i Dâr-ı Karâr eylediğimden sonra utekâ hissesine zam olunarak utekâ hissesinin meşrûton lehlerine ve yine menâfi'-i mezkûrenin sülüs-i sümünü olan bir kîrât hissesini dahi Mısır kal'asında kâin benimle pederim merhûm müşârun ileyhin mescid-i şerîfimizde beher sene mevlid-i şerîf ve Kur'ân-ı Azîm kırâ'atı ve muayyenât-ı sâire-i ma'lûmeye ve yine menâfi-i merkûmenin nisf-ı sūdüsü olan iki kîrât hissesini dahi pederim merhûm müşârun ileyhin fukarâ ve muhtâc olan utekâsının zükûr ve inâsına seviyyen taksîm olunub ba'de'l-inkirâz zikri âti sekiz kîrât hisseye zam olunarak hisse-i mezkûrenin meşrûton lehlerine ve yine menâfi-i merkûmenin sülüsü olan sekiz kîrât hissesini dahi mahrûse-i Mısır'da kâin Mevlânâ İmâm Ebû Abdullâh el-Huseyn ve Seyyide Şerife Zeyneb ve Seyyide Sekîne rıdvânullâhi te'âlâ aleyhim ecma'ın hazerâtı mescid-i şerîfleriyle mesâcid-i sâire-i ma'lûmeye ve Gülşenî ve Mevlevî tekyeleri mesâlih ve mühimmâtlarıyla fukarâlarına şart ve ta'yîn ve tahsîs idüb hısas-ı mezkûrenin cihât-i mezkûreye sarfı müte'azzir olur ise menâfi-i mezkûrenin her nerede olur ise olsun fukarâ ve mesâkin-i müslimîne sarf olunmasını ve tevliyetini dahi hayatta oldukça nefsim ve âzim-i Dâr-ı Gufrân olduğumda istihkâklarında olan tabakâtı tertîbi üzere hâdis olacak evlâdımın ve onların evlâd-ı evlâdlarının erşedine ve nezâretini dahi Mısır vâlisî bulunan zevât-ı kirâma ve vakfiyye-i sâniyem mücibince Üskûdar'a muzâfe Kartal kasabasında kâin iki aded çeşmeler mühimmâtı için nukûd-ı vakfımın tevliyetini dahi kazâ-i mezkûr meclisi a'zâsından Abdi Efendi'ye ba'de vefâtihî hükûmet-i şer'iyye ve a'zâ-i meclis re'yleriyle müteveyyin ve müstakîm bir kimesneye ve vakfiyye-i sâlisemde muharrer Üskûdar'[da] kâin hayâtında zevcim müteveffâ-yı müşârun ileyhi ile müştereken binâ ve inşâsına muvaffak olduğumuz hastahâne ve hayrât-ı sâiremiz mühimmâtı için tescil eylediğimiz vakfımızın tevliyetini dahi hayatta oldukça zevcim müteveffâ-yı müşârun ileyhi ile müştereken nefsimize ve bizden sonra mâliye nâzırı bulunan zevât-ı kirâma şart ve ta'yîn idüb evkâf-ı selâse-i mezkûrenin tebdil ü tağyîr ve taklîl ü teksîr ve idhâl ü ihrâcını merreten ba'de uhrâ yed-i meşiyetimizde ibkâ etmiş idik el-hâletü hâzihî zevcim müşârun ileyhi ile mütevellî-yi mûmâ ileyhi Abdi Efendi irtihâl-ı Dâr-ı Bekâ idüb benimle zevcim müteveffâ-yı müşârun ileyhin evlâd ü ahfâddan kat'â zürriyyetimiz olmadığına binâ'en vakfiyye-i ûlâmda muharrer olan evkâfımdan ancak zikr olunan Özbekiye Sarayı ve lokanta ve sagîr Şubra Sarayı'nı müştemil bağçe ve ona tâbi' arâzînin galle ve menâfi'inin cihât-i muayyene-i mezkûreye ve mârru'z-zikr dört kîrât galle hissesinin dahi evlâd-ı evlâd-ı evlâda ve nezâretinin dahi vâli olanlara ve vakfiyye-i sâniyemde mûnderic vakfım tevliyetinin dahi mûmâ ileyhi Abdi Efendi'den sonra Kartal kazâsı meclis a'zâlarının re'yleriyle bir müteveyyin ve müstakîm kimesne ve vakfiyye-i sâlisemde mastûr vakfın tevliyetinin dahi Mâliye nâzırı bulunana ve zevât-ı kirâma eylediğim şartlarımdan rücu' idüb mücedded şu vechile şart ve ta'yîn eyledim ki evkâf-ı selâse-i mezkûreme bi-fadlillâhi teâlâ ve keremihî dâire-i sıhhat ve âfiyette dâim oldukça kendim mütevellî ve vakfiyye-i ûlâmda muharrer vakfımın bi'l-cümle menâfiine ber-mücb-i vakfiyye-i mezkûre keyfe mâ teşâ' ve tahtâr mutasarıfı oldum rihlet-i Dâr-ı Karâr eylediğimde evkâf-ı selâse-i mezkûreye li-eb birâderim devletlü Halîm Paşa Hazretleri mütevellî olub vakfiyye-i ûlâmda mûnderic olan evkâfımdan ancak mârru'z-zikr Özbekiye Sarayı ve lokanta ve Şubra Sarayı'nı müştemil bağçe ve ona tâbi' arâzînin galle ve menâfi'ine dahi müstakillen mutasarıfı olub birâderim müşârun ileyhten sonra galle ve menâfi'-i [Z-III, s.3] merkûme birâderim müşârun ileyhin evlâdımın ve evlâd-ı evlâdımın ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdımın zükûr ve

The Foundation of the Zeynep-Kamil Hospital in Scutari, Istanbul
Waqf documents

Şeref Etker, Feza Günergun, Abdullah Köşe

The Zeynep-Kamil Hospital, co-founded by Princess Zeynep, daughter of Mehmed Ali Pasha, the Ottoman governor in Egypt, and her husband Yusuf Kamil Pasha, Grand-Vizier to Sultan Abdülaziz, is the first private charitable health institution in the Ottoman capital. Located at Üsküdar (Scutari), "Zeynep-Kamil" continues to serve as a major maternity and children's hospital in Istanbul.

The hospital was inaugurated in 1882, following a seven years construction period prolonged due to the decease of Kamil Pasha (1808-1876), and the Turko-Russian wars of 1877-78. Princess Zeynep (1825-1884) aimed to organize the hospital exclusively for women, and the hospital was renowned as the "hospital for poor women" (Gureba-i inas) during her lifetime.

Dr. Cemil Pasha [Topuzlu] assumed the management of the hospital in 1896, which was then named "Zeynep-Kamil" after its founders. He renovated the building and modernised the medical equipment. The hospital and its vast gardens were used for the care of the wounded during the Balkan Wars (1912-1913) and the First World War, especially after Gallipoli campaign. Between 1920 and 1927 the hospital became an asylum for psychiatric and neurological patients, when Zeynep-Kamil Hospital also housed the first neurosurgical clinic in Turkey. The institution was reorganised as a maternity hospital in 1935.

Among medical institutions in Turkey, Zeynep-Kamil Hospital deserves special attention as it can be considered the first privately-owned hospital in the Ottoman Empire. The status of the hospital was defined by waqf documents (annexes to Princess Zeynep's trust deed of 1861) dated 1876 and 1883 respectively. The first deed enumerates the properties entrusted by Princess Zeynep and Yusuf Kamil Pasha, the possessions they devoted to the hospital to provide for its maintenance, the rules to be followed in the management of the trust, the nomination of the trustees, besides details of patient care. The second deed that is indirectly related to the hospital itself, allows for a comparison of the properties endowed to the hospital with those mentioned in the initial deed or testament of 1861. These documents contribute to our understanding of the legal and financial foundations of a 19th-century civilian Turkish hospital, and the formation of a private medical institution in historical context.

Key words: Turkey, Hospitals, Waqf, Princess Zeynep, Yusuf Kamil Pasha, Egypt, Mehmed Ali Pasha; Anahtar kelimeler: Türkiye, Hastaneler, Vakıf, Zeynep Hanım, Yusuf Kamil Paşa, Mısır, Mehmed Ali Paşa.

ZİRAAT VE SİNAAT TERCÜME-İ FÜNUN ODALARI MECMUASI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Sevta Kadioğlu*

Bilindiği gibi ondokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren Türkiye’de siyasi, ticari, edebi ve mesleki çok sayıda dergi yayın hayatına girmiştir. 1880 yılından başlamak üzere ziraat konusunda da dergiler yayımlanmıştır. Bunlar; şahıslar, cemiyetler, ziraat okulları ve bakanlıklar tarafından yayımlanan veya desteklenen ve çoğunlukla da kısa ömürlü dergilerdir. Ancak isim değişiklikleri ile uzun yıllar yaşayanları da vardır. Daha önceki bir çalışmamızda bu dergilerden Halkalı Ziraat Mektebi Alisi Mecmuası’nı tanıtmış ve içeriği hakkında bilgi vermiştik.¹ Bu çalışmada ise, Ziraat ve Sinaat Tercüme-i Fünun Odaları Mecmuası’nı (1885) tanıtabak ve derginin içeriğini inceleyeceğiz. Bu dergi, devlet tarafından çıkarılan ilk ziraat dergisi olması bakımından önem taşımaktadır.

Türkiye’de yayımlanan ilk ziraat dergileri

1880 yılında baytar Mehmed Ali Bey (1853-1923) ve arkadaşlarının çıkarmaya başladıkları Vasıta-i Servet, ziraat ve veterinerlik konularını birarada işleyen ilk Türkçe meslek dergisi olarak nitelendirilebilir.² Derginin sahibi ve yayın kurulu üyesi Mehmed Ali Türk veteriner hekimlik tarihinin önde gelen kişilerindendir. 1874 yılında Tıp Okulu veteriner sınıfından mezun olduktan sonra 1911 yılında Veteriner İşleri Genel Müdürü iken emekliliğine kadar geçen süre içinde bütün çabasını mesleği için harcamış ve ilk sivil veteriner okulu olan “Mülkiye Baytar Mektebi”nin kurulmasını ve 1889’da öğretime başlamasını sağlamıştır. Yayın kurulu üyelerinden Vahit 1870’de, Minas 1870’de, İbrahim Edhem 1872’de Harb Okulu Veteriner sınıflarından mezun olduktan sonra aynı okulda öğretim görevinde bulunmuşlardır.³ Görüldüğü gibi ziraat konularını ele alan ilk mesleki dergi veterinerler tarafından çıkarılmıştır. Derginin başlığı o dönemin tarım ve hayvancılığa bakış açısını ortaya koymaktadır. Bunlar, “servete” ulaşmayı sağlayacak uygulamalardır.

* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Anabilim Dalı, Beyazıt, 34459 İstanbul. sevtapk@istanbul.edu.tr

¹ Sevtap Kadioğlu, “Halkalı Ziraat Mektebi Alisi Mecmuası Üzerine Bir İnceleme,” Osmanlı Bilimi Araştırmaları, ed. Feza Günergun, cilt IV, sayı 1, 2002, s.99-118.

² “Bizde Ziraat Hakkında Çıkan Mecmualar,” Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış, Devlet Basımevi, İstanbul 1938, s.IX-XIV.

³ Nihal Erk- Ferruh Dinçer, Türkiye’de Veteriner Hekimlik Öğretimi ve Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Tarihi, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yayınları No.259, Ankara 1970, s.277-279, Ferruh Dinçer, “Türkiye’de Veterinerlik ve Tarım Alanında İlk Süreli Yayın “Vasıta-i Servet” Üzerinde Bir İnceleme,” Fırat Üniversitesi Elazığ Veteriner Fakültesi Dergisi, c.III, sayı 1, 1976, s.66-83.

Ağırlıklı olarak ziraat konularını ele alan ve başlığında da “ziraat” terimini taşıyan ilk dergi ise, 13 Temmuz 1881’de yayına başlamıştır.⁴ Salim Bey tarafından yayımlanan ve Ziraat Gazetesi başlığını taşıyan bu yayın on beş günde bir resimli olarak çıkmaktaydı. Salim Bey meslekten yetişmiş bir ziraatçı olmamasına rağmen, etrafına zamanın tanınmış ziraat erbabını toplayarak gazetesini iki sene (1881-1882) yaşatmayı başarmıştır. Üç yıl sonra 16 Şubat 1885’de, bu çalışmamızın konusu olan Ziraat ve Sinaat Tercüme-i Fünun Odaları Mecmuası yayımlanmaya başlanmıştır. İkinci Abdulhamit döneminin “resmi ve fenni mecmuası” olan bu dergiden sonra 1904 yılında Resimli Ziraat Gazetesi’nin yayımına kadar geçen yirmi seneye yakın bir zaman içinde herhangi bir ziraat dergisi bugünkü bilgilerimize göre yayımlanmamıştır.⁵ Ziraat ve Sinaat Tercüme-i Fünun Odaları Mecmuası hariç yukarıda belirttiğimiz dergilerin hepsi, şahısların özel gayretleriyle çıkarılmışlardır.

Ziraat ve Sinaat Tercüme-i Fünun Odaları

Ziraat ve Sinaat Tercüme-i Fünun Odaları hakkındaki bilgilerimiz sınırlıdır. Bu odalar hakkındaki bilgilerimiz iki kaynağa dayanmaktadır. Bunlar, La Turquie gazetesinde çıkan haberler ile derginin önsözünde verilen kısa bilgilerdir. 24 Mayıs 1884 tarihli La Turquie gazetesinde Ticaret ve Ziraat Nezareti içinde iki tercüme odası kurulacağından bahsedilmiştir. Habere göre bu odalardan birisi nezaretin sınaat diğeri de ziraat kısmına bağlı olacaktır. Haberde ayrıca, her odada 30 memurun çalışacağı ve herbirine 1000’er kuruş ücret verileceği bildirilmiştir.⁶ Yine aynı gazetenin yaklaşık bir yıl sonraki sayısında (21 Şubat 1885) sınaat ve iktisat konusundaki eserleri Türkçe’ye çevirmek için kurulan bu tercüme odalarında çalışanların büyük bir kısmının Mülkiye Mektebi mezunları olduğu belirtilmiştir.⁷ Derginin önsözünde, Ziraat ve Sinaat Tercüme-i Fünun Odalarında üyelerinin Osmanlı gençlerinin görev aldığı ve bu odaların hedefinin ziraat ve sınaata dair bilimsel eserleri Osmanlı ülkesinde yaymak ve halkı bilginin ışığı ile aydınlatmak olduğu ifade edilmiştir. Yine derginin önsözündeki ifadelerden, Tercüme-i Fünun Odaları’nın bu mecmuayı yayımlamaktaki maksadının, kısım kısım tercüme edilecek ve yayınlanacak eserlerin muhtemel bazı eksikliklerini de tamamlamak olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, geniş bir okuyucu kitlesi bulmak amacıyla “fenlerin dilinin”

⁴ Cevad Rüştü, “Bizde Ziraai Neşriyatın Tarihçesi,” Ziraat Gazetesi, yıl 4, sayı 9-10, Eylül- Teşrin evvel 1933, s.798-801.

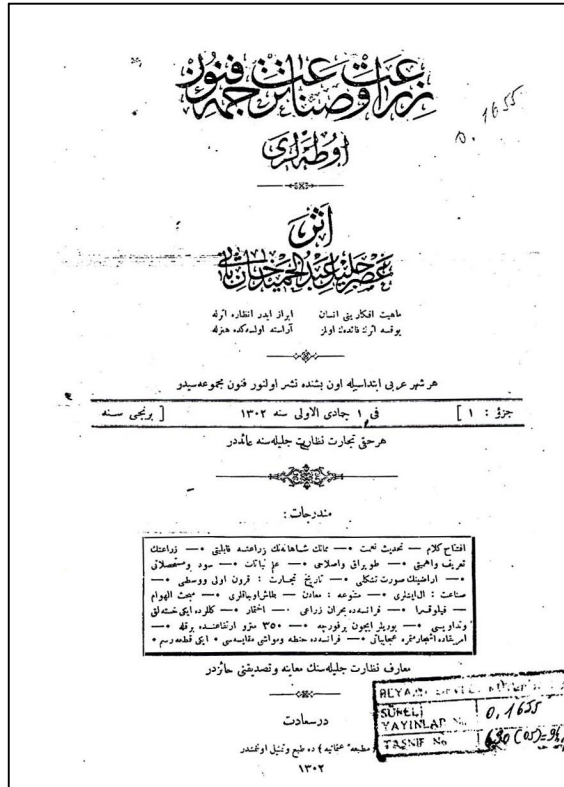
⁵ Bundan sonra çıkan ziraat dergileri için bkz. Cevat Rüştü, a.g.m, “Bizde Ziraat Hakkında Çıkan Mecmualar,” Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış, Devlet Basımevi, İstanbul 1938, s.IX-XIV ve Osmanlı- Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828-1928), c.I-III, Hasan Duman, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayınları Ankara 2000.

⁶ “Bureau de Traduction,” La Turquie, 24 Mai 1884, s.1. (La Turquie gazetesindeki bu haberleri bana ileten Prof.Dr. Feza Günergun’a teşekkür ederim).

⁷ “La Presse Turque,” La Turquie, 21 Février 1885, s.1.

sadeleştirileceği de vurgulanmıştır.⁸ Ziraat ve Sinaat Tercüme-i Fünun Odaları'nın ne kadar süre faaliyet gösterdiği ve dergi yayımlamak dışında ne gibi çalışmalar yaptığının belirlenebilmesi için yeni araştırmalara ihtiyaç vardır.

Onbeş günde bir yayımlanan derginin ilk sayısı 16 Şubat 1885 ve son sayısı da 16 Mayıs 1885 tarihini taşımaktadır. Dolayısıyla dergi yalnızca 7 sayı çıkarılabildiği görülmüştür. Dergi başlıca ziraat, sınaat ve ticaret konularından bahsetmekle beraber, “mütenevvia” başlığı altında diğer bazı bilim dallarına ve bazı pratik konulara ait bilgiler de verilmiştir. La Turquie gazetesinde yayımlanan bir diğer haberde, bu dergiden Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından yayımlanan “bilimsel dergi” olarak söz edilmesi dikkat çekicidir.⁹

Ziraat ve Sinaat Tercüme-i Fünun Odaları Mecmuası
1 Cemaziyevvel 1302 / 16 Şubat 1885 tarihli ilk sayısının kapağı

⁸ “İftitah-ı Kelam,” Ziraat ve Sinaat Tercüme-i Fünun Odaları Mecmuası, sayı 1, 16 Cemaziyevvel 1302, s.2-4.

⁹ “La Presse Turque,” La Turquie, 21 Février 1885, s.1.

Dergide yayımlanan yazılar, başlıca Ziraat, Toprak, Ticaret, İlm-i Nebatat, Sanat, Mütenevvia ana başlıkları altında toplanmıştır. Bu başlıklar altında toprak çeşitlerinden ve işlenmesinden ticaret tarihine, bitki anatomisinden at cinsleri ve terbiyesine, meyve bahçelerinden kahve ağaçlarının yetiştirilmesine kadar geniş bir yelpazeye yayılan konular ele alınmıştır. Ayrıca el işleri ve faydalı bilgiler başlığı altında pratik konulara yer verildiği gibi başta Fransa olmak üzere başka ülkelerdeki ziraatin durumunu konu eden yazılar da bulunmaktadır. Dergideki yazılar birinci sayıdan yedinci sayıya kadar genellikle birbirinin devamı olup, dergiye yazı yazanlar da çoğunlukla aynı kişilerdir. Ziraat ve botanik başlığı altındaki yazıların çoğunluğu Fehmi, toprak konusundaki yazılar Mehmed Rıfat, ticaret ve ticaret tarihi konusundaki yazılar Mustafa Azmi, sınaat ve el işleri konularındaki yazılar Mustafa Azmi ve Mustafa Nail tarafından yazılmıştır. Bu da dergiyi çıkaran ve devamlı olarak yazılarıyla besleyen bir grubun varlığına işaret etmektedir. Dergiye, Mustafa Azmi 19, Fehmi 11, Mustafa Nail 10, Saad 8, Mehmed Rıfat, Aram, Mehmed Namık ve Necmeddin 7, Menemenizade Tahir, Mustafa Bahir ve Mehmed Azmi 5, Hikmet, Rakım ve Şevket 4, Hasan Tahsin ve İhsan 3, Mihran Karakaşyan 2, Antuan Redir 1'er yazı ile katkıda bulunmuşlardır. Bu isimler La Turquie gazetesinde bahsedilen Mülkiye Mektebi mezunları olabilirse de, bu kişiler hakkında ileride yapılacak biyografik çalışmalar uygulamalı bilimlerin Türkçe'ye tercüme hareketi hakkında da yeni bilgilere ulaşılmasını sağlayacaktır.

Sonuç

Ziraat ve Sinaat Tercüme-i Fünun Odaları adını taşıyan resmi kuruluşun yayım organı olan bu dergide yayımlanan yazılar, daha çok pratik amaca yöneliktir. Ziraatçilere yardımcı ve bazı tarım tekniklerini halka sade bir dille tanıtmaya yönelik bir dergi bu özelliği ile, daha önce incelediğimiz ve daha ileri seviyede olan Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi Mecmuası'ndan ayrılmaktadır. Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi Mecmuası'nın pratik bir amaca yönelmemiş olduğu için çiftçi muhitinde çok fazla ilgi görmemiş olduğu ileri sürülebilir. Ziraat ve Sinaat Tercüme-i Fünun Odaları Mecmuası ise tarım tekniklerini halka tanıtmaya ve günlük bilgiler diyebileceğimiz konuları ele alarak bu amaca daha fazla hizmet etmeye çalışmıştır. Yazıların içerikleri önemli konuların nispeten kolay anlaşılır bir üslupla sunulduğunu göstermektedir. Dergi, amacı doğrultusunda başarılı olmakla birlikte, yayım hayatı kısa sürmüştür. Derginin üzerinde satış fiyatının bulunmaması, derginin ücretsiz dağıtıldığını düşündürmektedir. Derginin yayınının kesiliş sebebi kesin olarak belirlenememiştir. Türkiye'de ilk ziraat dergileri, şahıslar tarafından çıkarılmıştır. Bu çalışmada incelediğimiz, Ziraat ve Sinaat Tercüme-i Fünun Odaları

Mecmuası ise devlet tarafından yayımlanan ilk ziraat dergisi olması bakımından önem taşımaktadır.

Ziraat ve Sinaat Tercüme-i Fünun Odaları Mecmuası

Derginin aşağıda dökümü verilen sayılarının hepsi İstanbul kütüphanelerinde mevcuttur. Tam bir koleksiyon Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde (No.O.1655) bulunmaktadır. Ayrıca, 1. ve 2. sayıları Atatürk Kitaplığı'nda (No.0.80); yalnızca 1.sayıyı İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü'nde (63:62(05)=94.35 Z6) bulmak mümkündür.

Sayı 1, 1 Cemayizelevvel 1302 (16 Şubat 1885)

1. İftitâh-ı Kelam	2-4
Mecmuanın amacı ve içeriği hakkında bilgi verilmiştir.	
2. Memalik-i Şahane'nin Ziraata Kabiliyeti	4-8
Fehmi	
Osmanlı ülkesinde topluma fayda sağlayacak en önemli unsurların ziraat, ticaret ve sınaat olduğu belirtildikten sonra ziraatin tarifi ve önemi üzerinde durulmuştur.	
3. Toprak ve Islahı	8-11
Mehmed Rifat	
Toprağın tarifi, kil ve killi toprak, kum ve kumlu toprak, tebeşir ve kireçli toprak, toprak haline gelmiş gübre, toprağın sürülen ve ekilen tabakası ve o tabakanın altı gibi konuların bu başlık altında işleneceği belirtilmiştir. Bu sayıdaki yazıda, toprağın tarifi, kil ve killi toprak konuları ele alınmış, diğer konular sonraki sayılardaki yazılara bırakılmıştır.	
4. İlm-i Nebatat.....	11-14
Fehmi	
Nebatat hakkında mütalaa-ı evveliyeye başlığı altında bitkiler hakkında genel bilgiler verilmiştir.	
5. Süt ve Müstahsalatı.....	14-19
Tahir	
Sütün insan için önemi , süt üretimi ve ürünleri hakkında bilgi verilmiştir.	
6. Küre-i Arzın Menşe-i Teşekkülü.....	19-20
Fünun-u ziraiye mezunlarından Müsteşar Fen Muavini Aram	
Küre-i arzın su ve ateşten ibaret olduğunu ve bu iki maddeden üç çeşit toprak meydana geldiği belirtilmiş ve bunlar hakkında bilgi verilmiştir.	
7. Ticaret	20-25

Mustafa Azmi

Mustafa Azmi, ticaretin ne kadar faydalı ve önemli bir iş olduğunu zaman içindeki olayların ve özellikle de ticaretin tarihinin açıkça gösterdiğini belirtmiş, o güne kadar Osmanlı ülkesinde ticaret tarihine yönelik bir eser bulunmadığına işaret etmiştir. Bu nedenle bu dergide ticaretin tarihi hakkında yazmış olduğu risalesini peyderpey yayımlayacağını belirtmiştir. Bu konu içinde, Çinliler ve Hintliler, Mısırlılar, Asuriler, Fenikeliler, Kartacalılar ve Marsilyalıların ticaret tarihindeki yerlerinden bahsedeceğini ifade etmiştir.

8. Sınaat, Elişleri	25-28
Mustafa Nail	
İleride bahsedilecek tariflerin anlaşılabilmesi için geometriye ait bazı tabirlerin açıklanması gereğine işaret edilerek, daire, üçgen, küre gibi geometrik şekillerin tarifi ve şekilleri verilmiştir.	
9. Mütenevvia, Maden ve Taş Ocakları	28-30
Mehmed Namık	
Taş çıkarma yöntemleri hakkında bilgi verilmiştir.	
10. Mebhasü'l hammeden Filoksera	31-34
Mustafa Azmi	
Zararlı bir böcek türü olan Filoksera ve türleri ile bu zararlı ile mücadele yolları konu edilmiştir.	
11. Fransa'da Buhran-ı Zira'î	34-35
Fehmi	
Fransa Ziraat Bakanlığı'nın emriyle 1884 senesinde ziraatın durumunu incelemek üzere kurulan komisyonun raporu burada aynen yayımlanmıştır. Bu dönem Fransa'nın tarımda zor günler geçirdiği bir dönemdir. Raporda bu güçlükler anlatılmış ve buhrandan çıkma yolları önerilmiştir.	
12. Amerika'da Eşcar-ı Müsmire-i Acayibat	36-37
Fehmi	
Kaliforniya'da bulunan ve birkaç dönüm arazideki bağdan elde edilebilecek üzümü verebilecek kadar büyük olan bir üzüm kütüğünden bahsedilerek resmi verilmiştir.	
13. 1889 Senesi Paris Sergi-i Umumisi için 300 Metre İrtifaında Bir Kule.....	38-39
Mustafa Azmi	
Fransa'da ilki 1797 yılında açılan ve o güne kadar on dört defa yapılan Sanayi Sergisi'nin 4 sene sonra yani 1889 yılında yeniden açılacağı ifade edilmiş ve bu sergi için hazırlanan 300 metrelik kuleden bahsedilmiştir.	
14. Gül Ağaçlarına Arız Olan İki Mühim Hastalık.....	40
Hasan Tahsin	
Gül ağaçlarının dallarının birbirine değmesinden meydana gelen bir hastalık ile beyaz ipek hastalığı ve tedavi yollarından bahsedilmiştir.	

15. Fransa'da Hintta vesaire ile Mevâşinin Hasılat-ı Safiyesi 41-43
Necmeddin
Fransa'da hayvancılığa verilen önem üzerinde durularak, hayvan yetiştirmenin masrafları ve getirdiği yararlar ele alınmıştır.
16. Cins-i Feres ve Terbiye ve Islahı 43-46
Saad
Atların ırkı, ıslahı ve terbiye usulleri konu edilmiştir.
17. Kahvenin Tesiri Vezai'ül Aza Noktasından Tesiri 46-47
Bahir
Kahvenin insan vücuduna etkisi üzerindeki muhtelif görüşler anlatılarak tartışılmıştır.
18. Meyveler 47- 48
Hikmet
Elma, armut ve incirin yetiştirilmesinden ve ticaretinden bahsedilmiştir.

Sayı 2, 16 Cemaziyevvel 1302 (3 Mart 1885)

1. Ziraat, Mesainin Evkata Taksimi 49-54
Fehmi
Zirai faaliyetlerin zaman ve mevsimini tayin etme konusu üzerinde durulmuştur. Mevsimler gibi ziraat çalışmaları da dört sınıfa ayrılmıştır. 1) Yeri ve toprağı hazırlamak. 2) Tohum atmak ya da fidan dikmek. 3) Mazarruata dikkat etmek. 4) Hasad ameliatı. Makalede bütün bu işlemlerin hangi mevsimlerde ne şekillerde yapılacağı hakkında bilgi verilmektedir.
2. Toprak, Kum ve Kumlu Toprak 55-57
Mehmed Rıfât
Kumlu ve kireçli toprağın özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu toprakta hangi ürünlerin verimli olarak alınabileceği anlatılmıştır.
3. Süt ve Müstahsalatı (Fasl-ı Sâni)..... 57-61
Menemenlizade Tahir
Süt üretimi, koyun, inek, keçi sütlerinin üretimi ve onlardan yararlanma yolları hakkında bilgi verilmiştir.
4. İlm-i Nebatat, Mutalaa-ı Evveliyenin Alt Tarafı 62-65
Fehmi
Tohumdan gelişen fasulye, mısır gibi bitkilerin gelişimi verildikten sonra ilm-i nebatatın tarifinin önemi ve amacı üzerinde durulmuştur.
5. Arazinin Menşe-i Teşekkülü (Mabad)..... 65-66
Aram
Bir önceki sayıdan devam eden bu yazıda dağ ve derelerin oluşumu konusu işlenmiştir.
6. Ziraat Bankalarına Bir Nazar-ı İcmalî..... 66-68

- Mustafa Nail
Ziraatçiler için sermaye sağlanması, hem ziraat erbabının refaha ulaşması hem de memlekette ziraatin ilerlemesi bakımından önemlidir. Ziraat okullarının açılması, numune çiftliklerinin kurulması ve ziraat kitaplarının yayınlanması gibi tedbirlerin yanında ziraatçileri zirai sermaye sahibi etmek yolunun da açılma gereğine işaret edilmiştir. Daha sonra da bu tür teşebbüslerin diğer ülkelerdeki, özellikle de Fransa'daki örneklerinden söz edilmiştir.
7. Nebatat, Cins-i Feres ve Islahı (Mabad) 69-73
Saad
Daha önceki sayıda memlekette mevcut ırklardan birincisi olan arab atı tarif edilmişti. Burada da at yetiştirme başlığı altında atların, özellikle yarış atlarının yetiştirilmesi ve terbiye edilmesi hakkında bilgi verilmektedir.
8. Ticaret, Tarih-i Ticaret (Mabad) 73-76
Mustafa Azmi
Daha önceki sayıda yayınlanan aynı adlı makalenin devamı olan bu çalışmada Yunanlılarla Romalıların ticaret tarihindeki yeri ele alınmıştır. Yunanlılar ile Romalıların coğrafi konumları ve bunun ticarete etkisi de konu edilmiştir.
9. Ticaret, Vesait-i Nakliye ve Ehemmiyeti 76-78
Rakım
Bir ülke için son derece önemli olan nakliye yolları ve araçları hakkında bilgi verilmiştir. Nakliye yolları, vesait-i tabiiye, vesait-i sınaie olmak üzere ikiye ayrılarak incelenmiştir. Bunlardan birincisi deniz, çay, göl gibi doğal yollar olup, ikincisi şose yolları, demir yolları, tramvay ve tünel vb.dir.
10. Sinaat, Sinaat-ı Dahiliyemize Bir Nazar..... 78-80
Menemenlizade Tahir
Osmanlı Devleti'nde sanayinin durumu anlatılmıştır.
11. Fenn-i Mihanik 80-82
Mustafa Nail
Fenn-i mihanikin esasları olan makinalardan ve makinaların aksamlarından söz etmektedir. Bu konudaki bilgiler şekillerle desteklenmiştir.
12. El İşleri, İğne İşleri 82-84
Mustafa Azmi
Bu bölümde iğne işleri konusunda pratik bilgiler verilmiştir.
13. Mütenevvia, Maden ve Taş Ocakları Mebhas-ı Evvel, Medhal, Kısım-ı Tarihi 85 -86
Mehmed Namık
Madenlerin nasıl keşfedildikleri hakkında bilgi verilmiş ve zannedilenin aksine ilk keşfedilen madenin altın değil bakır olduğundan bahsedilmiştir. Ancak bakır çok yumuşak bir maden olduğu için ilk zamanlarda çok verimli olarak kullanılamamıştır.
14. Mütenevvia, Boğaziçi'nde İki Defa İpek Mahsulü..... 86-89

Mihran Karakaşyan

Karasi Vilayeti Ziraat Müfettişi Agaton Efendi'nin Fransızca olarak tebliğ ettiği varakadır. Agaton Efendi'nin Fransa'dan birlikte getirmiş olduğu bir hücreden ürettiği ipek böceklerinden iki defa mahsul alınması anlatılmış ve safhaları şekillerle gösterilmiştir.

15. Mütenevvia, Yemiş Ağacı Yetiştirenlere Bazı Nesayih..... 89-90
Şevket

Yazar yemiş ağacı yetiştirenleri meraklı ve keyfi olarak bu işi yapanlar ile bundan para kazananlar olarak ikiye ayırmıştır. Keyfi olarak bu işi yapanlara nasihat etmenin gereksiz olduğunu belirtmiştir. Çünkü onlar kâr için değil keyif için yemiş ağacı yetiştirmektedirler. Verilecek öğütler bu işten geçimini sağlayanlar içindir. Bunun için yetiştiricilikte meyvelerin lezzetli, güzel renkli ve hoş olması gereklidir. Bunu sağlamak amacıyla alınması gereken önlemler ve yapılması gereken işler hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca yemiş ağaçlarının kireçleme yoluyla hastalıklardan nasıl korunduğu anlatılmıştır.

16. Mütenevvia, Çeşitli Konular 91-94
Derginin sonunda Kömürün Nebatata Tesiri (Mustafa Bahir), Üzüm Kütüklerinin Çürümesi (Necmeddin), Şeker ve Pancarı (Necmeddin), Yine Filoksera (Mustafa Azmi), İstiridyeye Yetiştirme San'atı (Mehmet Rıfat), Gölleme (Mustafa Azmi), Muzır Karıncaların Suver-i İtlafi, Meyveler (Hikmet) başlıkları altında kısa bilgiler verilmiştir.

Sayı 3, 1 Cemaziyelahir 1302 (18 Mart 1885)

1. Ziraat, Toprak ve Islahı.....97-100
Mehmed Rıfat

Organik ve alkali toprağın nasıl olduğu ve nasıl ıslah edileceği hakkında bilgi verildikten sonra, ziraate elverişli toprağın nasıl olması gerektiği açıklanmıştır.

2. Ziraat, Cins-i Feres ve Islahı 100-103
Saad

Daha önceki sayılarda yer alan at yetiştiriciliği hakkındaki yazıların devamıdır. Atların doğdukları andan itibaren beslenmeleri ve yetiştirilmeleri hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Özellikle bu atların mevsimlere göre almaları gereken yemler konu edilmiştir.

3. Ziraat, Meyve Ağaçları 103-106
Mustafa Bahir

Avrupa'da meyve ağaçlarından elde edilen mahsulün demiryolları ve şimendifer kullanmadan önce, nakledilmedikleri için ziyan olduklarından, ancak demiryolu ağının kurulmasından sonra her ülkenin diğerinin mahsulünden faydalanma imkanı bulunduğu bahsedilmiştir. Meyve ticaretinin demiryollarının gelişmesinden sonra ilerlediğini ispat için, Orléans (Fransa) Şimendifer İdaresi tarafından yayınlanan cetvel

aynen yazıya eklenmiştir. Bu cetvelde 1756, 1757, 1764-1767 yıllarında kaç ton taze meyvenin Orléans'dan Paris'e nakledildiği gösterilmiştir.

4. Ziraat, Alât-ı Ziraiye (Saban ve Pulluk).....106-109
Fehmi

Ziraat aletlerinden saban ve pulluğun kullanımı ve parçaları hakkında bilgi verilmiştir. Bu aletlerin kullanımıyla ilgili çok sayıda şekil yer almıştır.

5. Ziraat, Erbab-ı Ziraatın Kanun-ı Sani Evahiri İle Şubat Ayı İçinde İcra Etmeleri
Lazım Gelen Ameliyat.....109-113
Şevket

Ziraatçilerin Kanun-i sani ve Şubat ayları boyunca yapmaları gereken işler; erbab-ı ziraatin vazifeleri, hayvan vasıtasıyla görülen işler, mevsim-i zirai, bağcılık başlıkları altında işlenmiştir. Ayrıca, ormanların yetiştirilmesi ve korunması konusu da ele alınmıştır.

6. İlm-i Nebat, Mebhas-ı Teşrih-i Nebati.....113-116
Fehmi

Bitki Anatomisi konu edilmiştir.

7. İlm-i Nebat, Arazinin Menşe-i Teşekkülü (Mabad)116-118
Aram

Daha önceki sayıdaki aynı adlı yazının devamı olan bu makalede yazar önce vadilerin oluşumu hakkında bilgi vermiştir. Daha sonra ziraate uygun toprağın nasıl olması gerektiğini belirttiikten sonra, toprakta bulunan Silis ve Alümin madenlerinden bahsetmiştir.

8. Ticaret, Tarih-i Ticaret (Mabad)119-121
Mustafa Azmi

Daha önceki sayılarda yer alan yazıların devamı olan bu yazıda, Roma Devleti'nin yıkılışından sonra Avrupa'da ticaretin durgunluğu ve Arapların bu dönemdeki ilerleyişi konusu işlenmiştir.

9. Hikmet ve Kimya121-126
Mustafa Nail

Yazar makalenin başında sanayide kullanılan usul ve kanunları layıkıyla anlamak için fizik ve kimyaya ait sıkça kullanılan bazı tabirleri bilmenin zorunlu olduğunu belirterek bunlar hakkında bilgi verileceğini belirtmiştir. Öncelikle hava ve ölçümde kullanılan aletler hakkında bilgi vermiştir. Ayrıca anéroide, termometre ve daha büyük ısıların ölçülmesi için kullanılan Pirometre hakkında şekillerle ayrıntılı bilgi verilmiştir.

10. Sinaat, İğne İşleri.....127-128
Mustafa Azmi

İğne ardı, çapraz dikiş gibi dikiş şekilleri hakkında pratik bilgiler verilmiştir.

11. Mütenevvia, Maden ve Taş Ocakları (Mabad).....129-132

Mehmed Namık

Daha önceki sayıdaki aynı adlı yazının devamı olup konunun tarihine bir giriş yapılmıştır. Eski çağlardan başlayarak günümüze kadar taş ocaklarının işletilmesi konusu ele alınmıştır. Ayrıca Avrupa, Amerika ve Avusturalya kıt'alarında maden arama yöntemleri karşılaştırmalı olarak açıklanmıştır.

12. Mütenevvia, Suriye'de Sanayi-i Haririye.....132-136
Mustafa Azmi

Suriye ve özellikle Lübnan'da ipek böceği yetiştiriciliğinin dikkat çekici bir şekilde ilerlediği ifade edilerek, buralarda ipek böceği yetiştiriciliğinin nasıl yapıldığı konusu ele alınmıştır. Ayrıca kozaların nasıl tartıldığını ve ipeğin nasıl çırıklara sarıldığını gösteren resimler ilave edilmiştir.

13. Mütenevvia, Var Eyaletinde (Fransa) Böcekçilik San'atının Hali Hazırı136-139
Mihran Karakaşyan
Fransa'da ipek böcekçiliğinin nasıl yapıldığı anlatılmıştır.

14. Mütenevvia, Ömr-ü Beşeri Tezyide Medar Olabilecek Bazı Tedabir (1)139-140
Mehmed Azmi
Ne Yemeli? Nasıl Yemeli? Hazma dair tedbirler gibi alt başlıkların yer aldığı yazıda, insan ömrünü uzatmak için neler yenmesi ve yenmemesi gerektiği ve kolay hazım konusunda bilgi verilmiştir.

15. Mütenevvia, İtalyan Ticaret Ziraat ve Sanayi Gazetesinde Görülmüştür140-141
Mehmed Namık
Amerika'nın Kaliforniya eyaletinde bir doktorun Filoksera ile mücadele için keşfettiği yeni bir usulden bahsetmektedir. Bu usul ateşte kurutulmuş ve toz haline getirilmiş bir miktar toprağın civa ile karıştırıldıktan sonra bağ kütüklerine konmasından ibarettir. Toprağa karıştırılan civa filoksera böceklerini öldürmektedir. İtalyan Ticaret Ziraat ve Sanayi Gazetesinde görülen bu haber okuyucuya iletilmektedir.

16. Mütenevvia, İtalya'da Köpüklü Beyaz Şarap İmali..... 141-143
Mehmed Namık
Bu yazıda da İtalya Fenni Gazetesinde görülen bir habere yer verilmiştir. Bu habere göre köpüklü beyaz şarap imali Fransa, Avusturya ve Macaristan'da olduğu gibi İtalya'da da günden güne artmaktadır ve özel bir sanat haline gelmektedir. Haberde ayrıca İtalya'da köpüklü şarap imali için kullanılan yeni bazı usullere de yer verilmiştir.

17. Bu sayının sonunda Mustafa Azmi, kürklerin muhafazası, ocakların söndürülmesi ve bozuk patateslerin tekrar yenilecek hale getirilebilmesi konularında kısa ve pratik bilgiler vermiştir.

Sayı 4, 16 Cemaziyelahir 1302 (2 Nisan 1885)

1. Ziraat, Cins-i Feres ve Islahı (Son).....145-149

Saad

Daha önceki sayılarda yer alan aynı konulu makalelerin sonucusudur. Atların yetiştirilmelerinden ve terbiye usullerinden bahsetmektedir.

2. Toprak, Toprak ve Islahı.....149-152
Mehmed Rıfat

Toprağın rengi, toprağın ısınma özelliği, toprağın mevkii, iklim başlıkları altında toprak konusu ele alınmıştır.

3. Toprak, Mart Ayı İçinde Tedabir ve Ameliyat-ı Ziraiye.....152-155
Önceki sayıda yer alan yazıda Kanun-ı sâni ile Şubat ayında ziraatçilerin yapması gereken işler hakkında bilgi verilmişti. Bu yazıda da Mart ayı içinde yapılacak işlerden bahsedilmiştir.

4. Toprak, Meyve Ağaçları.....155-158
Mustafa Bahir
Meyve ağaçlarının yetiştirilmesi, bakımı, çeşitleri hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir.

5. Ziraat, Fransa'da Aisne Eyaletinde Ziraat.....158-161
Mütercimi: Mustafa Nail
Fransız Ziraat Darülfununu müdürü Risler [Auguste-Charles Risler, 1828-1905] tarafından Ziraat Nazırına sunulan ve Fransa Ziraat Gazetesinde yer alan ve Aisne eyaletindeki zirai buhran ile ilgili raporun tercümesidir

6. Ziraat, Çoban (Mukaddime).....161-164
Mehmed Rakım
İyi bir çobanda olması gereken özellikler, koyunları mükemmel olarak beslemek için neler yapılmalıdır, sürülerin idaresi nasıl olmalıdır gibi konuları işleyen kitaplar hakkında bilgi verilmiştir.

7. Ticaret, Tarih-i Ticaret (Mabad) 4. Bölüm164-168
Mustafa Azmi
Daha önceki sayılarda aynı adlı makalelerde işlenen konuya devam edilmiştir. Burada Avrupalıların ticaret yöntemleri ile ilgili ilk bilgilerini müslümanlardan öğrendikleri ifade edilmiştir.

8. Sinaat, İnşaatta Kullanılan Taşlar168-171
Mustafa Nail
İnşaatta kullanılan kumlu ve kireçli taşlar ile bunların imali hakkında bilgi verilmiştir.

9. Mütenevvia, Sanayi-i Ziraiyeden Şeker İmali172-176
H. Tahsin
Şeker pancarından şeker imal edilmesi konusunda bilgi verilmiştir. Bu konu, pancarın terkibi, pancarın rendelenmesinden şekerin tasfiyesine kadar şeker üretiminin bütün aşamaları ile ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

10. Mütenevvia, Kasaplık Hayvanatın Vaktinden Evvel Yetiştirilmesindeki

- Menfaat176-181
Necmeddin
Londra'da Smith Field kulübünün açtığı yarışma hakkında Paris'de yayınlanan yazının tercümesidir. Yazıda sergiye getirilen kasaplık hayvanların en iyi şekilde beslenmesi için yapılması gereken şeyler anlatıldıktan sonra, onlardan en iyi şekilde faydalanma yolları üzerinde durulmuştur.
11. Mütenevvia, Cezayir'de Bağ Hasadının Muvazenesi181-182
Mehmed Namık
Günden güne bağcılığın geliştiği Cezayir'de bağcılık ve elde edilen ürünlerin değerlendirilmesi hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca bu konuda bazı maliyet hesapları eklenmiştir.
12. Mütenevvia, Usul-i Cedid Üzere Bağ Yetiştirmenin Tarihi..... 182-183
Yazının girişinde bağ yetiştirmek için Avrupa'da yeni bir usul geliştirmeye neden ihtiyaç duyulduğu konusuna açıklık getirildikten sonra, bu yeni usul hakkında bilgi verilmiştir.
13. Mütenevvia, Üzüm Vermeyen Bağların Islahı183-184
Yeterli miktarda verim alınmayan bağların nasıl ıslah edileceği konusu incelenmiştir.
14. Mütenevvia, Buğdayın Kıymet-i Hakikiyesi184-185
İhsan
Hububat arasında buğdayın yeri ve önemi ile buğday ekilecek arazinin nitelikleri ele alınmıştır.
15. Mütenevvia, Süt ve Müstahsalatı (Mabad).....185-186
Tahir
Daha fazla süt elde edilebilmesi için hayvanların nasıl beslenmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.
16. Mütenevvia, Ömr-ü Beşeri Tezyide Medar Olacak
Bazı Kavaid-i Sıhhiye186-187
Mehmed Azmi
İnsan ömrünü uzatmak ve sağlıklı bir ömür geçirmek için yapılması ve yapılmaması gereken şeyler üzerinde durulmuştur.
17. Mütenevvia, Buhar Çekici187-188
H. Tahsin
İngiliz Watt'ın kullanımını geliştirdiği buharın bugün insanlığa en büyük hizmetlerden birini yapmakta olduğunu belirttikten sonra buhar gücüyle yapılabilecek işlerden bahsedilmiş ve buhar gücünün önemli hizmetlerini anlatmak için ciltlerle kitap yazılabileceğini ifade etmiştir. Bunlardan demir dökme işinde kullanılan ve büyük bir kolaylık getiren buhar çekici ve onun nasıl kullanıldığı hakkında bilgi vermiştir. H. Tahsin yazısının sonunda bunun bir giriş kabul edilmesi gerektiğini, bundan sonra buharın önemini ve buharla yapılabilecek işlerin daha ayrıntılı olarak işleneceğini belirtmiştir.

18. Mütenevvia, Nebatat-ı Sabgye Yani Boya Hasıl Eden Nebatat.....188-189
Çok eskilerden beri bitkilerden boya elde edilmekte idi. Fransa ve Avrupa'nın diğer ülkelerinde zaman içinde boya elde edilen bitkiler yetiştirilmiştir. Ancak son günlerde kimya sayesinde bunlara rekabet edecek pek çok boyalar bulunmuştur. Boya elde edilen bitkilerden çivid otu ve kök boya hakkında detaylı bilgi verilmiştir.
19. Mütenevvia, Fransa'da Ziraatın Hal ve İstikbali(1)190-192
Antuan Redir
Fransa'da ziraatin durumu ve geleceğini anlatan bu yazı Journal de l'Agriculture'den tercüme edilmiştir.
- Sayı 5, 1 Receb 1302 (16 Nisan 1885)
1. Ziraat, Arazinin Menşe-i Teşekkülü.....193-195
Aram
Kireçli ve killi topraklar konu edilmiştir.
- 2 Toprak, Toprak ve Islahı.....195-197
Mehmed Rifat
İhya-yı arazi, Taşların ayıklanması, Islah-ı hava, Hendekler başlıkları altında toprağı tarıma uygun hale getirmek için yapılması gereken işler hakkında bilgi verilmiştir. Toprağı ıslah etmenin ziraatın en önemli konularından birisi olduğuna da işaret edilmiştir.
3. Çoban (Mabad), İrk-ı Ganem197-199
Mehmed Rakım
Koyun ırkları tanıtilarak hangi ırkın nerede yetiştiği konusu ele alınmıştır.
4. Saban.....199-203
Menemenlize Tahir
Ziraat aletlerinden saban ve onu meydana getiren aksamdan bahsedilmiştir. Konuyla ilgili 8 adet şekil yazıya ilave edilmiştir.
5. İlm-i Nebatat, Teşrih-i Nebatat202-206
Fehmi
Daha önceki sayılardaki aynı adlı yazıların devamıdır.
6. İlm-i Nebatat, Meyve Ağaçları, 2. Bölüm.....206-208
Mustafa Bahir
Fidanlıklarda yetiştirilip çoğaltılan ağaçlar ve meyve ağaçları hakkında daha önce bilgi verilmişti. Bu yazıda özellikle küçük çekirdekli meyve ağaçlarının yetiştirilme usulü hakkında bilgi verilmiştir.
7. Nisan208-210

M. Necmeddin

Ziraatle uğraşanların Nisan ayında yapması gereken işler hakkında bilgi verilmiştir. Özellikle çiftlik nazırları ve amelelerin yapmaları gereken işler ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

8. Hikmet-i Tabiiye-yi Ziraat (Mukaddime).....210-214
Saad

Ziraatin ulum-ı tabiiye ile yakından ilgisi olduğu belirtildikten sonra, hikmet-i tabiiye nokta-i nazarından teşekkül-ü arz, ilm-i tabakt-ül arz nokta-i nazarından teşekkül-ü arz, havanın mahiyeti, havanın tazyiki gibi konular incelenmiştir.

9. Kabil-i Ziraat Arazinin Evsaf ve Hasaisini Tayin ve Takdir Etmek İçin Müttehez Olan Usul215-217

Mehmed Azmi

Tarıma elverişli olan arazinin belirlenmesi, araziden alınan ürünün mümkün olduğu kadar arttırılması, arazinin cinsine göre uygun gübrenin verilmesi gibi konular ele alınmıştır.

10. Ticaret, Tarih-i Ticaret (Mabad), 5. Bölüm217-220

Mustafa Azmi

Daha önceki sayılardaki aynı yazarın aynı adlı yazılarının devamıdır. Bu yazıda Ceneviz ve Venediklilerin ticareti konu edilmiştir.

11. Mermer Kireci220-223

Mustafa Nail

Piliç yetiştirmek ve yumurta verimini arttırmak için Fransa'daki çiftliklerde yapılan bazı uygulamalardan bahsedilmiştir.

12. Mütenevvia, Taş Ocakları, 2. Bölüm223-226

Mütercimi: Mehmed Namık

Bir önceki sayıdaki aynı adlı yazının ikinci bölümüdür. Arzın oluşumuna dair bilgi edinmenin gerek madenci gerekse taşı için taşıdığı önem üzerinde durularak "Arzın Teşekkülü" konusu ele alınmıştır.

13. Mütenevvia, İdare-i Bedeniye.....226-231

Fehmi

"İdare-i Bedeniye" teriminin içeriği üzerinde durulduktan sonra, sağlıklı bir beden için gerekli gıda çeşitleri hakkında bilgi verilmiştir.

14. Mütenevvia, Amerika Memleketinde Ziraat Ahvaline Dair

Malumat231-234

Hikmet

1883 yılı itibariyle Amerika'da tarımdan elde edilen hasılatın cinsi ve miktarı hakkında belgeler ve tablolar verilmiştir.

15. Mütenevvia, Amerika'da Üzüm Kütüklerinin Garsı234-237

Mustafa Nail

Üzüm kütüklerinin dikilmesi konu edilmiştir.

Bu sayının sonunda, Malumat-ı Nafia başlığı altında köpüklü portakal şurubu yapımı, kırılan şeyleri yapıştırmak konularında pratik ve faydalı bilgiler verilmiştir.

Sayı 6, 16 Recep 1302 (1 Mayıs 1885)

1. Ziraat, Memalik-i Osmaniye'de Afyon Hasılatıyla Ticareti.....241-244

Yazarı: Nezaret Müsteşarı Norden Filinth, Mütercimi: Mustafa Azmi

Ülke içinde afyon ziraati yapılan yerler ve alınan ürünlerin çeşitleri hakkında bilgi verilmiştir.

2. İlm-i Nebatat, Mebhas-ı Teşrih-i Nebatî (Mabad)245-246

Fehmi

Bir önceki sayıda yer alan aynı adlı yazının devamıdır.

3. İlm-i Nebatat, Rami, Menşei, Envaı ve Suret-i Ziraat.....247-251

Müsteşar, Fen Muavini Aram

Fransa'da Filoksera hastalığına karşı bağlara ekilen lifli bir bitki olan Rami hakkında bilgi verilmiştir.

4. Dürus-ı İptidaiye-yi Ziraat.....251-253

Aram

Magnezyum hakkında bilgi verilmiştir.

5. Toprak, Tashih-i Arazi,253-256

Mehmed Rıfat

Çalı çırpı ve taşlarla dolu arazinin tarıma elverişli hale getirilmesi yolları konu edilmiştir.

6. Hikmet-i Tabiiye-yi Ziraat (Mabad)256-259

Saad

Bir önceki sayıdaki aynı adlı yazarın aynı adlı makalesinin devamıdır.

7. Tahlil-i Turabi259-262

Şevket

Kum ve ufak çakıl taşlarının cinsini tayin etmek için kullanılacak toprağın analizi konusu işlenmiştir.

8. Gül Ağacı'nın Gars ve Teksiri, 1. Bölüm263-266

İhsan

Gül ağacının yetiştirilmesi için uygun olacak arazinin ve toprağın cinsi üzerinde durulmuştur. Ayrıca gül ağacının budanması için gerekli bağcı bıçağı, makas, aşı bıçağı gibi aletler tanıtılmış ve resimleri verilmiştir.

9. Ticaret, Tarih-i Ticaret (Mabad), 6. Bölüm266-267

Mustafa Azmi

Mustafa Azmi'nin aynı adlı yazılarının devamıdır.

10. Doksan Yedi Senesi Şehr-i Haziranından Üç yüz Bir Senesi Martı Nihayetine Değın Ticaret ve Ziraat Nezaret-i Celilesinden İhtira Beraatı Almış Olanların Esami ve Şöhretleriyle İhtiraatını Mübeyyin Resmi Cedveldir268-270
1297-1301 (1881-1885) yılları arasında ihtira beratı (patent) alanların listesine yer verilmiştir. Bu liste makalemizin sonuna eklenmiştir.

11. Kerpiç.....270-271

Mustafa Nail

Bina yapımında kullanılan malzemelerden kerpiç hakkında bilgi verilmiştir.

12. İğne İşleri272-273

Mustafa Azmi

Çeşitli dikiş ve kumaş boyama teknikleri ele alınmıştır.

13. Mütenevvia, Mekulat ve Meşrubatın Hıfzı Usulü, 5. Bölüm.....274-281

Mehmed Rıfat

Yiyecek ve içeceklerin korunmasının önemi ve koruma yolları ve bunun başka ülkelerde, özellikle Fransa'da uygulama yolları incelenmiştir.

14. Piliç Yetiştirmek Usulü282- 283

Hasan

15. Mütenevvia, Portakal283- 285

Mustafa Azmi

Kökeni Afrika olup önce Yunanistan'a oradan da Avrupa'ya yayılmış olan portakal ağacının yetiştirilmesi ve kullanımı hakkında bilgi verilmiştir.

16. Kahve Ağacının Garsı.....285-287

M. Necmeddin

Kahve ağacının ekimi ve yetiştirilmesi konuları ele alınmıştır.

17. Nebatat-ı Sabgiye Yani Boya Hasıl Eden Bitkiler287-288

Mehmed Azmi

Daha önceki sayılarda yer alan aynı adlı yazılarının devamıdır.

Sayı 7, 1 Şaban 1302 (16 Mayıs 1885)

1. Ziraat, Hikmet-i Tabiiye-yi Ziraat289-294

Saad

Hararet, ecsamın dereceyi harareti, ışık (ziya) konuları incelenmiş ve bu konulardaki deneyler anlatılmıştır. Ayrıca pusula hakkında da bilgi verilmiştir.

2. Ziraat, Rami294-297

Aram

Rami bitkisi yetiştirilecek toprağın özellikleri ve yetiştirme yolları konu edilmiştir.

3. Ziraat, Toprak ve Islahı.....298-299
Ürüne zarar veren fazla suyu topraktan atmak için tarlalara kurulması gereken lağım sistemlerinden bahsedilmiştir. Konu lağımın derinliği ve lağımın meyli başlıkları altında incelenmiştir.

4. Ziraat, Mantar Ziraatı300-302

Saad

Mantar cinslerinden saplı mantar (agaric) ve kır mantarı (agaric champetre) hakkında bilgi verilmiştir.

5. Zira-ı Nebatat303-306

Hikmet

Mahsulün fazla olması için kullanılması gereken tohumun miktarı, tohumun hazırlanması, ekim vakti, tohumu ne kadar derin ekmek lazımdır, ekilecek tohumun seçimi gibi konuların önemi üzerinde durulmuştur.

6. Haziran.....306-308

Şevket

Ziraatle uğraşanların Haziran ayında yapması gereken işler hakkında bilgi verilmiştir.

7. Tahlil-i Turabi308-310

Mehmed Azmi

İnce toprağın muayenesi konusu ele alınmıştır.

8. Meyve Ağaçları (Mabad).....311- 313

Mustafa Bahir

Bir meyve bahçesinin yetiştirmesinin safhaları ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

9. Kahve Ağaçları.....313-315

M. Necmeddin

Kahve fidanlarının bir yerden başka bir yere nakledilmesi konusu anlatılmıştır.

10. Gül Ağacı (Mabad)315-316

İhsan

Daha önceki sayıdaki aynı adlı makalenin devamıdır.

11. Şeker ve Pancar.....316-317

Hasan

12. Çoban (Mabad)317-319

Mehmed Rakım

Koyunların çiftleştirilmesi konusu ele alınmıştır.

13. Ticaret, Tarih-i Ticaret (Mabad)320-322

Mustafa Azmi

Aynı yazarın daha önceki sayılardaki aynı adlı yazılarının devamıdır. Bu yazıda Portekizlilerin Hindistan'daki keşifleri konusu ele alınmıştır.

14. Sinaat, Künk İmalı.....322-324

Mustafa Nail

Daha önceki sayılarda aynı adlı yazılarda bina inşasında kullanılan malzemeler hakkında bilgi verilmişti. Bu yazıda ise binaların inşa edilmeleri konu edilmiştir.

15. Mütenevvia, Mekulat ve Meşrubatın Hıfzı Usulü (Devam)324-333

Daha önceki sayılardaki aynı adlı yazının devamıdır.

16. Malumat-ı Nafia334-336

Mustafa Azmi

Sırça üzerine yazı yazmak, sırçayı delmek, üzüm çekirdeğinden yağ çıkarmak gibi bilgiler verilmiştir.

EK

1881-1885 tarihleri arasında "Ticaret ve Ziraat Nezareti"nden "ihtira beratı" alanların isim, unvan, uyruk ve ürünlerini belirten liste
(Ziraat ve Sinaat Tercüme-i Fünun Odaları Mecmuası, sayı, 6, 16 Recep 1302
(1 Mayıs 1885), s. 268-270.

زراعت و صناعت ترجمه فون اوپلری		۲۷۰
قویجی اصنافک استعمال ایلدکلی طاش اولریشک سهولته اعمالنه مخصوص آلات	دولت علیه	مهران منکنه جیان بدروس کیفور قیان
بوز عدد اسپرچتک و بره جکی ضایق و برر غاز لامبده سی ایچی و طیشاروسی روغنلی برنوع توتون قوطیسی اعمالنه مخصوص ماکنه	دولت علیه دولت علیه	زنوب کورجیان باروناک پولادیان
اشغال و اعطاً نجه تحت امنیتده اوله رق الکتریفلی نقل اولنور برنوع فنار	فرانسه	کوستاو طرووه ایله ژان وردون
اوپور وسفن سازه و صندوق و قایضلرک سرعتی تزید اتک اوزره اومورغه جهنک انشائنه دائر ایجاد اولنان ترتیبات	انکارته	مستر جارس ویلیش دوبسون
پاموق بیچمک اوزره ماکنه استانبول ایله بوغاز ایچی بینهده ایشلکده اولان هر نوع قایق و صندوقه مصادمه وقوعنده دروننده بولنانلرک غرق و تلفدن محافظه سی ضننهده نجایته نامیله دوئمه سرتالینا نامیله برنوع کریمت ماکنه سی	امریقا دولت علیه	مستر جارس طوماس ماسون محمود ندیم افندی
الهی سنه مدت حکمی جاری اولوق اوزره اصمه تقویم دبستوف توریلینی ترتیباتی نامیله دکرمنلره وضع اولوق اوزره برنوع آلات	دولت علیه دولت علیه دولت علیه	اسپارتلی محی الدین افندی حسین حسنی افندی دیعوف
امراض ساربه ایله بولاشق اولوب برمجلدن دیکرمله نقل ایدیلان منسوجات و سازه بالیه و پاکتربنک تطبیقینه دائر ماکنه	مجمعه امریقا	بارق سمویل و یلاقان
پاموق تخمیرینی آیرمهه مخصوص اولان چرخلره دائر اصلاحات	مجمعه امریقا	چارلس طوماس ماسون

قاریشدیرلش راز خفیف طوبراق هر درلو طوبراقه
مرحمدر قوتلی طوبراقله کریتیج یانلر.

کریتیج اعمال اولنه جق طوبراق ایچنده بولنان
طاش، اوت، کولکچی شیلردن آیرلق ایچون اولان
اله نیر صکره صوابله قارشدر بله رق طوغله چاموری
کچی بوغوریلور. کریتیجه یایسله جق دیوارلرک تخلی
زمیندن همان بش قاریش بوکسلنجه به قدر طاشله
اوریلور بعده بوتمک اوزرینه دیوار آکنده تخفته دن
ورقاج ارشون اوزونلغنده برصندق یاییلیر بو صندوق
ایچی یوقاریده سولدنکمز صورتله حاضرلش اولان
چامورله تولدیریلور و او اتاده چامور ایچنده دلیک
وهوا قالماق ایچون اوجیه از یلور. چامور راز

الذی یزیر

{ مابعد }

کریتیج. — طاش و طوغله نادر اولان مجللرده
انلرک برینه کریتیج قوللایلور کریتیجه یاییلان ناز
هرنه قدر طاش و طوغله ایله انشا اولنانلر قدر محکم
اولز ایسه ده اخشاب ایله یاییلانلردن هر حالده قویدر
نه پک قوتلی و نه ده پک خفیف اولیسان طوبراقلرک
کافه سی کریتیج اعمالنه برارایسه ده بو خصوصده ال
صالح اولان طوغله طوبراقیدر و کیریج صویله

صناعت - اختراعات جدولی		۲۶۹
انگلتره	فيله من جنكيش	الكتريق واسطه سيله بولجى وامتمه نقلى ايجون استعمال اولنان عربهرى حركت اينديريجى آلنلره دائر اصلاحات
دولت عليه	دمتريوس ادزوزطونيدس	هرنوع طوغله وكونك وسارنه اعمال ايدر (انتسير) تعبير اولنان ماكنه
مجتمعه امريكا	پوست قوميناسيون قوميناسي	صداسز وديكيشلر بى غايت كوزل چيشارر ديكيش ماكنه سي
يونان	بير فالپورسس	آتشه محتاج اولقمسز بن تغيير وتقليد آلان
دولت عليه	ويچن مالماطيان شريبي ديجيان افندي	اغنام وحيوانات سارنه نك دنجنده جلدلر نك تسليفي ايجون شيشيرنككه مخصوص ماكنه
انگلتره	مستر ملويل طومسونيك	اوزافدن يازو يازمق ورسم يايلاق اوزره ايدر و غرافيا ناميله آلات
دولت عليه	حيدر و يتوفيلوس	آقيون نقلى ايجون قورشون طبقه ايله معمول باكت اصولى
دولت عليه	دنقوف	هرجنس حيوانات نعللر بى سهولته اعمال ايتككه مخصوص ماكنه
فرانسه	قسبار مايار	هرنوع كاغذ ومقوي آتشده ياتقندن محافظه ايتك مزينى حاوى خور تركيبي
مجتمعه امريكا	مستر باريت	كندى كندنه طولار تفنك وروولور مقانيزمه لر بنه دائر اصلاحات
مجتمعه امريكا	مستر شارل حولان	ايدروفاقار بونيك غازى واسطه سيله حرارت وقوت وضيائك حصولى ضمتنه استعمال اولنان ياغلك اعمالنه مخصوص ريبورطو
مجتمعه امريكا	شارل حولان	مذكور ريبورطوله علاوه اولنان بعض شيلر
اوستريا	زوزف پالوهر	عقرب وبلقوان ايله رقرى اولديغى حالده وقتى بيلدبرر برنوع ساعت
مجتمعه امريكا	جورج ديكمان	هرنوع سلندرلرلك جدارلرى عليه صيقتدريه جق بخار وغاز وهوا وصو معرفتله حركت ايدن ماكنه لره مخصوص باقراجزه دائر اصلاحات
دولت عليه	فشاه افندي	فس قالى ششكلنده سربع الفوران زراعت ماكنه سي
انگلتره	مستر يشارد بيكوب بارق	مدور شكلده واپور ماكنه لرى دروننده بولنان باقراجزه دائر اصلاحات
مجتمعه امريكا	شارل حولان	واپور ماكنه لرى ميانده بولنان ريبورطولرلك حرارتنى تزويد ايتك اوزره علاوه اولنان آلات
مجتمعه امريكا	شارل حولان	واپور ماكنه لرى ميانده بولنان ريبورطولرلك قوتنى تزويد ايتك اوزره علاوه اولنان آلات
انگلتره	انطونيو بوزوليج	بويا مقاننده استعمال اولنقى اوزره برنوع صو بخار ايله محرك ماكنه لركه درجه بخار بى استقلديكى قدر تزويد وتقيص ايتك اوزره موزع بخار ناميله ماكنه
الماسيا	لانده	

زراعت و صناعت ترجمه فنون اولملرى		۲۶۸
صِنَاعَات		
<p>طقسان يدى سنه سي شهر جزيراندن اوچيوز بر سنه سي مارتى نهايته دكين تجارت</p> <p>وزراعت نظارت جليله سندن اختراع براتى آلمش اولانلرلك اسامى وشهرتلىله اختراعاتى</p> <p>ميين رسى جدولدر</p>		
اسم وشهرتى	تابعى	مخترعان
ايزيدور قستلى	ايشاليا	تخته ومقوه قوطى اعاملنه مخصوص ماكنه
ايزيدور قستلى	ايشاليا	مذكور قوطيلرى اعمال وفروخت ايتك ايجون
پوپه طبون ديبى	ايشاليا	غازخانه فرورننده محمولان حرارتى انگيلى فرونزنده استعمال ايتك ايجون
سزاردى رفاثل	انگلتره	بر بلقوان ايله الاتورقه والاقرانقه وقتلى بك نظرده كوستر ساعت
على رضا افندي	دولت عليه	كليسا ايله سار بعض محللده قوللايلان انجه موملى اعماله مخصوص ماكنه
علكساندر پوليدى	يونان	واپور قزغانزنده حاصل اولان طورطيلرلك تظهبرى ضمتنه ايجاد اولنان توز
تهاوزن اكتوريدى و آناتاسيوس	دولت عليه	معدن صولرلك شيشه لره بوزلما سيجون ايجاد اولنان اصول مساوات اشغال واسطه سيله محرك آلات
پوركى واسليادى	دولت عليه	فالكولاتور اوتومان آلان
قسطنطين پيرزوغرافوز	يونان	مقادى و بلا مصرف هوا ايله محرك ماكنه
قسطنطين امانويليديس	دولت عليه	موسيقه نوطلرلك ورقربى سهولته چورمكه مخصوص آلات
اويك ارغانيان	دولت عليه	
دانيل فراندزدار	ايتاليا	اوفان اصولنده طوغله فرونزنده اجرا اولنان تعديلات
قسطنطين امانويليديس	دولت عليه	الكتريق واسطه سيله پيدا اولنه جق غاز ايله ايشلك اوزره واپور ماكنه سي
چون صولنى استارق	انگلتره	دقيق قاربه لره ظهورى ملحوظ اولان قضا وحرشك منعيجون الكتريق واسطه سيله ماكنه
چون برى ايله و بليام	انگلتره	قوه الكتريق ايله محرك تيجور بولرلك واسطه تلفرافيه ايله امنه چكر آلنك و اشارات ادواتيله تفرعانه دائر اصلاحات

A Turkish journal on agricultural sciences: Ziraat ve Sinaat Tercüme-i
Fünun Odaları Mecmuası

Sevtap Kadioğlu

Various periodicals on agricultural arts were published in Turkey towards the end of the 19th century. They were issued either by state institutions such as the Ministry of Agriculture, the School of Agriculture or by agricultural societies or individuals. A number of them were long-lived journals whereas the others ephemeral. The earliest two periodicals were the *Vasıta-i Servet* (Means of Wealth) and the *Ziraat Gazetesi* (Newspaper of Agriculture). The journal under study, the *Ziraat ve Sinaat Tercüme-i Fünun Odaları Mecmuası* (Journal of the Chamber for the Translation of Agricultural Sciences and Arts) was issued by the Ministry of Agriculture. It aimed to introduce agricultural knowledge and techniques to a wider public and assist those involved in agricultural practices. The journal included articles on various kinds of soils, the cultivation of fruits and cereals, the breeding of horses, the anatomy of plants and the history of commerce.

Key Words: Agriculture, Periodical, Turkey

Anahtar Kelimeler: Tarım, Ziraat, Dergi, Süreli Yayın, Türkiye

TÜRKİYE ÇOCUK HEKİMLİĞİNİN İLK DERGİSİ:
LA PÉDIATRIE EN TURQUIE / TÜRKİYE’DE EMRÂZ-I ETFÂL

Gülten Dinç* – Şeref Etker**

Türkiye’de yayınlanan tıbbi süreli yayınlar içinde La Pédiatrie en Turquie / Türkiye’de Emrâz-ı Etfâl özel olarak ele alınmağa değer nitelikler taşımaktadır. Öncelikle, başlığına “Türkiye” adını alan ilk tıp dergisi olduğunu belirtmek gerekir. Aynı zamanda, yayın kurulu ve yazar kadrosuyla uluslararası bir karakter kazanan dergi, çocuk hekimliği dergilerinin yayımlandığı diller arasına Türkçeyi – İngilizce’den önce – katmıştır. Buna karşılık, çok nadir bulunan bir dergi olan La Pédiatrie en Turquie / Türkiye’de Emrâz-ı Etfâl bugüne kadar ayrıntılı bir inceleme konusu olmamıştır.¹

Türkiye’de 1928 yılından önce çıkan sağlık konulu süreli yayınlar içinde, Dr. Giovanni Battista Violi (1849-1928) tarafından yayınlanan bir çocuk hekimliği dergisinin varlığı bilinmektedir. La Pédiatrie en Turquie / Türkiye’de Emrâz-ı Etfâl adlı bu Fransızca-Türkçe derginin künyesi, tıbbi süreli yayınlar bibliyografyalarında yanlış verilmiş; derginin yalnız Arap harfleriyle Türkçe ya da “Eski Türkçe” olarak yayımlandığı bildirilmiştir. Dr. Violi’nin dergisi, Nimet Taşkiran, Bedi N. Şehsuvaroğlu, Aykut Kazancıgil & Vural Solok ile İbrahim Başağaoğlu & Nil Sarı’nın yayınlarında Türkiye’de Emrâz-ı Etfâl adıyla geçmektedir.² Taşkiran, derginin adını Fransızca’ya “Pathologie Infantile en Turquie” olarak çevirmiştir. Derginin yayına başladığı tarih olarak Şehsuvaroğlu, Taşkiran ve Kazancıgil & Solok 1910 yılını, Başağaoğlu & Sarı ise 1909 yılını vermektedir. Bu çalışmalarda hiç bir kaynak ve kitaplık adı belirtilmemiştir.

Seyfettin Özege Bağış Kitapları Kataloğu’nda Türkiye’de Emrâz-ı Etfâl için verilen hatalı bilgi³, Hasan Duman tarafından hazırlanan toplu kataloğa⁴ aktarılmıştır. Ekrem Kadri Unat, Dr. Violi’nin, Avrupa’nın ünlü çocuk sağlığı hekimlerinin yazılarına yer veren Pédiatrie en Turquie adlı Fransızca-Türkçe aylık bir tıp dergisi kurduğunu yazmış, ancak hakkında yeterli bilgi bulamadığını kaydetmiştir.⁵ G. Groc & İ. Çağlar ise, “Emraz-ı Etfal” [sic] olarak gösterdikleri başlık ile “La Pédiatrie en Turquie = Türkiye’de Emrad-ı Etfal” adı altında aynı dergi hakkında çelişik bilgiler vermişler; La Pédiatrie en Turquie’nin bulunduğu yurtdışındaki bazı kütüphaneleri bildirmişlerdir.⁶ Anılan bibliyografyalardaki künye bilgilerinden La Pédiatrie en Turquie / Türkiye’de Emrâz-ı Etfâl’den söz eden yazarların dergiyi görmedikleri anlaşılmaktadır.

Bu makalenin yazarlarından Gülten Dinç, Türkiye’de Arap harfleri ile Türkçe yayınlanan tıbbi süreli yayınlar üzerindeki çalışmasında Türkiye’de Emrâz-ı Etfâl hakkında ikincil kaynaklara dayanarak bilgi vermiş; daha sonra yayınlanan bir makalesinde ise dergiyi kısaca tanıtmıştır.⁷ Aynı zamanda Şeref Etker’in İstanbul’da bulunduğu bir sayı ile derginin, La Pédiatrie en Turquie / Türkiye’de Emrâz-ı Etfâl başlığıyla Dr. Giovanni Violi tarafından “Şişli’de Kain Beyn-el-milel Etfâl Hastahanesi / L’Hôpital International des Enfants à Chichli”nin aylık (Fransızca ve Türkçe) yayını olarak çıkarılmış olduğu kesinlik kazanmıştır. Bundan sonra, derginin ayrıntılı bir incelenmesinin çocuk hekimliği tarihimize önemli katkı sağlayacağı inancıyla, sistemli arama çabalarına girişilmiştir. Derginin yayın kurulunda Türkiye dışından çok sayıda hekimin bulunması, bizi yabancı kitaplıklarda araştırmalar yapmağa yöneltmiştir. Uzun süren tarama ve yazışmalar sonucunda, iki sayı dışında (c.III/6 ve c.III/7), derginin yayımlanmış bütün sayıları biraraya getirilmiştir. Derginin en geniş koleksiyonu, Lille Üniversitesi kitaplığında Prof. Edouard-Louis Ausset’nin kitapları arasında yer almaktadır.⁸ Fransa’daki koleksiyonda eksik olan bir sayı (c. III/9) ABD’nde New York Academy of Medicine kitaplığında bulunmuştur.

* Ph.D., İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, 34303 İstanbul.

** Dr., Zeynep-Kamil Hastanesi, Üsküdar, 34668 İstanbul.

¹ Bu makale, dergi üzerine yapılmış iki ayrı sözlü sunumun genişletilmiş bir metnidir: G.Dinç & Ş. Etker, “Ülkemizde yayınlanan ilk çocuk hekimliği dergisi: ‘La Pédiatrie en Turquie / Türkiye’de Emrâz-ı Etfâl’ hakkında bir içerik incelemesi” (özet), IV. Türk Tıp Tarihi Kongresi, İstanbul, 18-20 Eylül 1996, Bildiri Özetleri, Türk Tıp Tarihi Kurumu yay. 4, İstanbul 1996, s.27; G.Dinç & Ş. Etker, “Ottoman pediatrics as reflected in Dr. Violi’s La Pédiatrie en Turquie / Türkiye’de Emraz-i Etfâl” (abs.) 37th International Congress on the History of Medicine (ISHM), Galveston, Texas, 10-15 September 2000, s.14.

² N. Taşkiran, “Aperçu sur l’historique des revues médicales en Turquie,” Page di Storia Della Medicina, Anno XIII, No.2, Marzo-Aprile 1969, s.54 ; B.N. Şehsuvaroğlu, “Basın tarihimizde sıhhi mevkuteler,” Yıllık [İ.Ü. İktisat Fak.]Gazetecilik Enst. Derg., sayı 2, 1961, s.199; B.N. Şehsuvaroğlu, “Türkiye’de sağlıkla ilgili olarak yayınlanan periyodikler,” İ.Ü. İstanbul Tıp Fak. Mecm., c.36 , sayı 1, 1973, s.197; A. Kazancıgil & V. Solok, “Türk tıp dergileri ve süreli yayınları üzerine analitik bir inceleme (1849-1981),” İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fak. Derg., c.12, Özel ek sayı, 1981, s.376; İ. Başağaoğlu & N. Sarı, “1900-1955 yılları arasında Türkiye’de yayınlanan sağlıkla ilgili süreli yayınlar,” Sendrom, yıl 6, sayı 12, Aralık 1994, s.40.

³ Seyfettin Özege Bağış Kitapları Kataloğu, Haz. A. Bayram, L. Bayraktutan, M.S. Çögenli, c. 6, Erzurum 1989, s.575 (# 1244/1). Burada, derginin sahibinin “Dr. G.B. Viloli” olduğu ve ilk sayısının 1910 yılında çıktığı bildirilmektedir. Seyfettin Özege’nin kitaplarını başlattığı Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi’nde La Pédiatrie en Turquie / Türkiye’de Emrâz-ı Etfâl dergisinin 1910 yılına ait ikinci cildinin 1-12. sayılarının bulunmaktadır.

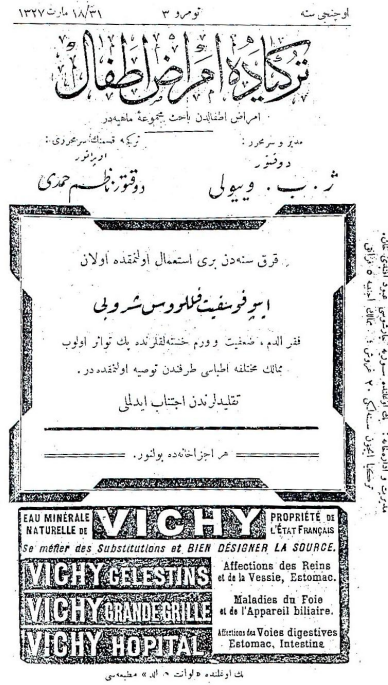
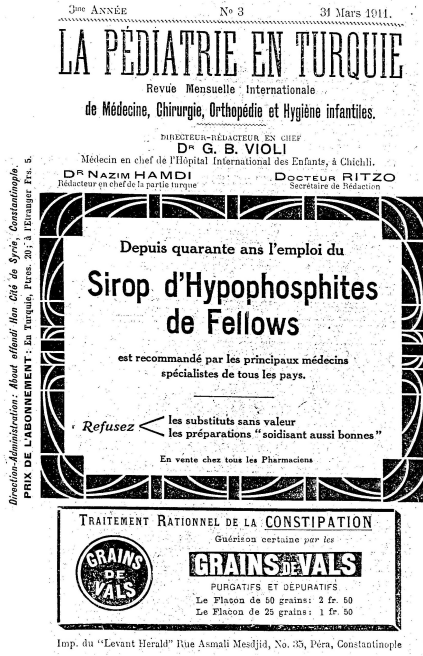
⁴ H. Duman, Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828-1928), Ankara, 2000, c.2, s.897 (# 2295). Derginin sahibi “Dr. G.B. Vileli” olarak gösterilmektedir.

⁵ E.K.Unat, “Dr. G. B. Violi ve onun Türkiye pediatriesine hizmetleri,” İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dergisi, c.16, sayı 3-4, Temmuz-Ekim 1985, s.224-231.

⁶ G. Groc & İ. Çağlar, La Presse Française de Turquie de 1795 à nos Jours - Histoire et Catalogue. Editions ISIS, İstanbul 1985, s.100 (# 170), s.148 (# 377).

⁷ G. Dinç, Arap Harfleri ile Türkçe Basılmış Tıbbi Süreli Yayınlar İncelenmesi ve İstanbul Kütüphaneleri Tıbbi Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu (1849-1928), İstanbul, 1989, İ.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s.163; G. Dinç, “Arap Harfleri ile Türkçe Basılmış Tıbbi Süreli Yayınlar Üzerine bir İnceleme (II),” Tıp Tarihi Araştırmaları, sayı 5, 1993, s.117.

⁸ Bibliothèque Interuniversitaire de Lille, Section Médecine, No.304754.

Resim 1. La Pédiatrie en Turquie / Türkiye'de Emrâz-ı Etfâl'in Fransızca ve Türkçe kapağı

La Pédiatrie en Turquie / Türkiye'de Emrâz-ı Etfâl: bibliyografik bilgi

İlk sayısı 31 Ocak 1909 tarihini taşıyan La Pédiatrie en Turquie / Türkiye'de Emrâz-ı Etfâl'in ilk iki cildindeki Türkçe alt başlık “Çocuklara aid tababet ve fenn-i cerrâhiden, san'at-ı dürüstsazi [ortopedi] ve hıfzû's-sıhhadan bahis beynelmilel mecmuadır” olup, üçüncü ciltten başlayarak “Emrâz-ı etfâlden bahis mecmua-i mâhiyyedir” başlığı kullanılmıştır. Derginin Fransızca alt başlığı ise “Revue (mensuelle) internationale de médecine, chirurgie, orthopédie et hygiène infantiles”dir. Bu başlık dördüncü ciltte “Revue mensuelle de médecine et hygiène infantiles” şeklini almıştır. Dergi, ilk ciltte “Risale-i Fenniyye”, üçüncü ciltte “Gazete”, dördüncü ciltte ise “Mecmua” olarak nitelendirilmiştir. Dergiyi ilginç kılan özelliklerden biri de başlığında “Türkiye” adını kullanan ilk tıbbi süreli yayının olmasıdır.

Tek sütun halinde yayımlanan makale metinleri resimsizdir. Aylık derginin boyutları 16,5 x 24,5 cm olup, Beyoğlu Asmalı Mescit'teki Levant Herald Matbaası'nda basılmıştır. Yalnız son sayı (c.IV/2) Galata'daki J.&A. Fratelli Haim Matbaası'nda basılmıştır. Dergi başlangıçta Dr. Violi'nin, Sen Jorj Çocuk Hastanesi'nden ayrıldıktan sonra bir süre dispanser olarak kullandığı

“Şişhane – Karakol sokağı, No.8” adresinden, ikinci seneden itibaren, yeni hastanenin polikliniğinin bulunduğu “Beyoğlu”nda Suriye Çarşısı, Abud Efendi Han”ından yönetilmiştir.

Derginin sahibi ve editörü Dr. Giovanni Battista Violi'dir. (Dr. Violi'nin adı Fransızca metinlerde J.B. kısaltmasıyla ‘Jean Battiste’ olarak geçmektedir.) Başlangıçta Yazı İşleri Müdürlüğünü Dr. Jak Caraco [Karako, 1878-1962], Fransızca metin redaktörlüğünü Dr. Basile Ritzo [Ritsos], Türkçe bölümünün redaktörlüğünü Dr. Viktor Galimidi [1862-1934] yapmıştır. Dr. G.B. Violi ve Dr. Jak Karako pediatrist; Bahriyeden emekli Tabip Miralay Viktor Haim Galimidi Bey çocuk ve iç hastalıkları uzmanıdır. Dr. Vasil Ritsos ile, ikinci ciltten başlayarak Türkçe bölümü redaktörlüğün üstlenen Dr. Nazım Hamdi [Duman, 1877-1942] cerrahdır. Derginin yönetimini oluşturanlardan Dr. Violi Modena'lı bir İtalyan, Dr. Karako ile Dr. Galimidi Beyler Türkiye yahudileri, Dr. Ritsos İstanbullu Rum, Dr. Nazım Hamdi Bey Türktür.

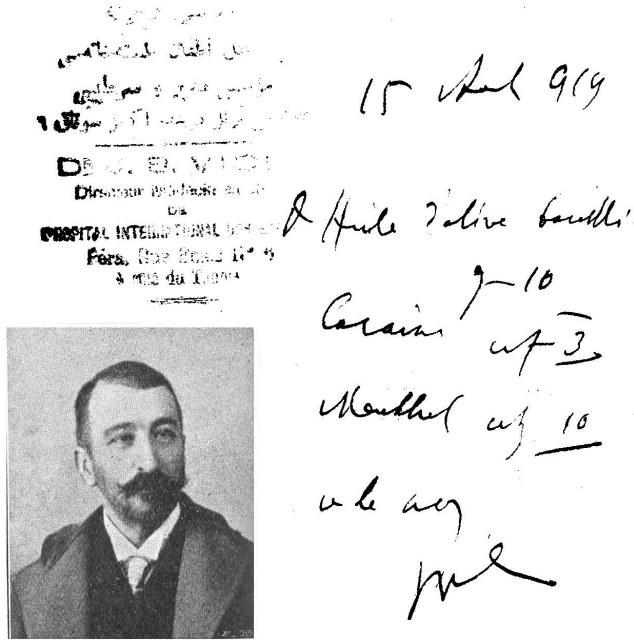
La Pédiatrie en Turquie / Türkiye'de Emrâz-ı Etfâl dergisinin yayın kurulunda yeralan: Acchiote [Peppo Akşiyote], [Andreas] Antipas, Besim Ömer [Akalin], Celâl İsmail, Clemow, Grosman, Hakkı Şinasi [Erel], Hakkı Rusçuklu, Kaller, Süleyman Numan Paşa, Noulis, Stavrides, Yanko Bafıralı, Zarfıyan ve Zeri, Dr. Violi ile yakın işbirliği içinde olan, Mekteb-i Tıbbiye'nin öğretim üyeleri ile “Meclis-i Umur-i Sıhhiye (Conseil de Santé)” üye ve delegeleridir. Yayın kuruluna ayrıca, Fransa, İtalya, Belçika, Almanya, Avusturya-Macaristan, Rusya, İspanya ve Norveç'ten tanınmış çocuk hekimleri alınmıştır. (Yayın kurulunda adigeçen Dr. Noulis İstanbul'da yaşayan Yunan uyruklu bir hekimdir.) Derginin yazarlarından Dr. [Yusuf] İbrahim (Münih) ve Dr. Feridun Beyler (Paris) ile Dr. Violi'nin çevirmenliğini yapan Dr. Kadri Bey'in [Kadri Raşid (Anday) Paşa] isimleri yayın kurulunda görülmemektedir. Sen Jorj Çocuk Hastanesi'nin Türk pediatristi Dr. Rauf Bey ile tek kadın hekimi Dr. Amélie Frisch de derginin yayın kurulunda yoktur. (Bkz. Ek I)

Dr. Violi'nin Türkiye'deki çalışmaları

Prof.Dr. Ekrem Kadri Unat, değişik yazılarında Dr. Giovanni Violi'nin Türkiye pediatriğine yaptığı önemli hizmetleri anlatmış; onun İstanbul'da açtığı aşı üretim kurumu ile çocuk hastanesi, dispanser ve sanatoryumu tanıtmıştır.⁹

⁹ E.K. Unat, “Dr. G. B. Violi ve onun Türkiye Pedyatrisine hizmetleri,” İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fak. Derg., c.16, sayı 3-4, Temmuz-Ekim 1985, s.224-231; E.K. Unat, “İstanbul Senjorj Uluslararası Çocuk Hastanesi,” Türk-Avusturya Tıbbi İlişkileri, 28 ve 29 Nisan 1986'da İstanbul'da yapılan simpozuma sunulan bildiriler. yay. haz. A.Terzioğlu-E.Lucius, İstanbul 1987, s.155-162; E.K. Unat, Osmanlı İmparatorluğunda Bakterioloji ve Viroloji, İstanbul 1970, (İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fak. y., Rektörlük No.1568, Dekanlık No.4), s.11; E.K. Unat, “Türkiye'de Jenner aşılmasının başlangıcı ve Dr. G. B. Violi'nin Çiçek Aşısı Müessesesi,” Tıp Tarihi Araştırmaları, sayı 2, 1988, s.74-78; E.K. Unat, “Osmanlı İmparatorluğunda aşı ve serum hazırlama müesseseleri,” Türk Tıp Alemi Tıp Derg., c.1, sayı 2, Nisan-Haziran 1970, s.144-156.

“Dr. Violi 1849’da İtalya’da Modena’da doğdu. Önce Selanik’ te, 1874’den sonra İstanbul’da hekimlik yaptı. Avusturya’da çocuk hekimliği eğitimi gören Dr. Violi İstanbul’a dönüşünde 1880’de [1881] ‘Etablissement Vaccinale [Vaccinogène]’ adlı bir aşı kurumu oluşturdu. Dr. Violi’nin enstitüsü [1892’de açılan] Telkikhane-i Şahane’den önce aşı üreten tek kurumdur. Dr. Violi bundan sonra, ülkemizde yabancı hekimler tarafından kurulan ilk çocuk hastanesi olan Sen Jorj [Saint-Georges] Uluslararası Çocuk Hastanesi’ni 2 Temmuz 1895’de [Psychari köşkünde, Galata, Felek sokak, No.1] açtı. Dr. Violi ayrıca Beyoğlu’nun yüksek sosyetesinin ve özellikle İtalyanlar’ın desteğiyle 1897’de İstanbul’da Çocukluğu Koruma Uluslararası Derneği’ni [Société Internationale pour la Protection de l’Enfance] kurarak hastanenin masraflarını karşılama ve geliştirme için gereken parayı sağladı. Dr. Violi daha sonra hastanesini ayrı bir yapıya taşıdı. 17 Eylül 1905’te Feriköy’de [Bomonti, Çiftlik sokak, No.14-16] açılan bu kuruluşa ‘Hôpital et Clinique International pour les Maladies des Enfants à Chichli / Şişli Uluslararası Çocuk Hastanesi’ adını verdi. Hastane’nin ayrıca Beyoğlu’nda bir polikliniği ile Burgaz Adası’nda [1902’de açılan] bir Çocuk Sanatoryumu bulunuyordu. Dr. Giovanni Violi [22 Ocak] 1928’de İstanbul’da öldü.” [Parantez içindeki bilgiler tarafımızdan verilmiş ve düzeltilmeleri yapılmıştır.]

Resim 2. Dr. Giovanni Battista Violi (Modena 1849 - İstanbul 1928) (Nevsal-i Afiyet, yay. Besim Ömer [Akalin], dördüncü kitab, İstanbul, Matbaa-i Ahmed İhsan, 1322/1906, s. 449) ve bir reçetesi.

Türkiye’de açılan ilk çocuk hastanesi olan İstanbul’daki “Sen Jorj Uluslararası Çocuk Hastanesi”ni (Sankt Georg internationales Kinderhospital / Ospedale Internazionale di San Giorgio dei Bambini) kurma ve ilk çocuk sağlığı ve hastalıkları dergisini yayınlama onuru Dr. Giovanni B. Violi’ye aittir. Sen Jorj ve Şişli hastanelerinin uluslararası (“International / Beyn-el-milel”) olarak nitelenmesi, Osmanlı toplumunu oluşturan bütün milletlerden ve her dinden çocuklara, ayırımızsız hizmet verileceğinin bilinmesi içindir.¹⁰ Dr. Violi, dergisinde Şişli’deki yeni hastanenin 1895’de kurulan Sen Jorj Uluslararası Çocuk Hastanesi’nin devamı olduğunu ve çocukların anneleri ile birlikte kabul edildiğini belirtmiştir. Hastanenin tanıtımında yenidoğan kabul eden yegane hastane olduğu vurgulanmaktadır. Dergideki bir başka ilanda Şişli hastanesinin projesiyle 1906 Milano sergisinde “Büyük Onur Ödülü” aldığı bildirilmiştir. Dr. Violi çocuk hastalardan hiç bir ücret almıyor, hastane giderleri Société Internationale pour la Protection de l’Enfance (“Beyn-el-milel Himaye-i Etfâl Şirketi”) ve benzeri yardım kuruluşları ve bağışlarla karşılanıyordu.

Dr. Violi, Sen Jorj Çocuk Hastanesi’nde çoğu kendi üretimi olan “serum” (pasif bağışıklama) uygulamalarıyla bazı klinik deneyler yaptığını Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane’deki bir sunumunda bildirmiştir: “1895 senesi Temmuz ayından 1896 Mayısına kadar bazısı yalnız kuşpalazından, diğer bir kısmı kuşpalaz ile kızıl, çiçek, hunnak [croup] ve emsaldinden muzdarip olarak 264 çocuk tedavi etdim. Bunlardan 218’ine ‘serum’ usulü icra olundu ve % 14.5 radesinde vefiyat vuku buldu. ‘Serum’ müdavâtı icra olunmıyan 93 çocuk meyanında ise % 36 radesinde vefiyat var idi”¹¹ Uluslararası tıp kongrelerinin çalışmalarına katılan Dr. Violi, 1898 yılında II. Abdülhamid tarafından altın Liyakat Madalyası ile ödüllendirilmiştir.¹² Dr. Violi’nin başhekimliğini yaptığı Sen Jorj Çocuk Hastanesi Türkiye’nin Röntgen servisi olan ilk sivil hastanesidir.¹³

La Pédiatrie en Turquie / Türkiye’de Emrâz-ı Etfâl’in Dr. G.B. Violi’nin 1905’te kurduğu ve başhekimliğini yaptığı Şişli Uluslararası Çocuk

¹⁰ Sen Jorj ve Şişli Hastanelerinde 1895-1905 yılları arasında muayene edilen toplam 43,141 çocuk hastanın milliyetlerine göre dağılımı: Alman 714, Amerikalı 34, Avusturyalı 1280, Belçikalı 49, Bulgar 356, Fransız 634, Hollandalı 34, İngiliz 774, İranlı 68, İspanyol 77, İsveçli 60, İsviçreli 40, İtalyan 4325, Karadağlı 210, Romen 151, Rus 455, Sırp 185, Yunan 6323, Osmanlılar: Müslüman [Türk] 5291, Ermeni 2425, Ortodoks [Rum] 9801, Yahudi 9341, Latin 514. (Le Comité de l’Oeuvre de la Protection de l’Enfance [Duyuru] Péra, 10 Décembre 1905)

¹¹ G.B. Violi, “De la sérothérapie dans la diptérie,” Gazette Médicale d’Orient, 41(23): 372-373, 1897; Sabah (R. 15 Mart 1313, H. 23 Şevval 1314, M. 27 Mart 1897)

¹² Dr. Violi, Roma’da 1894’te toplanan XI. ve Moskova’da 1897’de düzenlenen XII. Uluslararası Tıp Kongresi’ne katılmış ve 1894 kongresi hakkında bir rapor yayımlamıştır (Revue Médico-pharmaceutique, 7e Année, No.3, 31 Mars 1894, s.33; 10e Année, No.7, 15 Juillet 1897, s.81).

¹³ “La Clinica di S. Giorgio dei Bambini in Constantinopoli,” Estratto dal Bessarione Nos. 35,37, 1899 (7 s.). Hamidiye Etfâl Hastahane-i Âlîsi’nin radyoloji ve radyoterapi laboratuvarı bir cerrah olan Bahriye Tabip Kolağası Rasih Emin [Arılı] [1875-1948] tarafından 1902 yılında kurulmuştur.

Hastanesi'nin bir etkinliği olarak, 1909 yılının başında yayına girmesi dikkat çekicidir. Dr. Violi'nin, yeni dergisiyle Hamidiye Etfal Hastahane-i Âlî'si hekim kadrolarının, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra dağıtılmasıyla yayını sona eren, bir diğer iki dilli süreli yayın olan Hamidiye Etfâl Hastahane-i Âlîsi İstatistik Mecmua-i Tıbbiyesi / Annales Médicales et Bulletin de Statistique de l'Hôpital des Enfants Hamidié'nin (c.I, 1900–c.VIII, 1908) bıraktığı boşluğu doldurmayı amaçladığı düşünülebilir.

Resim 3. Sen Jorj Çocuk Hastanesi'ne bağış toplamak için satılan sigara kağıtlarının Dr. Violi'nin çalışmalarını simgeleyen zarfları

La Pédiatrie en Turquie / Türkiye'de Emrâz-ı Etfâl dergisi 31 Ocak 1909 ile 30 Eylül 1911 tarihleri arasında düzenli olarak her ay yayınlanmış, ancak, 1911 (3. yıl) sonunda 10-11-12. sayılar birleştirilmiştir. Bu birleşik sayıda, nedeni açıklanmadan, yayına kısa bir süre ara verileceği duyurulmuştur. Yayına ara verme kararı, aynı yılın Eylül ayında İtalyan hükümetinin Trablusgarb'a asker çıkarması nedeniyle yürürlüğe konan siyasal kısıtlamalar ile bağlantılı olmalıdır. Osmanlı hükümeti 1912 yılı Mayıs'ında İtalyan uyrukluların Türkiye dışına çıkarılmasına karar verecektir ve Dr. Violi de ülkesine dönenler arasındadır. Dergi, bundan sonra 1914 yılına kadar iki yıldan fazla bir süre yayınlanamayacaktır. 1 Mayıs 1914 tarihinde (c.IV/1) tekrar yayınlanmağa

başlanan derginin bu sayısında editör Dr. G.B. Violi'nin yanında, redaktörler Dr. Nazım Hamdi ve Dr. Vasil Ritsos'un adları görülmektedir. Aynı sayının Türkçe bölümünde yer alan ve Dr. Violi'nin Beyoğlu'nda hasta kabulüne başladığı duyurulan bir ilandan onun İstanbul'a döndüğü anlaşılıyor. Derginin koleksiyonlarda bulunan son sayısı (c.IV/2) 1 Haziran 1914 tarihini taşımaktadır ve bu sayının önsözünde dergiyi Padişaha takdimi ettiği için "Sertabib-i Hazret-i Şehriyari" Dr. Hayri Paşa'ya teşekkür edilmektedir. Bundan bir ay sonra I. Dünya Savaşı başlamış; Dr. Violi 1915'te tekrar İtalya'ya dönerek ve mükellef albay rütbesiyle İtalyan Kızılhaç'ında görev almıştır. Şişli Uluslararası Çocuk Hastanesi'nin binaları, savaş süresince Avusturya ve mütarekeden sonra İtalyan orduları tarafından kışla olarak kullanılacaktır. Savaşın bitiminde, 1918'de İstanbul'a dönen Dr. Violi, Tünel'de (Ensiz sokak, No.6) yine "Hôpital International des Enfants" adını verdiği bir küçük klinik kurmuştur. Şişli'deki hastane pavyonlarını 1922 yılı içinde kısa bir süre için tekrar kullanıma açan Dr. Giovanni Battista Violi, yaşamının sonuna kadar Tünel'deki kliniğinde pediatrist olarak çalışmış, fakat La Pédiatrie en Turquie / Türkiye'de Emrâz-ı Etfâl dergisini bir daha yayınlayamamıştır.

La Pédiatrie en Turquie / Türkiye'de Emrâz-ı Etfâl'in yayın ilkeleri

Dergi'nin yayın amacı ilk sayıda Dr. Viktor (Galimidi) imzasıyla ve "İfade" başlığı altındaki giriş yazısında açıklanmıştır. Yazıda, II. Meşrutiyet'in ilanı ile "devr-i mübeccel-i hürriyette" kendilerine bir görev düştüğü belirtildikten sonra, derginin yayın programı açıklanır: "Her birimizin bulunduğu muhitte ve mensup olduğu san'at ve fen şubesinde elinden geldiğince çalışarak vatan-ı mukaddesimizin tekamülüne, millet-i necibe-i Osmaniyenin terakki ve tealisine sarf-ı mâhasal-ı makderet eylediği şu sırada bütün şaşaa ile, bütün revnakıyla arz-ı ihtişam etmeye başlayan bina-yı mualla-yı Osmanî'ye bizim dahi ufak bir taş olsun taşımamız feraiz-i mukaddestir. Bugün saha-i matbuaya, min-gayri-had, vaz etmekte olduğumuz risale-i fenniye, vatan-ı muazzezimizin istikbali olan evlatlarımızın, sevgili ve kıymetli yavrucuklarımızın idame-i sıhhatine, tezyid-i kuvvasına ve temin-i zindeğâsine yardım maksadıyla tesis edilmiştir (...) Risalemiz umumî ve beyn-el-milel ünvanı haiz olduğundan Fransa'da olsun, İngiltere ve Almanya'da olsun, Amerika ve aksa-yı şarkda olsun, her nerede âdet ve ahval-i milliyemize uyan malumat-ı nafia bulursak onları gazetemize derc ederek kari'in-i kiramımızı müstefid etmeye çalışacağız. Hedef-i maksudumuz, gaye-i amalimiz ahalimizde eskiden kalma itikadat-ı batılayı kal' ederek yerine o parlak neticeler vereceğine kani' olduğumuz fitraten istidadlı, hilkatem mahsuldar olan zemin-i Osmaniyeyi makul, mantıkî ve fennî malumat-ı ciddiye tohumlarını ekerek semeredar ve hayatbahş-ı sâfiye iktitaf etmektir."

Dr. Viktor'un önsözünde, derginin bilimsel yanı vurgulanırken, aynı zamanda, "Risalemiz havassdan ziyade avamın anlayabileceği basit bir lisanda yazılacağından... bir valde, bir peder yahud bir hanım kızcağız öğrendiği malumatın suret-i tatbikini bulacak ve bu sayede mini mini evlatlarımıza ciddi hizmetler görülebilecektir" denilmiştir. Fransızca (imzasız) önsözde ise, derginin, Batı'nın bilim dünyasını okurlarına sunarken, aynı zamanda, Türkiye'de insanlık adına yapılan hizmet ve çalışmaları dünyaya yansıtmayı amaçladığı belirtilmiştir.

Derginin içeriği

La Pédiatrie en Turquie / Türkiye'de Emrâz-ı Etfâl sayıları dört bölüm halinde düzenlenmiştir. Her sayının Fransızca kısmın ilk sayfalarında "Bulletin Sanitaire de la Ville" ve Türkçe Kısmın başında "İstanbul Şehrinin İcmâl-i Sıhîsi" başlıkları altında, son bir ay içinde İstanbul'da görülen bulaşıcı çocuk hastalıkları ve salgınlardan söz edilerek bunlardan korunma ve tedavi yöntemleri açıklanmaktadır. Fransızca metinde mortalite istatistikleri ayrıca verilmiştir. Bu bölümler içinde, 1910 yılının Kasım'ında çıkan kolera salgınına ilişkin ayrıntılı bilgiler veren yazı ile İstanbul'un 1908-1909 yıllarına ait çocuk ölüm istatistikleri önemli belgelerdir (c.III/9). Bu yıllarında tifo hastalarının sayısında belirli bir artış görülmüş, ancak hastalık çocuklarda daha az ölüme yol açmıştır. Tifo salgınlarda 1908 yılında 127 olguda 9 ölüm; 1909'da 131 olguda 8 ölüm bildirilmiştir. Kızamıktan ölümlerin oranı ise çok daha yüksektir ve 1908-1909'da % 9'a varmıştır. Salgında ölenlerin % 60'ı 2-6 yaş arasındadır. Kızamığın 1908'de yayılmasında aynı yıl görülen gribin (influenza) etkili olduğu önerilmektedir. Kızıldan ölümler, kızamığa göre daha azdır. Aynı dönemde difteriden ölümler anti-difterik serum kullanımı ile % 10 azaltılabilmektedir. Boğmaca, dizanteri, solunum yolu enfeksiyonları, çiçek, menenjit gibi bulaşıcı hastalıklardan başka tümörler ve kalp hastalıklarından ölümler kaydedilmiştir. Ölü doğumlar konusunda ise, "İslâm hanımları meyanında mütefennin ebe bulunmaması yüzünden bunlar meyanında bu gibi vukuata daha ziyade tesadüf edilmektedir" yorumu yapılmıştır [c.III/10-11-12 (1911), s.108].

Derginin ikinci bölümünü çocuk hastalıkları ile ilgili özgün makaleler oluşturmaktadır. Türkçe kısımda bu makalelerin bazıları tam çeviri olarak yer alırken, bir çoğu "Fransızca Kısmımızdaki Travayların Hülâsası" başlığı altında kısa özetler şeklinde verilmektedir. Birinci cildin ilk beş sayısındaki makalelerin hepsi İstanbullu hekimler (Antipas, Caraco, Violi, Galimidi, Acchiote, Noulis, Grosman, Celal İsmail Paşa, Menahem Hodara) tarafından kaleme alınmış orijinal çalışmalardır. Bunlar arasında Dr. Violi'nin "La tuberculose à Constantinople / İstanbul'da tederrün" başlıklı kapsamlı makalesi [c. I/2, 4] bugün bile değerini koruyan bir çalışmadır. Dr. Violi, 1895 ile 1908 yılları

arasında muayene ettiği çocukların %1.2'sinde (475 / 39 749) tüberküloz saptadığını bildirmektedir.

Derginin ikinci cildinde makale yazarlarının çoğunluğunu Avrupalı pediatristlerin oluşturduğu dikkati çekmektedir. Dr. Violi'nin La Pédiatrie en Turquie / Türkiye'de Emrâz-ı Etfâl'in ilk sayılarıyla İstanbul'daki çocuk hastanesinin çalışmalarını Avrupa'ya duyurduğu; buna karşılık Türkiye dışındaki meslektaşlarının ilgisini görmeğe başladığı düşünülebilir. Budapeşte'de 1909 yazında yapılan uluslararası tıp kongresinde Dr. Giovanni B. Violi pediatri seksiyonunun onursal başkanlığına getirilmiştir. Ertesi yıl derginin yayın kurulu üyelerinden Prof. Adolf Baginsky (Berlin) İstanbul'a gelerek Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane'de bir konferans vermiş, Prof. Theodor Escherich (Viyana) Dr. Violi'nin çocuk hastanesini ziyaret etmiştir. Dr. Violi dışında, ikinci cilde Türkiye'den katkıda bulunan tek yazar Darülfünun Tıp Fakültesi Diş Şubesi muallimi Dr. M. Léon (Fransızca bölümde "Chirurgien dentiste Américain" olarak tanıtılan Manuk Levon [Mustafa Nihat] Efendi'dir). Üçüncü ciltte Türkiye'den makale olarak katkı yoktur. Dr. Giovanni Violi'nin dergisindeki son yazısı yine "Çocuklarda verem hastalığı" ile ilgilidir [c.IV/2].

Derginin üçüncü bölümünde (Fransızca kısımda "Conseils aux Mères", Türkçe kısımda ise "Validelere Nasihat" başlıkları altında) çocuk bakımı ve hastalıklarına ait kısa bilgiler bulunmaktadır. Bu bölümde, çocukların nasıl ve ne zaman beslenmesi gerektiği, yenidoğan bebeklerin banyoları, çocukların aşı zamanları, çocuğun uykusu, çocuk odası, yatağı ve mobilyası, çocuğun iç giyimi, inek sütünün özellikleri, çocuklarda boy ve kilo, çocuğun diş çürükleri, yürümesi, emzirilmesi, temizliği, denize sokulması, geniz eti sorunu, kusmaları, çocuklarda tedavi edici banyolar, çocuk enteritlerinde müşhil kullanılması, süt çocuğunun eritemleri, süt anneleri ile besleme, çocuğun iç giyimi ve giysilerin dezenfeksiyonu, apandisit ve raşitizm gibi konularda okuyucuyu aydınlatmağa yönelik sosyal pediatri yazıları yer alır.

Derginin dördüncü bölümünde, "Revue de la Presse" ve "Matbuata Bir Nazar" başlıkları altında yabancı yayın özetleri verilmiştir. Bu bölümde editörün notlarına rastlanmakta, katkı ve yorumlar yapılmaktadır. Derginin son sayfalarında "Bibliographie" ve "Asar-ı Münteşire" başlıkları altında kitap tanıtımları yapılmaktadır. Bu tanıtımların çoğu Fransızca kısımda bulunmaktadır.

Derginin değişik sayılarında, Fransızca ve Türkçe olarak altışar kez okurlara seslenen yazılar yayınlanmıştır. Bu yazılarda, yazarlara, okurlara ve özellikle de Sultan V. Mehmed Reşad ile İtalyan Kral ve Kraliçesine dergiye gösterdikleri ilgi ve destek için teşekkür edilmekte ve himmetlerinin devamı arz edilmektedir. Bu yazılarda, derginin toplumsal amaçlarının: çocukların sağlığını korumak, hastalandıklarında tabip gelinceye kadar acilen yapılması gerekenleri

bildirmek, çocuk büyütme için gereken bilgi desteğini memleketin her yanına duyurmak ve yayın yoluyla insanlık alemine hizmet etmek, olduğu sürekli belirtilmektedir.

Dergiyi yayınlayanlar, uluslararası kongrelere özel önem vererek, kongre raporlarını geniş olarak yayınlamışlardır. Bibliyografya başlığı altındaki tanıtımlar çocuk sağlığı ile ilgili yayınların çok yakından izlendiğini göstermektedir. Bunun yanında, Osmanlı Seririyyat Mecmuası gibi yeni dergiler duyurulmaktadır (Mart 1910, c.II/3). Aynı yılın Ekim sayısında “Asar-ı müntehire” arasında Dr. Nazım Hamdi’nin Müdavat-ı Acile-i Tıbbiye ve Cerrahiye adlı kitabı duyurulmaktadır. Buradan eserin Emniyet-i Umumiyye Müdüriyeti tarafından beğenilerek bütün polislere dağıtılmak ve Polis Mektebi’nde okutulmak üzere kabul edildiğini öğreniyoruz. Derginin 1911 Nisan sayısında Dr. Viktor (Galimidi) Bey’in Hıfzı’s-sihha-i Etfâl adlı kitabının tanıtım yazısı vardır. Derginin Türkçe editörü Dr. Nazım Hamdi Bey, 1911 Ağustos sayısında yayınladığı bir teşekkürde, kızının geçirdiği ağır hastalıktan Dr. Kadri Raşid Bey ile ve Dr. Violi Efendi sayesinde kurtulduğunu bildirmektedir. Derginin üçüncü cildinde bilimsel yazılar azalırken reklâmlara ayrılan yer artmaktadır (24 sayfa metin + 16 sayfa reklâm, gibi). İlanların büyük çoğunluğu yabancı ilaç reklamlarıdır. Tanıtımlar içinde yalnız iki yerli ürün saptanmıştır: Dr. Violi’nin “Vaccin frais aseptique qui préserve de la variolè” adını verdiği kendi üretimi çiçek aşısı ile Tepebaşı’ndaki Anglo-Amerikan Eczahanesi’nde A. Chignoli [Aşıl Andon Kinyoli] tarafından hazırlanan tonik “Vin Chignoli (Cinyoli Şarabı)”dır.

Derginin, üçüncü sayısının Türkçe bölümünde ise okur mektuplarına verilen yanıtlardan oluşan “Açık Muhabere” başlıklı bir köşe yer almaktadır. Bu köşede annelere “Kasımpaşa’dan H. Hanım’a: Çocuğa vereceğiniz su mutlaka kaynadılmış olsun” ya da “Trabzon’dan M. Hanım’a: Çocuğunuzu bir daha aşılaysınız” gibi öneriler yapılmaktadır. Bu notlardan derginin tıbbi bilgileri halka yayarak, halkı bilinçlendirme çabası içinde olduğu ve o günkü koşullar içinde Trabzon’a kadar ulaştırılabildiği anlaşılıyor. Yine üçüncü ciltte annelerin eğitimi öne çıkarılmakta ve bilgilerin halka yaygınlaştırılarak aktarılacağı açıklanmaktadır.

Derginin Fransızca bölümü ağırlıklı olarak çocuk sağlığı ve hastalıkları konusunda klinik ve bilimsel yazılar içerirken, Türkçe bölümündeki yazılar daha çok koruyucu sağlık hizmetleri ve güncel tıp konularına yöneliktir. Dergideki makalelerin konu dağılımına bakıldığında en büyük yoğunlaşmanın yayınların yaklaşık dörtte birini (% 24) kapsayan tüberküloz, menenjit, vd. bulaşıcı hastalıklar konusunda olduğunu görüyoruz. Bundan sonra, sıklık sırasıyla % 15 ile gastroenteroloji, beslenme ve metabolizma, % 13 ile nöroloji ve psikiyatri, % 10 ile çocuk cerrahisi ve ortopedi gelmektedir. Ayrıca, 5 adet

bağışıklama, üçer adet hijyen ve cilt hastalıkları, ikişer adet çocuk sağlığı, farmakoloji, toksikoloji, yenidoğan hastalıkları, endokrinoloji, hematoloji-onkoloji, üroloji, jinekoloji ve nefroloji ile birer adet fizyoloji, göz hastalıkları ve diş hekimliğine ait makale vardır. (Bkz. Ek III. Bu oranlara Fransızca bölümdeki yazıların Türkçe çevirileri dahil değildir.)

Sonuç

La Pédiatrie en Turquie / Türkiye’de Emrâz-ı Etfâl Türkiye’de yayınlanan ilk çocuk sağlığı ve hastalıkları dergisidir. Dergide, özgün bilimsel yazılar yanında güncel ve pratik bilgiler içeren alıntılara yer verilmiş; dünya pediatri literatürü özetlenmiştir. La Pédiatrie en Turquie / Türkiye’de Emrâz-ı Etfâl bir tıbbi uzmanlık dergisi olmanın ötesinde, resmi nitelikte istatistiksel bilgiler yayınlayarak ve doğrudan annelerin eğitimine yönelik yayın yaparak kamusal görevler üstlenmiş bir süreli yayındır. Dr. Giovanni Violi’nin Şişli’deki “Beyn-el-milel Etfâl Hastahanesi” deneyiminin dergiye yansıtılması, ayrıca aşı ve profilaksi deneylerinin dergide duyurulması yayına birincil kaynak özelliği kazandırmaktadır.

Tarihsel olarak Berlin, Budapeşte ve Paris’teki süreli yayınlardan sonra, Avrupa’nın dördüncü çocuk sağlığı ve hastalıkları dergisi olduğu göz önüne alınırsa, La Pédiatrie en Turquie / Türkiye’de Emrâz-ı Etfâl’in ileri nitelikleri daha iyi anlaşılabilir. Bu yıllarda İngilizce yayınlanan bir pediatri dergisinin olmadığı hatırlanmalıdır.

Dağıtımının yayın kurulundaki adreslerle başladığı varsayılırsa derginin Avrupa’da pek çok merkeze ulaştığı kabul edilebilir. Okur mektuplarından anlaşıldığına göre, dergi yurtiçinde de oldukça geniş bir okur kitlesine sahiptir. Derginin Türkçe yayınlanmasındaki hedefin bu ikinci kitle olduğu kanısındayız. Yine de La Pédiatrie en Turquie / Türkiye’de Emrâz-ı Etfâl, yayını sona erdikten sonra kitaplıklarımızdaki yerini alamamış ve çocuk sağlığının bir kaynağı olarak yeterince kullanılamamıştır. Türkçe bölümünün editörlerinden Dr. Viktor Galimidi, cumhuriyetin ilk yıllarında çıkan Tedavi Notları’nı [Dirim] hazırlayan hekimler arasındadır; dolayısıyla derginin tıbbi yayıncılık birikiminden yararlandığı düşünülebilir.

La Pédiatrie en Turquie / Türkiye’de Emrâz-ı Etfâl, hem hastalarının milliyeti bakımından kendisini uluslararası sayan bir kurumun yayın organıdır, hem de yayın kurulu değişik ülkelerinden hekimlerinden oluştuğu için dergi uluslararası olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte dergi, “Türkiye” adını taşımaktadır ve adıyla da bir öncülük gerçekleştirmiştir. Derginin “Türkiye” adıyla çıkmasında, II. Meşrutiyet’in kazandırdığı yeni toplumsal kavramların etkisi yanında, çağdaş tıp dünyasının Türkiye temsilcisi olarak kabul edilmek istemi olduğu belirgindir.

Türkiye’de yayınlanan sağlık konulu süreli yayınlar içinde La Pédiatrie en Turquie / Türkiye’de Emraz-ı Etfal iki dilli (Fransızca ve Türkçe) oluşu, çocuk sağlığı konularındaki yeni bilginin hekimler ve okurlar arasında hızla yayılmasını amaçlayan bir program taşınması, aylık sağlık istatistiklerine yer vermesi, annelere yönelik yayınları ve onlarla doğrudan iletişim kurabilmesiyle farklı bir konuma sahiptir. Derginin bir diğer tarihsel işlevi de Türkçeyi çocuk hekimliğinin uluslararası yayınlarına bir bilim dili olarak sunması olmuştur.

EK I

La Pédiatrie en Turquie / Türkiye’de Emrâz-ı Etfâl
Yayın Kurulu Üyeleri “Comité de Redaction/Hey’et-i tahririyye”
(c. I-IV. Bu isimler yalnız Fransızca bölümün kapağında yer almaktadır.)

Giovanni Battista Violi	Dr., Directeur-Propriétaire, Rédacteur-en-chef, Médecin-en-chef de l’Hôpital International des Enfants à Chichli / Müdür, Sermuharrir, Sahib- imtiyaz
Jacques Caraco	Administrateur, Dr., ex-interne des Hôpitaux de Bruxelles, Péra
Basile P. Ritzo [Ritsos]	Secrétaire de Rédaction, Chirurgien de la Faculté de Paris, Péra
Victor [Chaim] Galimidi	Dr., Rédacteur-en-chef de la partie turque, Péra / Türkçe kısmının sermuharriri
Nazım Hamdi [Duman]	Rédacteur-en-chef de la partie turque / Türkçe kısmının sermuharriri, operatör
P. Acchiote	Dr., Professeur à l’Ecole de Médecine [İstanbul]
A. Antipas	Chirurgien de l’Hôpital International des Enfants [à Chichli]
E. Ausset	Professeur de Pédiatrie à Lille
A. Baginsky	Professeur de Pédiatrie à Berlin
J. Baumel	Professeur de Pédiatrie à Toulouse, Montpellier
Bessim Eumer Pacha [Akalin]	Professeur à l’Ecole de Médecine [İstanbul]
J.V. Bokay	Professeur de Pédiatrie à Budapest
Brunard	Adjoints au Service de Pédiatrie de Bruxelles
E. Cacace	Dr., Directeur de l’Institut Nipio-hygiénique et de la Station Éducatoire Antimalarique de Capua.
E. Chaumier	Dr., Tours
F. Clemow	Professeur Dr., Délégué Anglais au Conseil Sanitaire, Constantinople
A. Delcourt	Adjoints au Service de Pédiatrie de Bruxelles
Djélal Ismail Pacha [Celal İsmail]	Professeur à l’Ecole de Médecine [İstanbul]
Th. Escherich	Professeur de Pédiatrie à Vienne
F. Fedé	Professeur de Pédiatrie à Naples

R. Fischl	Professeur Dr., Prague
R. Galeazzi	Professeur, Directeur de Chirurgie de la Clinique Orthopédique de Milan
M. Grosman	Professeur, Dermatologue de la Faculté de Paris, Constantinople
R. Guaita	Directeur de l’Hôpital des Enfants à Milan
Hakki Chinassi Bey [Erel Paşa]	Chef de l’Hôpital de la Marine [İstanbul]
Hakkı Rustchukly [Rusçuklu]	Du Conseil de Médecine de la Marine [İstanbul]
J. Hutinel	Professeur de Pédiatrie à Paris
R. Jemma	Professeur de Pédiatrie à Palerme
A. Johannessen	Professeur de Pédiatrie à Christiania [Oslo]
Kaller	Dr., Délégué d’Autriche-Hongrie au Conseil de Santé, Constantinople
O. Laurent	Professeur de Chirurgie Infantile à Bruxelles
E. Lust	Dr., Chef de Service du Dispensaire de Puériculture Prince Charles de Belgique
E. Mensi	Professeur, Directeur de l’Hôpital des Enfants Trouvés à Turin
L. Monti	Professeur, Directeur de la Policlinique de Vienne de la Faculté de Paris, Constantinople
G. Noulis	Dr. de Paris
Perrier	Professeur de Pédiatrie à Leipzig
O. Soltman	Dr., Constantinople
G. Stavrides	Professeur à l’Ecole de Médecine [İstanbul]
Suleyman Numann Pacha	Professeur de Pédiatrie à Kharkoff (Russie)
J.V. Troitzky	Professeur à l’Hôpital des Enfants-assistés à Paris
G. Variot	Professeur de Pédiatrie à Barcelone
Wargas	Dr., Constantinople
Yanko Bey, Bafralı	Dr., Otolaryngologue de l’Hôpital des Enfants de la Faculté de Bordeaux
Zar fdjian	Directeur-en-chef de l’Hôpital Italien [İstanbul]
Zeri	

EK II

La Pédiatrie en Turquie / Türkiye’de Emrâz-ı Etfâl
İÇİNDEKİLER (c.I, 1909- c.III, 1911, c.IV, 1914)

	1re Année, No.1, le 31 Janvier 1909	
[I/1-F1]	A nos lecteurs	s.1-2
[I/1-F2]	Bulletin sanitaire de Janvier	s.3-5
[I/1-F3]	Le traitement orthopédique des luxations congénitales de la hanche [I]	s.5-7
	Dr. André Antipas	

[I/1-F4]	Traitement chirurgical de l'idiotie Dr. J. Caraco	s.7-10
[I/1-F5]	Revue de la presse Sérothérapie antituberculeuse La lumière rouge dans le traitement de la rougeole Thérapie de la scarlatine Retention de l'urine chez l'enfant Une maladie de la volonté: Le Latah Méningite cérébro-spinale traitée par la ponction lombaire Utilité de la ponction lombaire dans la méningite pneumococcique Traitement de la coxalgie Dr. Callot Astasie-abasie chez un enfant de 10 ans M. Barbonneix Les diarrhées saisonnières liées à la mauvaise alimentation de la vache laitière Prof. Ausset Traitement des formes graves de la broncho-pneumonie Dr. Le Gendre Corps étranger de l'oesophage, chez un enfant de six mois: Extraction oesophagoscopique Traitement du l'eczéma Végétations adhénoïdes Traitement du prurit vulvaire chez les petites filles	s.10-14
[1-T1]	Derâliye fi 31 Kânûnusânî sene 1909 İfade Dr. Viktor (Galimidi)	s.1-2
[I/1-T2]	Kânûnusânî ayında icmâl-i sıhî	s.3-6
[I/1-T3]	Çocuklarımızın sıhhatini gözetelim Dr. Viktor (Galimidi)	s.6-9
[I/1-T4]	Fransızca kısmımızda münderic travayların hulâsa-i meâli	s.10
[I/1-T5]	Matbuata bir nazar	s.10
[I/2-F1]	1re Année, No.2, le 28 Février 1909 Bulletin sanitaire de la ville	s.15
[I/2-F2]	La tuberculose à Constantinople [I] Dr. J.B. [Jean Battiste] Violi	s.16-18
[I/2-F3]	Du nervosisme chez les enfants; moyens de le prévenir Prof. Dr. Peppo Acchioté	s.18-21
[I/2-F4]	Lithiase urinaire chez les enfants Dr. Noulis	s.21-23
[I/2-F5]	Lupus vulgaire de l'oreille. Hydroa vacciniiforme familial de Bazins Dr. Grosman	s.23-24
[I/2-F6]	La diète hydrique chaude dans les gastro-entérites aiguës infantiles	s.24

[I/2-F7]	Dr. Djélal İsmâil Conseils aux mères Comment faut-il nourrir un enfant ? Quand faut-il le sevrer ? Le bain chez le nouveau-né et le nourisson. La carie dentaire chez les enfants.	s.24-26
[I/2-F8]	Revue de la presse Entérite catarrhale Pour calmer la toux Contre les engelures Traitement de la grippe	s.27-28
[I/2-T1]	Derâliye fi 28 Şubat sene 1909 İstanbul şehrinin icmâl-i sıhîsi	s.11
[I/2-T2]	İstanbul'da tederrün [I] Dr. J.B. Violi [çev.] Dr. Kadri Bey [Raşit Anday]	s.12-14
[I/2-T3]	Tenbel çocuk Dr. Rusçuklu Hakkı	s.15-18
[I/2-T4]	Fransızca kısmımızdaki travayların hulâsası Çocuklarda asabiyet Dr. Akşiyote Turuk-i bevliyyede hasât Dr. Noulis Kulakda adî lupus ile "Bazen"nin aşya benzer idrova Dr. Grosman Çocuklarda hâdd suretinde zuhur eden iltihab-ı mi'de ve em'ada sıcak himye-i mâiyye Dr. Celâl İsmail Paşa	s.18-19
[I/2-T5]	Vâlidelere nasihat Bir çocuğu nasıl beslemeli ? Çocuğu ne vakit sütden kesmeli ? Yeni doğan çocukda ve meme emen çocukda banyo Çocuklarda diş çürümesi Dişçi M. Karako	s.19-22
[I/2-T6]	Matbuata bir nazar Nezlevi iltihab-ı em'â Öksürüğü teskîn etmek için	s.22-23
[I/3-F1]	1re Année, No.3, le 31 Mars 1909 Bulletin sanitaire de la ville	s.29
[I/3-F2]	De la méningite cérébro-spinale Dr. J.B. Violi	s.30-32
[I/3-F3]	Sur un cas de pemphygus des nouveaux-nés Dr. Menahem Hodara	s.32-33
[I/3-F4]	De la vulvo-vaginite et de ses complications chez les petites filles [I] Dr. Grosman	s.34-35
[I/3-F5]	Traitement orthopédique des luxations congénitales de la hanche [II]	s.35-38

[I/3-F6]	Dr. André Antipas Le sérum de Romer contre la pneumonie [Dr. L. Monti]	s.38
[I/3-F7]	Conseils aux mères Manière de faciliter l'administration de l'huile de foie de morue [Dr. Djélal İsmail] Allaitement de l'enfant Toilette des enfants Promenade des enfants Quand faut-il vacciner les enfants ?	s.38-40
[I/3-F8]	Revue de la presse Pour faciliter le sommeil aux petits enfants Traitement du coryza La carie dentaire dans les écoles Les injections massives de sérum antidiphthérique dans la diphtérie La pyocyanase dans le traitement de la diphtérie Aphtes dans la bouche Gingivite ulcéreuse Constipation des nourissons	s.40-42
[I/3-T1]	Derâliye fi 31 Mart sene 1909 İstanbul şehrinin icmâl-i sihhîsi	s.25
[I/3-T2]	İltihab-ı sehâyâ-yı dimâğî-i şevkî (menenjit) [Dr. G.B. Violi]	
[I/3-T3]	Fransızca kısmımızdaki travayların hûlasası	s.28-29
[I/3-T4]	Validelere nasihat Çocuklarda tuvalet Çocuklarda ırzâ' yani süt emzirmesi Çocukları ne vakit aşılmalı ?	s.29-32
[I/3-T5]	Matbuata bir nazar Çocuklara uykuyu teshîl için ne yapmalı ? Zükâmın müdavâtı Çok mikdarda muzâdd-ı difteri serum şırıngalarının difteride isti'mâli Difteri tedavisinde piyosiyanoz.	s.32-34
[I/3-T6]	Açık muhabere	s.34
[I/4-F1]	1re Année, No.4, le 30 Avril 1909 Bulletin sanitaire de la ville Bulletin de la mortalité de la ville du mois d'Avril Bulletin de la peste	s.43-44
[I/4-F2]	La tuberculose à Constantinople [II] Dr. J.B. Violi	s.45-47
[I/4-F3]	Les symptômes gastro-intestinaux de la période d'invasion de la scarlatine Dr. J. Caraco	s.48-49

[I/4-F4]	Conseils aux mères Chambre, literie, meubles d'enfants Sommeil chez les enfants	s.49-50
[I/4-F5]	Revue de la presse Les traitement de l'incontinence nocturne de l'urine Les cures de petit-lait	s.50-51
[I/4-F6]	Thérapeutique; Sur une médication particulièrement active des gastropathies Dr. Saunières	s.51-54
[I/4-T1]	Derâliye fi 30 Nisan sene 1909 İstanbul şehrinin icmâl-i sihhîsi	s.35-37
[I/4-T2]	İstanbul'da tederrün [II] Dr. J.B. Violi, [çev.] Dr. Kadri Bey [Kadri Raşit Anday]	s.37-39
[I/4-T3]	Fransızca kısmımızdaki travayların hulâsası	s.40
[I/4-T4]	Validelere nasihat Çocukların yatağı, yatak takımı ve eşya-yı zâtiyyesi Çocuklarda uyku	s.41-43
[I/5-F1]	1re Année, No.5, le 31 Mai 1909 Bulletin sanitaire de la ville Bulletin du Conseil International de Santé	s.55-56
[I/5-F2]	L'antitoxine de la scarlatine. Scarlatin de Marpman et son application dans la pratique pédiatrique [1] Prof. L. Monti	s.56-57
[I/5-F3]	Un cas de cécité complète terminée par la guérison et consécutive à une grippe broncho-pulmonaire Drs. S. Barzilay - J. Caraco	s.58-59
[I/5-F4]	Vaccination jennérienne comme moyen abortif et immunisant de la coqueluche chez les enfants non vaccinés Dr. Djélal İsmail	s.59-61
[I/5-F5]	De la vulvo-vaginite et de ses complications chez les petites filles [II] Dr. Grosman	s.61-63
[I/5-F6]	Conseils aux mères A quel âge on fera marcher les enfants ? Le rachitisme	s.63-64
[I/5-F7]	Revue de la presse; Médecine journalière Opothérapie splénique et médullaire Pronostic des brûlures chez l'enfant Réduction des luxations sous l'anesthésie à la cocaïne Epistaxis répétés	s.64-66
[I/5-F8]	Hygiène: L'usage de la glace à Constantinople	s.66-67
[I/5-T1]	Derâliye, fi 31 Mayıs sene 1909 İstanbul şehrinin icmâl-i sihhîsi	s.45-46

[I/5-T2]	Buz hakkında tedâbir-i sıhhiyye	s.47-48
[I/5-T3]	Fransızca kısmımızdaki travayların hulâsası	s.48-50
[I/5-T4]	Vâlidelere nasihat Çocukları kaç yaşında yürütmeli Rahitis	s.50-51
=====		
[I/6-F1]	1re Année, No.6, le 30 Juin 1909 Bulletin sanitaire de la ville Bulletin du Conseil International de Santé.	s.69-70
[I/6-F2]	Un cas de tétanie chronique dans la première enfance [I] Prof. Th. Escherich de Vienne	s.70-73
[I/6-F3]	Sténose du pylore et son traitement chez les nouveaux-nés Dr. İbrahim, privat-docent à Munich	s.73-74
[I/6-F4]	L'antitoxine de la scarlatine; scarlatin de Marpman et son application dans la pratique pédiatrique [II] Prof. L. Monti de Vienne	s.74-75
[I/6-F5]	Les enfants dégénérés et l'hérédité [I] Féridoun Bey de Paris	s.75-76
[I/6-F6]	Conseils aux mères Des bains au point de vue thérapeutique infantile Les bains de mer Allaitement maternel	s.77-79
[I/6-F7]	Revue de la presse Traitements des convulsions d'origine gastro-intestinale chez les nourrissons Traitement de la chorée Traitement des tuberculoses osseuses et articulaires Choléra infantile	s.80
[I/6-T1]	Derâliye fi 30 Haziran sene 1909 İstanbul şehrinin icmâl-i sıhîsi	s.53-54
[I/6-T2]	Çocuklarda sıracı [Le scrofulose chez les enfants] Dr. Rusçuklu Hakki	s.54-57
[I/6-T3]	Vâlidelere nasihat Emrâz-ı etfal tedavisi nokta-i nazarından banyolar Irza'-i mâderi (Çocuğun ilk emmesi) Emme adedi, emme aralarındaki müddet	s.58-61
[I/6-T4]	Matbuata bir nazar Etfâl-i nev-zâdede avarız-ı mi'devî-i maiyyeden mütevellid ihtilâcâtın tedavisi Hora (Chorea) tedavisi Çocuk kolerası	s.62-63
[I/6-T5]	Muhterem meslekdaşlarımızın Fransızca olarak lûtfen gönderdikleri travayların hulâsasıdır	s.63
=====		

[I/7-F1]	1re Année, No.7, le 31 Juillet 1909 Bulletin sanitaire de la ville Bulletin de la mortalité de la Ville du mois de Juillet Bulletin de la peste	s.81-82
[I/7-F2]	Appel aux pédiatres	s.83
[I/7-F3]	Traitement de la paralysie infantile	s.83-85
[I/7-F4]	Un cas de tétanie chronique dans la première enfance [II] Prof. Th. Escherich de Vienne	s.85-86
[I/7-F5]	La diète hydrique et ses modalités	s.86-88
[I/7-F6]	Les galactagogues	s.88-90
[I/7-F7]	Conseils aux mères Les 15 Commandements du puériculteur à la jeune mère «Dr. Ami Des Petits»	s.90-91
[I/7-F8]	Revue de la presse Traitement des diarrhées par la gélatine Contre l'acnée furonculaire du cou L'adénite tuberculeuse. Son traitement médicamenteux Considérations sur le mode de transmission des gastro-entéites aiguës infantiles La gastrite septique d'origine buccale Contre la toenie De la tuberculinothérapie	s.91-93
[I/7-F9]	Congrès International de Médecine à Budapest [Duyuru]	s.93
[I/7-T1]	Derâliye fi 31 Temmuz sene 1909 İstanbul şehrinin icmâl-i sıhîsi Temmuz ayında şehrimizde vefeyât cedvelidir Mısır'da veba vefeyâtı	s.65-66
[I/7-T2]	Fransızca kısmımızdaki tedavilerin hulâsası Tedavi-i felc-i etfâl Çocuklara mahsus iltihabat-ı mi'devîyye-i mâiyyenin suret-i husûli hakkında mütalâat ile ağızdan neş'et etme iltihab-ı mi'devî-i intanî	s.67-68
[I/7-T3]	Vâlidelere nasihat İfrâzât-ı lebeniyyenin vesait-i tezyidiyesi [çeviri]	s.68-70
[I/7-T4]	Matbuata bir nazar Himye-i mâ'iyye eşkâli İshallerin jelatin ile tedavisi Dâû'l-küül ve te'sirât-ı içtimâiyyesi Bezlerin iltihâb-ı derenîsi ve ilac ile müdâvâtı	s.70-73
=====		
[I/8-F1]	1re Année, No.8, le 31 Août 1909 Bulletin sanitaire de la ville Bulletin de la mortalité de la ville dès le 2 au 25 Août.	s.93-95
[I/8-F2]	Sur le spasme nutans [I] Dr. Vas	s.96-98

[I/8-F3]	Deux cas de verminose l'un l'appendicite imittant l'autre, un tumeur de l'abdomen Dr. J.B. Violi	s.99-100
[I/8-F4]	Conseils aux mères Les purgatifs dans les entérites des petits enfants Les végétations adénoïdes chez les enfants De la première dentition	s.100-101
[I/8-F5]	Revue de la presse Action comparée des différents sérums antiméningitiques Liquide céphalo-rachidien limpide au début des méningites cérébro-spinales Traitement des douleurs de l'otite moyenne aiguë Occlusion intestinale et ascaridiose L'alcoolisme ses effets sociaux Deux cas d'empoisonnement par l'eau d'anis Étiologie de la cécité chez les enfants	s.102-104
[I/8-F6]	XVIIe Congrès Internationale de Médecine à Budapest [Rapor I] [Derâliye fi 31 Ağustos sene 1909]	s.104
[I/8-T1]	İstanbul şehrinin icmâl-i sıhîsi	s.75-76
[I/8-T2]	Dr.Violi'nin müşâhedât-ı serîriyyesi [Fransızca bölümdeki yazının (s.99-100) çevirisi]	s.77
[I/8-T3]	Vâlidelere nasihat Çocuklara tenebbütât-ı şîbh-i guddeviye Küçük çocukların bağırsak ufûnetlerinde (iltihâbat) müşilât Tesennün-i evvelî Alkoolizm «tesemmüm-i küûlî» netayic-i ictimaiyesiistimâle Anason suyu ile tesemmüm etmiş iki vak'a	
[I/8-T4]	Matbuata bir nazar	s.81
<hr/>		
	1re Année, No.9, le 30 Septembre 1909 [Hôpital et Clinique Internationale pour malades des enfants à Chichli - Resimli tanıtım (2 s.)]	
[I/9-F1]	Bulletin sanitaire de la ville Bulletin de la mortalité de la ville	s.105
[I/9-F2]	De l'influence de la dentition sur les maladies des enfants et spécialement sur les maladies gastro-intestinales Dr. J.B. Violi [Budapeşte Kongresinde 1.10.1909'da sunulan bildiri]	s.106-107
[I/9-F3]	Kératite superficielle provoquée par l'hydrogène sulfuré Dr. Trantas, oculiste de l'Hôpital National Grec [Balıklı, İstanbul]	s.107-109
[I/9-F4]	Traitement des convulsions infantiles	s.109-111
[I/9-F5]	Congrès International de Médecine et de Chirurgie de Budapest 1909 [Rapor II] Rachitisme Vomissement cycliques périodiques	s.111-113
[I/9-F6]	Union Internationale pour la Protection du Premier Âge	s.113

[I/9-F7]	Conseils aux mères Allaitement par une nourrice mercenaire Analyse pratique du lait de vache Poids et taille de l'enfant	s.113-116
[I/9-F8]	Revue de la presse Sur le traitement de l'hydrocéphalie chez les enfants Cathétérisme dans le rétrécissement cicatriciel de l'oesophage	s.116
[I/9-F9]	Matière médicale moderne; traitement de l'hypopépsie Dr. Salner Derâliye fi 30 Eylül sene 1909	s.117-118
[I/9-T1]	İstanbul şehrinin icmâl-i sıhîsi	s.83
[I/9-T2]	Emrâz-ı etfâlde alelhusus bağırsakların iltihâbatına müşâbih hastalıklarda diş Sürmesinin te'siri (Muallim Mösyö Hutinel)	s.84-86
[I/9-T3]	Budapeşte Kongresi [I]	s.87
[I/9-T4]	Validelere nasihat Para ile tutulan murzia vasıtasıyla ırza' İnek südünün tahlil ameliyesi Çocuklarda boy ve sıklet	s.87-90
[I/9-T5]	Matbuata bir nazar Çocuklarda ispasmozların tedavisi	s.91
<hr/>		
	1re Année, No.10, le 31 Octobre 1909	
[I/10-F1]	Bulletin sanitaire de la ville Bulletin de la mortalité de la ville de Constantinople	s.119
[I/10-F2]	L'albuminurie chez les enfants eczémateux [I] Dr. Grosman [Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane'de sunulan bildiri]	s.120-122
[I/10-F3]	Sur le spasme nutans [II] Dr. Vas	s.122-124
[I/10-F4]	Hygiène infantile: Le nouveau-né [I] Dr. E.Périer - Dr. E. Gaujoux	s.124-125
[I/10-F5]	Diagnostic clinique de l'angine diphtérique [Prof. Marfan]	s.126-127
[I/10-F6]	Conseils aux mères l'Appendicite... Faut-il faire porter de la flanelle aux enfants Régime des nourrices Allaitement mixte	s.127-129
[I/10-F7]	Congrès International de Médecine et Chirurgie de Budapest [III] Sur l'utilité des opiaces et sur leur innocuité relative en médecine infantile M. Lust De la nécessité de bien instruire les mères les efforts des institutions qui protègent l'enfance afin de diminuer la mortalité infantile Prof. E. Cacace	s.129-131

	L'école en plein air Drs. S. Bernheim et Dieupart Les cris chez les hérédosyphilitiques M. Genaro Sisto de Buenos-Ayres	
	Derâliye fi 31 Teşrinievvel sene 1909	
[I/10-T1]	İstanbul şehrinin icmâl-i sihhîsi	s.93
[I/10-T2]	Budapeşte beyn-el-milîl tıbbî ve cerrahî kongre mebahisâtından [II] Emrâz-ı etfâlde afyon mürekkebatının nef'i ve bunların nesebi olan adem-i mazarratı M. Lust (Brüksel)	s.94-95
[I/10-T3]	Budapeşte Kongresi: Emrâz-ı etfâl şubesi Paris'de Dr. Bernhaym [Bernheim] ve Dinpar [Dieupart] tarafından açık havada mektebler hakkında mütâlaât Dâü'l-efrenc-i irsiye mübtelâ çocuklarda sayha yani bağırma Hunnâkdan sonra iltihab-ı kilye Vehâmet gösteren boğmaca öksürüğünün tedavisinde müvellidü'l-humûza koklatmak usulü Elem-i harkafnin tedavisi	s.95-97
[I/10-T4]	Hıfz-üs-sihhiyye-i etfâl; Tıfl-ı nev-zâd [I] Dr. Periye [Périer], Dr. Gojo [Gaujoux]	s.97-98
[I/10-T5]	Hunnâk-ı difteriyenin teşhis-i serîrîsi	s.98-100
[I/10-T6]	Fransızca kısmımızdaki travayların hulasası	s.101
[I/10-T7]	Vâlidelere nasihat [İltihab-ı zeyl-i dudi] Çocuklara fanile giydirmeli mi ? Süt anaların perhizi Irzâ'-i muhtelit	s.101-103
=====		
	1re Année, No.11, le 30 Novembre 1909	
[I/11-F1]	Bulletin sanitaire de la ville Bulletin de la mortalité de la ville	s.133-134
[I/11-F2]	La tuberculose chez l'enfant: Ses moyens de défense [I] Dr. Ch. Roux de Nice	s.134-136
[I/11-F3]	Cinq cas de menstruation précoce chez les petites filles Dr. J.B. Violi	s.136-138
[I/11-F4]	L'albuminurie chez les enfants eczémateux [II] Dr. Grosman	s.138-140
[I/11-F5]	Conseils aux mères Vomissements des nourrissons De la désinfection des étoffes par le fer à repasser L'utilisation possible des jeunes chiens comme tire-lait Conseils pour éviter la diarrhée estivale aux enfants	s.140-143
[I/11-F6]	Revue de la presse Traitement du tænia par la fougère mâle	s.143-145

	L'albumino-réaction des crachats tuberculeux Injections intrarachidiennes de sérum antitétanique à fortes doses, d'emblée, chez les tétaniques Infections dues à une insuffisance surrénale Néphrite à suite d'angine Les inhalations d'oxygène comme moyen de traitement des coqueluches graves Traitement de la coxalgie Les fruits porteurs de microbes	
[I/11-F7]	Congrès International de Médecine et Chirurgie de Budapest. Section de Pédiatrie [IV] Necrologie: Prof. A. Monti	s.146-147
	Derâliye fi Teşrinisânî sene 1909	
[I/11-T1]	İstanbul şehrinin icmâl-i sihhîsi	s.105
[I/11-T2]	Çocuklarda tederrün: Vesâit-i müdâfi'e [I] Dr. Ş. Ru [Ch. Roux]	s.106-108
[I/11-T3]	Budapeşte Beyn-el-milîl Tıbbî ve Cerrahî Kongre mebahisâtından [IV]	s.108-109
[I/11-T4]	Validelere nasihat İnsan memesinden süt çekmek hususunda köpek yavrularının hidematı Memede olan çocukların kıyyeti Ütü demiri ile kumaşların dezenfekte edilmesi	s.110-112
[I/11-T5]	Matbuata bir nazar Çiçek hastalığının müdavat-ı şâfiyesi Pehlivan yakısı hakkında	s.112-113
=====		
	1re Année, No.12, le 31 Décembre 1909	
[I/12-F1]	Bulletin sanitaire de la ville Bulletin de la mortalité de la ville	s.149-150
[I/12-F2]	Un cas de splénomégalie infantile Prof. Marfan	s.150-153
[I/12-F3]	La tuberculose chez l'enfant: Ses moyens de défense [II] Dr. Ch. Roux de Nice	s.153-156
[I/12-F4]	Bibliographie	
[I/12-F5]	Hygiène infantile: le nouveau-né [II] Drs. E. Périer - E. Gaujoux	s.157-160
[I/12-F6]	Conseils aux mères Érythème des nourrissons Pour empêcher l'éternement Procédé pour combattre la rétention d'urine chez l'enfant	s.160
[I/12-F7]	Table alphabétique des auteurs et de leurs publications	s.161

	Derâliye fi 31 Kânûnevvel sene 1909	
[I/12-T1]	İstanbul şehrinin icmâl-i sıhîsi	s.115
[I/12-T2]	Çocuklarda tederrün: Vesâit-i müdâfi'e [II] Ş. Ru [Ch. Roux] (Nis'de Doktor)	s.116-118
[I/12-T3]	Hifzû's-sıhha-i etfâl: Tıfl-ı nev-zâd [II] Dr. Periyé [Perier] ile Dr. Goju [Gaujoux]	s.119-120
[I/12-T4]	Tütün ve çocuklarımız	s.120-123
[I/12-T5]	Vâlidelere nasihat	s.123-124
	Meme emen çocuklarda ihmîrar	
[I/12-T6]	Matbuata bir nazar Mikrobları hâmil olan meyveler	
[I/12-T7]	Fihrist	s.125

	2me Année, No.1, 31 Janvier 1910	
[II/1-F1]	A nos lecteurs	s.163
[II/1-F2]	Bulletin sanitaire de la ville Bulletin de la mortalité de la ville	s.164
[II/1-F3]	L'évolution moderne de nos opinions sur les maladies de nutrition des nouveau-nés et des nourrissons et ses effets sur le traitement [I] Prof. Rudolf Fischl de Prague	s.165-168
[II/1-F4]	Les voies d'infection de la tuberculose, surtout dans l'enfance [I] Prof. Escherich de la Faculté de Vienne	s.168-170
[II/1-F5]	Conseils aux mères La scarlatine chez les enfants: Notions générales pour la rougeole Hygiène de l'enfant Allaitement Lotions	s.171-173
[II/1-F6]	Revue de la presse Thérapeutique d'urgence dans la syncope par le chlorophorme Antiémétisants De l'opothérapie thyroïdienne A la société médicale des hôpitaux de Paris Contre la hémoptysie Les savons antiseptiques	s.173-174
[II/1-F7]	Bibliographie	s.175

	Dersaâdet fi 31 Kânûnusânî sene 1910	
[II/1-T1]	Muhterem kari'ine	s.127-128
[II/1-T2]	İstanbul şehrinin icmâl-i sıhîsi	s.128-129
[II/1-T3]	Çocuklarda kızıl hastalığı ve kızamık hastalığından tefrîk etmek için bilinmesi lâzım gelen ma'lûmât-ı umûmiyye Muzâdd-ı taaffün sabunlar	s.129-132
[II/1-T4]	Uzviyyet-i beşeriyyeye bâ-husus beden-i etfale verem hastalığının duhûl edebileceği tarîkler [I] [Prof. Escherich]	s.132-133

[II/1-T5]	Vâlidelere nasihat	s.134-135
	Hifzû's-sıhha-i etfâl	
[II/1-T6]	Nev-zâd ile murziaların emrâz-ı igtidâ'iyeleri hakkında nazariyyat-ı cedîde ve bunların tedavi üzerine te'sirleri [I] Prof. Dr. Fişl [Fischl], Prag	s.136-137

	2me Année, No.2, le 28 Février 1910	
[II/2-F1]	Bulletin sanitaire de la ville Bulletin de la mortalité de la ville	s.177
[II/2-F2]	L'évolution moderne de nos opinions sur les maladies de nutrition des nouveau-nés et des nourrissons et ses effets sur le traitement [II] Prof. Rudolf Fischl de Prague	s.178-179
[II/2-F3]	L'alcoolisme chez l'enfant [I] Dr. César Roux de Nice	s.179-182
[II/2-F4]	Les enfants dégénérés et l'hérédité [II] Féridoun Bey de Paris	s.182-184
[II/2-F5]	Conseils aux mères La rougeole Allaitement maternel [I] Frayeurs nocturnes	s.184-188
[II/2-F6]	Revue de la presse Une épidémie de diphtérie Traitement de la péritonite par les injections intra-péritonéales d'air atmosphérique Traitement de l'anémie par les injections de citrate de fer	s.188

	Dersaâdet fi 28 Şubat sene 1910	
[II/2-T1]	İstanbul şehrinin icmâl-i sıhîsi	s.139
[II/2-T2]	Vâlidelere nasihat Nefesi tutulmuş olarak doğan çocuklar Süd emen çocuklarda fakrû'd-dem Kızamık Irzâ'-i mâderî (ana südü vermek) [I] Çocukların gece korkuları	s.140-146
[II/2-T3]	Matbuata bir nazar Muvakkat tebevül-i zülâl Çocuklarda ispiro ile tesemmüm (alkoolizm) Çocuklarda süd ile tesemmüm-i küûlî [I]	s.146-149
[II/2-T4]	Nev-zâd ile radî'lerin emrâz-ı igtidâ'iyeleri hakkında nazariyyat-ı cedîde ve bunların tedavi üzerine te'sirleri [I] Prof. Rudolf Fişl [Fischl]	s.149-150

	2me Année, No.3, le 31 Mars 1910	
[II/3-F1]	Bulletin sanitaire de la ville Bulletin de la mortalité de la ville	s.190

[II/3-F2]	La propagation de la tuberculose dans l'enfance Prof. Baginski [Conférence faite le 29 Mars 1910 à la Société Impériale de Médecine de Constantinople]	s.190-192
[II/3-F3]	L'alcoolisme chez l'enfant [II] Dr. César Roux de Nice	s.193-195
[II/3-F4]	Conseils aux mères La rubéole Le muguet Allaitement maternel [II] Anémie des nourrissons	s.195-199
[II/3-F5]	Revue de la presse Les albuminuries transitoires et l'albuminurie par lordose lombaire Traitement de l'ongle incarné	s.199-200
	2nci sene, Numero 3, Dersâadet fi 31 Mart sene 1910	
[II/3-T1]	İstanbul şehrinin icmâl-i sıhhîsi	s.151
[II/3-T2]	Verem hastalığının çocuklarda intişarı [Dersaadet Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniyesi'nde 16/29 Mart 1327 tarihinde Berlin'de Kral ve Kraliçe Fredrik Hastahanesi müdiri Muallim Baginsky tarafından verilen konferansın hülasası]	s.151-154
[II/3-T3]	Vâlidelere nasihat Irza'-i mâder-âne [II] Verdiyye (Gül hastalığı) Ağız ağrısı (dâü'l-carusiye; pamukcuk) Çocuklarda tesemmüm-i küülî [II]	s.154-161
[II/3-T4]	Matbuata bir nazar Zıfr-ı mültahimin (tırnak batması) tedavisi	s.161-162
	2me Année, No.4, le 30 Avril 1910	
[II/4-F1]	Bulletin sanitaire de la ville Bulletin de la mortalité de la ville	s.202
[II/4-F2]	Les voies d'infection de la tuberculose, surtout dans l'enfance [II] Prof. Th. Escherich de la Faculté de Vienne	s.202-205
[II/4-F3]	L'évolution moderne de nos opinions sur les maladies de nutrition des nouveau-nés et des nourrissons et ses effets sur le traitement [III] Prof. Rudolf Fischl de Prague	s.205-208
[II/4-F4]	Conseils aux mères Bains [I] Varicelle L'allaitement mercenaire [I]	s.209
[II/4-F5]	Revue de la presse Traitement du tétanos par les injections intra-rachidiennes de sulfate de magnésie Asphyxie des nouveau-nés Intradermo-réaction et cuti-réaction avec la syphiline chez les syphilitiques	s.212-213

	Traitement de la teigne Rougeur du nez	
	2nci sene, Numero 4, Dersâadet fi 30/17 Nisan sene 1326	
[II/4-T1]	İstanbul şehrinin icmâl-i sıhhîsi	s.163
[II/4-T2]	Veremin bilhassa etfâlde tarik-i intaniyesi [II] Eşrih [Escherich], Viyana Fakültesi'nde Muallim	s.164-165
[II/4-T3]	Nev-zâd ile radî'lerin emrâz-ı igtidâ'iyeleri hakkında nazariyyat-ı cedîde ve bunların tedavi üzerine te'sirleri Prof. Rudolf Fişl [Fischl], Prag	s.165-166
[II/4-T4]	Validelere nasihat Banyolar [I] Suçiçeği	s.167-169
[II/4-T5]	Yeni doğmuş bir çocuğa tatbik edilecek ilk tedbirler	s.170-172
	2me Année, No.5, le 31 Mai 1910	
[II/5-F1]	Bulletin sanitaire de la ville Bulletin de la mortalité de la ville	s.216
[II/5-F2]	L'intradermoréaction a la tuberculine Dr. P. Rostaine de Paris	s.217-218
[II/5-F3]	Les enfants dégénérés et l'hérédité [III] Feridoun Bey de Paris	s.218-220
[II/5-F4]	L'entorse: son traitement par la compression, l'eau chaude et le massage Dr. Luc Vital	s.220-221
[II/5-F5]	Conseils aux mères Bains médicamenteux [II] Allaitement mixte [II]	s.222-225
[II/5-F6]	Revue de la presse Moyens simples pour arrêter les épistaxis rebelles Traitement de l'épanchement traumatique du genou par l'extension.	s.225-226
[II/5-F7]	Bibliographie	s.226
	2nci sene, Numero 5, Dersâadet fi 31/18 Mayıs sene 1326	
[II/5-T1]	İstanbul şehrinin icmâl-i sıhhîsi	s.173-174
[II/5-T2]	Tüberkülin'in cildde aksü'l-amel yapması Dr. Rosten [Rostaine], Paris	s.174-175
[II/5-T]	Burkulma Dr. Luk (Luc) Vital	s.175-176
[II/5-T4]	İstihale etmiş etfâl ile veraset Dr. Feridun, Paris	s.177-178
[II/5-T5]	Validelere nasihat Banyolar [II] Para mukabilinde ırzâ' İrzâ'-i muhtelit [I]	s.178-183

[II/5-T6]	Matbuata bir nazar ([La Quinzaine Thérapeutique] 1910 Mayıs) Burundan gelen kanı kesmek için tedabir	s.183-184
=====		
	2me Année, No.6, le 30 Juin 1910	
[II/6-F1]	Bulletin sanitaire de la ville Bulletin de la mortalité de la ville	s.228
[II/6-F2]	Les Associations Morbides [I] Prof. Hutinel	s.228-231
[II/6-F3]	La coqueluche Dr. J.B. Violi	s.232-234
[II/6-F4]	Conseils aux mères La cure marine	s.235-238
[II/6-F5]	Revue de la presse Constipation chez l'enfant	s.238
	2nci sene, Numero 6, Dersâadet fi 31/18 Haziran sene 1326	
[II/6-T1]	İstanbul şehrinin icmâl-i sıhîsi	s.185
[II/6-T2]	Birkaç hastalığın bir arada toplanması [I] [Prof. Hutinel]	s.186
[II/6-T3]	Çocuklarda fena tabiatde urlar (Evrâm-ı habise)	s.186-187
[II/6-T4]	Boğmaca öksürüğü [Dr. J.B. Violi]	s.187-190
[II/6-T5]	Neşv-ü-nemâ hastalıkları Dr. Bal [Ball]	s.191-193
[II/6-T6]	Vâlidelere nasihat Deniz banyoları	s.193-196
=====		
	2me Année, No.7, le 31 Juillet 1910	
[II/7-F1]	Bulletin sanitaire de la ville Bulletin de la mortalité de la ville	s.240
[II/7-F2]	Un cas de maladie de Barlow chez un enfant nourri exclusivement avec du babeurre frais Dr. E. Ausset, Professeur agrégé à Lille	s.240-242
[II/7-F3]	Maladies de la croissance [Dr. A.Ball]	s.243-244
[II/7-F4]	Conseils aux mères Les affections intestinales des nourrissons et de la première enfance pendant la saison estivale Fissure anale chez les enfants	s.245-248
[II/7-F5]	Revue de la presse Meningite cérébro-spinale Paralysie obstétricale des membres inférieures Fièvre de diète chez les nourrissons Suppositoires nutritifs	s.248-250

[II/7-F6]	Une question de paternité résolue par la réaction de Wassermann Bibliographie	s.250
	2nci sene, Numero 7, Dersâadet fi 31/18 Temmuz sene 1326	
[II/7-T1]	İstanbul şehrinin icmâl-i sıhîsi	s.197
[II/7-T2]	Dokuz aylık bir çocukda Barlov [Barlow] hastalığı Dr. Osse [Ausset]	s.197-199
[II/7-T3]	Vâlidelere nasihat Memedeki etfâl ile tufüliyyet-i evvelî esnasında yazın görülen bağırsak hastalıkları Çocuklarda karın hastalıkları Hâdd kalın bağırsak ufûneti Çocuklarda ishal-i koleraî Göbek çatlaması Kasık yarığı Sarılık Çocuklarda fissür hastalığı Çocukların başlarında peydâ olan kehleleri öldürmek için en iyi usul Talim ve terbiye Nev-zâda verilecek tabiatler İlk adımlar	s.199-208
=====		
	2me Année, No.8, le 31 Août 1910	
[II/8-F1]	Bulletin sanitaire de la ville Bulletin de la mortalité de la ville	s.252-253
[II/8-F2]	Tannate de quinine et malaria infantile Prof. E. Cacace, Directeur de l'Institut Nipiohygiénique et de la Station Éducative Antimalarique de Capoue.	s.253-255
[II/8-F3]	Les associations morbides [II] Prof. Hutinel	s.256-259
[II/8-F4]	Conseils aux mères Mesures à prendre contre les rhumes Préparation des cataplasmes Application des cataplasmes Les constipation normale du premier âge	s.259-262
[II/8-F5]	Revue de la presse Traitement de la scarlatine à la clinique infantile de Vienne [Dr. Schick]	s.262
	2nci sene, Numero 8, Dersâadet fi 30/17 Ağustos sene 1326	
[II/8-T1]	İstanbul şehrinin icmâl-i sıhîsi	s.209-210
[II/8-T2]	Çocuklarda sıtma hastalığı ve mazıyyet-i kinin ilâcı Dr. Kakas [Cacace]	s.210-211
[II/8-T3]	Birkaç hastalığın birarada toplanması [II] [Prof. Hutinel]	s.212-213

[II/8-T4]	Vâlidelere nasihat İnkıbaz «Peklik» Çocuklarda kudret helvasının müşhil gibi isti'mâli Mugaddî tenkiyeler Meme emen çocuklarda ta'kim edilmiş çamaşır ve bezler isti'mâli	s.213-215
[II/8-T5]	Lâpalar Lâpaları istihzar etmek Lâpanın konması Hardallı lâpalar İlk yaşda kabz-ı mu'tad Kolera münasebetiyle	s.216-220
<hr/>		
	2me Année, No.9, le 30 Septembre 1910	
[II/9-F1]	Bulletin sanitaire de la ville Bulletin de la mortalité de la ville	s.264
[II/9-F2]	La gymnastique comme moyen de traitement de la scoliose Dr. Sarantis Papadopoulos, ex-interne des Hôpitaux de Lyon	s.264-268
[II/9-F3]	Les indications du 606 Féridoun Bey de Paris [Note de la Rédaction. Dr. Grosman, rapport à la Société Impériale de Médecine]	s.268-270 s.269
[II/9-F4]	Les tumeurs malignes chez l'enfant Prof. Kirmisson	s.270-271
[II/9-F5]	Le choléra chez les enfants Dr. Violi	s.271-273
[II/9-F6]	Conseils aux mères Catarrhe du larynx et des bronches Les cataplasmes sinapisés	s.273-274
[II/9-F7]	Revue de la presse Prophylaxie de la paralysie infantile	s.274
<hr/>		
	2nci sene, Numero 9, Dersâadet fi 31/18 Eylül sene 1326	
[II/9-T1]	İstanbul şehrinin icmâl-i sıhhi	s.221
[II/9-T2]	«Frengi hastalığı hakkında» 606 ilacı ne vakitler yapılır ? Dr. Feridun Bey, Paris	s.222-223
[II/9-T3]	Bel kemiği çarpıklıklarında cimmastiğin faidesi Dr. Sarandis Papadopulo	s.223-226
[II/9-T4]	Hâlibanda taş ve kör bağırsak ufuneti Dr. René Löfur [Le Fur], Paris	s.226-227
[II/9-T5]	Vâlidelere nasihat Çocuklarda kolera Çocuklarda hançere ve göğüs nezleleri	s.227-229
[II/9-T6]	Matbuata bir nazar Çocuklarda kurdeşen	s.230-232

	2me Année, No.10, le 31 Octobre 1910	
[II/10-F1]	Bulletin sanitaire Bulletin de la mortalité de la ville.	s.276-277
[II/10-F2]	Formes curables de la tuberculose aiguë chez l'enfant [I] M. E.-C. Aviragnet - M. Tixier, de l'Hôpital des Enfants Malades à Paris	s.277-281
[II/10-F3]	Traitement de la hernie inguinale chez l'enfant [Dr. Dam] [Note de la Rédaction]	s.281-283 s.283
[II/10-F4]	Conseils aux mères Diffusions La grippe De l'urticaire chez les enfants Engelures Emploi de la manne comme purgatif chez les enfants	s.283-285
[II/10-F5]	La malaria aux écoles [IIIe Congrès International d'Hygiène Scolaire à Paris]	s.286
[II/10-F6]	Bibliographie Prof. H. Huchard	s.286
<hr/>		
	2nci sene, Numero 10, Dersâadet fi 31/18 Teşrinievvel sene 1326	
[II/10-T1]	İstanbul şehrinin icmâl-i sıhhi	s.233-235
[II/10-T2]	Çocuklarda had verem hastalığının kabil-i şifa olan nev'ileri [I] Dr. Aviranyet [Aviragnet] ve Tiksiye [Tixier] Paris'de Etfâl-i Marîze Hastahanesi	s.235-237
[II/10-T3]	Çocuklarda kasık yarıklarının tedavisi [Dr. Dam]	s.237-238
[II/10-T4]	Vâlidelere nasihat Çatlaklar	s.238-240
[II/10-T5]	Viyana'da Çocuk Hastahanesi'nde kızıl hastalığının tedavisi	s.240-241
[II/10-T6]	Matbuata bir nazar Neşv ü nemâda (büyümek) gayr-i tabii hâlet -Neşv ü nemânın te'hîr veya tevakkuflu- Çocukluk hali	s.241-242
[II/10-T7]	Âsâr-ı münteşire	s.242
<hr/>		
	2me Année, No.11, le 30 Novembre 1910	
[II/11-F1]	Bulletin sanitaire de la ville Bulletin de la mortalité de la ville	s.288-291
[II/11-F2]	L'albuminurie lordotique Professeur Rudolphe Fischl de l'Université Allemande de Prague	s.291-294
[II/11-F3]	Conseils aux mères Instruction pour la période du sevrage Sevrage du sein [I] Bronchites aiguës	s.295-298

[II/11-F4] Revue de la presse Nouvelle préparation de 606	s.298
2nci sene, Numero 11, Dersâadet fi 30/17 Teşrînisânî sene 1326	
[II/11-T1] İstanbul şehrinin icmâl-i sıhîsi	s.243-246
[II/11-T2] Bel çöküklüğü ile müterafik tebevül-i zülâl Fişl [Fischl], Prag Darü'l-fünunu'nda Muallim	s.247-249
[II/11-T3] Vâlidelere nasihat Südden kesme zamanı Memeden kesme [I] Hâdd nefes boruları ufuneti	s.250-253
[II/11-T4] Matbuata bir nazar Küçük yaşdaki çocuklarda haşhaş başı matbûhunun verilmesindeki tehlikeler [çev. Nazım Hamdi]	s.253-254
=====	
2me Année, No.12, le 31 Décembre 1910	
[II/12-F1] Avant Propos	s.300
[II/12-F2] Bulletin sanitaire de la ville Bulletin de la mortalité de la ville	s.300-301
[II/12-F3] Formes curables de la tuberculose aiguë chez l'enfant [II] M.E.-C.Aviragnet - M.Tixier de l'Hôpital des enfants malades à Paris	s.301-304
[II/12-F4] L'importance de la conservation des dents de lait et les irrégularités dentaires chez les enfants adultes Dr. M. Léon, Chirurgien dentiste Américain; Professeur à la Section Dentaire de la Faculté Impériale de Médecine	s.305-306
[II/12-F5] Conseils aux mères Instruction pour la période de sevrage [II] Les dangers de la décoction de têtes de pavot chez les enfants en bas âge La fronculose chez les nourrissons	s.306-309
[II/12-F5] Revue de la presse La cryogénine	s.309
[II/12-F6] Table alphabétique des auteurs et de leurs publications	s.310
2nci sene, Numero 12, Dersâadet fi 31/18 Kânûnuevvel sene 1326	
[II/12-T1] İltifât-ı hazret-i padişâhî: arz-ı şükran ve mahmîdet	s.255-256
[II/12-T2] İstanbul şehrinin icmâl-i sıhîsi	s.256-257
[II/12-T3] Süt dişlerinin muhafazasındaki ehemmiyyet ve tufûliyyet-i sâniyede dişlerde görülen intizamsızlık Dr. M. Leon, Tıp Fakültesi Diş Şubesi Muallimlerinden	s.258-259
[II/12-T4] Vâlidelere nasihat Memeden kesme [II]	s.259-265
[II/12-T5] Matbuata bir nazar Çocukların vücudunda çıiban dökmesi	s.266
=====	

3me Année, No.1, le 31 Janvier 1911	
[III/1-F1] Avant propos	s.2
[III/1-F2] Bulletin sanitaire de la ville Bulletin de la mortalité de la ville	s.2-3
[III/1-F3] Travaux originaux la scléragogie chez les enfants Dr. Rodolphe Fischl, Professeur de Pédiatrie à l'Université Allemande de Prague	s.3-7
[III/1-F4] Resumé d'un travail sur le traitement du rachitisme [I] Prof. Marfan, Médecin de l'Hôpital des Enfants Malades	s.7-8
[III/1-F5] Nécessité de dévêtir le thorax pour faire l'examen d'une nourrice M. Pironneau, Interne à l'Hôpital des Enfants-assistés	s.8-9
[III/1-F6] Conseils aux mères Sevrage du lait [II] Coliques intestinales	s.9-12
[III/1-F7] Bibliographie	s.12
3üncü sene, Numero 1, Dersâadet 31/18 Kânunusânî 1326	
[III/1-T1] Mukaddime	s.1
[III/1-T2] İstanbul şehrinin icmâl-i sıhîsi	s.2
[III/1-T3] Çocukların bünyelerinin sertleşdirilmesi yânî mukavemetli bir hale Getirilmesi Dr. Rudolf Fişl [Fischl], Prag'da Alman Mektebi Emrâz-ı Etfâl Muallimi s.2-8	s.2-8
[III/1-T4] Rahitis denilen kemik hastalığı tedavisi hakkında hulâsa [I] [Prof. Marfan]	s.8-9
[III/1-T5] Bir südninin esna-yı muayenesinde göğsün çıplak olarak muayenesi şartdır Dr. Pironno [Pironneau] s.9-10	s.9-10
[III/1-T6] Vâlidelere nasihat Barsaklarda kulunc «sanc»	s.10-12
[III/1-T7] Matbuata bir nazar Eldeki yaraların tentürdiyod ile tedavisi	s.12
=====	
3me Année, No.2, le 28 Février 1911	
[III/2-F1] Bulletin sanitaire de la ville Bulletin de la mortalité de la ville	s.14
[III/2-F2] Formes curables de la tuberculose aiguë chez l'enfant [III] M.M. Aviragnet – Tixier de Paris	s.14-16
[III/2-F3] Resumé d'un travail sur le traitement du rachitisme [II] Prof. Marfan, Médecin de l'Hôpital des Enfants Malades à Paris	s.17-20
[III/2-F4] Conseils aux mères Céphalalgie et migraine Allaitement artificiel [I]	s.21-24
[III/2-F5] Revue de la presse Calcul de l'uretère et appendicite.	s.24
[III/2-F6] Bibliographie	s.24-25
[III/2-F7] Nécrologie (Professeur Mya, Professeur Escherich)	s.25

	3üncü sene, Numero 2, Dersâadet 28/15 Şubat 1326	
[III/2-T1]	İstanbul şehrinin icmâl-i sıhîsi	s.13
[III/2-T2]	Rahitis denilen kemik hastalığının tedavisi hakkında icmâl [II] [Prof. Marfan]	s.14-17
[III/2-T3]	Vâlidelere nasihat	s.18-23
	Baş ağrısı ve yarım baş ağrısı Hiçgiriğa karşı en müessir çare Irzâ'-i sinâî [I]	

	3me Année, No.3, le 31 Mars 1911	
[III/3-F1]	Bulletin sanitaire de la ville Bulletin de la mortalité de la ville	s.28
[III/3-F2]	L'association de la rougeole & de la scarlatine Prof. Hutinel	s.29-32
[III/3-F3]	Conseils aux mères	s.32-35
	Allaitement artificiel [II] Excitation cérébrale chez les enfants	
[III/3-F4]	Revue de la presse	s.36-38
	Pansement des brûlures L'usage de Bromural Knoll	
[III/3-F5]	Bibliographie	s.38

	3üncü sene, Numero 3, Dersâadet 31/18 Mart 1327	
[III/3-T1]	İstanbul şehrinin icmâl-i sıhîsi	s.25-26
[III/3-T2]	Çocuklarda hâdd verem hastalığının kabil-i şifa olan nev'ileri [II] Dr. Aviranyet [Aviragnet]- Tiksiye [Tixier]	s.26-29
[III/3-T3]	Rahitis denilen kemik hastalığının tedavisi hakkında icmâl [III] [Prof. Marfan]	s.29-30
[III/3-T4]	Kızıl ile kızamığın iştirakı [Prof. Hutinel]	s.30-31
[III/3-T5]	Validelere nasihat	s.31-36
	Irzâ'-i sinâî [II] Tenebbüh-i dimâğî Yanıkların tedavisi	

	3me Année, No.4, le 30 Avril 1911	
[III/4-F1]	Bulletin sanitaire de la ville Bulletin de la mortalité de la ville	s.40
[III/4-F2]	Le traitement de l'appendicite aiguë chez les enfants Dr. Savariaud de Paris	s.40-45
[III/4-F3]	Conseils aux mères	s.45-49
	Traitement de la broncho-pneumonie Allaitement artificiel [III]	

[III/4-F4]	Revue de la presse	s.49-51
	Complications rénales au cours de l'impétigo et de l'eczéma impétigineux	
	3üncü sene, Numero 4, Dersâadet 30/17 Nisan 1327	
[III/4-T1]	İstanbul şehrinin icmâl-i sıhîsi	s.37-38
[III/4-T2]	Çocukların egzema hastalığı esnasında böbreklerin müteessir olması	s.38-39
[III/4-T3]	Çocuklarda körbarsak ufûneti	s.40
[III/4-T4]	Validelere nasihat	s.40-45
	Irzâ'-i sinâî [III] Verem hastalığından evvel görülen kansızlık ve tedavisi	
[III/4-T5]	Dr. Viktor [Galimidi] Bey'in «Hifzû's-sihha-i etfâl» namındaki kitabından: (Islak çarşaf)	s.45-46
[III/4-T6]	Âsâr-ı münteşire	s.47

	3me Année, No.5, le 31 Mai 1911	
[III/5-F1]	Bulletin sanitaire de la ville Bulletin de la mortalité de la ville	s.54
[III/5-F2]	La diagnostic de la coxalgie au début Prof. Broca de Paris	s.54-57
[III/5-F3]	Diabète sucré [I] Prof. Castaigne, Dr. G. L. Simon	s.57-58
[III/5-F4]	Conseils aux mères	s.58-62
	Allaitement mixte [I] Coucher de l'enfant La bain froid, agent thérapeutique préventif et curatif des convulsions Infantiles Traitement des plaies de la main par la teinture d'iode	
[III/5-F5]	Revue de la presse	s.62-64
	Diagnostic de l'adénopathie bronchique chez l'enfant L'anémie pré-tuberculeuse et son traitement Anomalies de la croissance - Retard ou même arrêt- Infantilisme	

	3üncü sene, Numero 5, Dersâadet 31/18 Mayıs 1327	
[III/5-T1]	İstanbul şehrinin icmâl-i sıhîsi	s.49-50
[III/5-T2]	Kokzaljinin hîn-i bed'anda teşhisi Professeur Broca [Broca], Paris	s.50-52
[III/5-T3]	Şeker hastalığı [I] [Prof. Castaigne, Dr. G. L. Simon]	s.52-53
[III/5-T4]	Validelere nasihat	s.54-58
	Irzâ'-i muhtelit Irzâ'-i muhtelite ne zaman müracaat etmelidir ? Çocuğun yatırılması. Çocukların ihtilâcatında soğuk banyonun deva-yı vâkî ve şâfi tarzında te'siri	
[III/5-T5]	Çocukların ağlamaları	s.58-60
	Lezaj [A. Lesage]'dan Dr. Nazım Hamdi [Nazım Hamdi'nin notuyla]	

[Cilt 3, No.6, Haziran 1911 ve No.7, Temmuz 1911 sayıları bulunamadı.]

	3me Année, No.8, le 31 Août 1911	
[III/8-F1]	Bulletin sanitaire de la ville Bulletin de la mortalité de la ville	s.102
[III/8-F2]	Les médications dans le traitement de la coqueluche normale Dr. P. Nobécourt [Note de la Rédaction]	s.102-104
[III/8-F3]	Troubles digestifs des nourrissons [I] Dr. Lemaire de Paris	s.105-109
[III/8-F4]	Conseils aux mères Gastro-entérites aiguës de la seconde enfance	s.110-113
[III/8-F5]	Bibliographie	s.113
	3üncü sene, Numero 8, Dersâadet 31/31 Ağustos 1327	
[III/8-T1]	İstanbul şehrinin icmâl-i sıhhîsi	s.85
[III/8-T2]	Boğmaca öksürüğünün tedavisinde kullanılan ilaçlar Dr. Nobekur [Nobecourt] [Not. Hey'et-i tahririye]	s.86-87
[III/8-T3]	Validelere nasihat Radî'lerde mide bozuklukları [I] Dr. Lömer [Lemaire]	s.87-93
[III/8-T4]	Südün terkindeki tahavvülât [II] Lezaj [A. Lesage]'dan Dr. Nazım Hamdi [Nazım Hamdi'nin notuyla]	s.93-95

	3me Année, No.9, le 30 Septembre 1911	
[III/9-F1]	Bulletin sanitaire de la ville Bulletin de la mortalité de la ville	s.116
[III/9-F2]	Statistique de la mortalité des enfants dans la ville de Constantinople pendant l'année 1908-1909	s.116-120
[III/9-F3]	Troubles digestifs des nourrissons [II] Dr. Lemaire de Paris	s.120-125
[III/9-F4]	Conseils aux mères Affections gastro-intestinales chroniques de la seconde et de la Grande enfance [I]	s.125-128
[III/9-F5]	IIIe Congrès de la Société Internationale de la Protection de la première enfance gouttes de lait	s.128
[III/9-F6]	Bibliographie	s.128-129
	3üncü sene, Numero 9, Dersâadet 30/18 Eylül 1327	
[III/9-T1]	İstanbul şehrinin icmâl-i sıhhîsi	s.97
[III/9-T2]	İstanbul şehrinin vefeyât-ı etfâl istatistiki [I]	s.98-101
[III/9-T3]	Validelere nasihat Tufüliyyet-i sâniyede hâdd mi'de ve barsak ufûnetleri	s.102-105

	3me Année, No.10-11-12, le 31 Décembre 1911	
[III/10-11-12-F1]	A nos lecteurs	s.132
[III/10-11-12-F2]	Bulletin sanitaire de la ville Bulletin de la mortalité de la ville	s.132-133
[III/10-11-12-F3]	L'épilepsie Dr. Babonneix, Hôpital des enfants malades de Paris	s.133-138
[III/10-11-12-F4]	Conseils aux mères Observations sur le traitement de l'eczéma infantile; par les mutations lactées Dr. G. Variot, Médecin de l'Hôpital des Enfants-assistés, Paris	s.139-142
[III/10-11-12-F5]	La somatose comme galactogogue est comme reconstituant chez les accouchées	s.143
	3üncü sene, Numero 10-11-12, Dersâadet 31/18 Kânunuevvel 1327	
[III/10-11-12-T1]	İstanbul şehrinin icmâl-i sıhhîsi	s.107
[III/10-11-12-T2]	İstanbul şehrinin vefeyât-ı etfâl istatistiki [II]	s.108
[III/10-11-12-T3]	Çocuklarda sar'a hastalığı [Dr. Babonneix]	s.109
[III/10-11-12-T4]	Çocuklardaki egzemanın verilen südün değişmesiyle tedavisi [Dr. G. Variot]	s.109-110
[III/10-11-12-T5]	Validelere nasihat Radî'lerde mi'de bozuklukları	s.110-117
[III/10-11-12-T6]	Somatoz	s.117

	4me Année, No.1, le 1 Mai 1914	
[IV/1-F1]	A nos lecteurs La Direction	s.2
[IV/1-F2]	Bulletin sanitaire de la ville Bulletin de la mortalité	s.2-3
[IV/1-F2]	L'hygiène de la grossesse Dr. Stavridès	s.3-6
[IV/1-F3]	La gale	
[IV/1-F4]	Maladies des nouveaux-nés; soins à donner à un nouveau-né jusqu'à l'arrivée du médecin Dr. J.B. Violi Cordon ombilicale Mort apparente du nouveau-né Le débilité congénitale Soins à donner aux enfants débiles Érysipèle Tétanos	s.7-10

4üncü sene, Numero 1, 1 Mayıs 1330	
[IV/1-T1] Muhterem kari ve kari'lerimize	s.1
[IV/1-T2] İstanbul şehrinin icmâl-i sıhîsi	s.2-3
[IV/1-T3] Hâmilde tedâbîr-i sıhhiyye Dr. İstavridis [G. Stavrides]	s.3-6
[IV/1-T4] Tıfl-ı nev-zâd hastalıkları [Dr. G.B. Violi] Tabib gelinceye kadar tıfl-ı nev-zâda yapılacak tedabir Nev-zâdda mevt-i zahiri Yılancık Küzaz Zaafiyet-i viladiye Zayıf çocuklara yapılacak tedabir [İlan: Operatör Doktor Nazım Hamdi. Doktor J.B. Violi]	s.6-12
=====	
4me Année, No.2, le 1 Juin 1914	
[IV/2-F1] Bulletin sanitaire de la ville Mortalité de la ville	s.12
[IV/2-F2] La tuberculose chez les enfants; les portes d'entrée [I] Dr. [J.B.] Violi	s.12-14
[IV/2-F3] Pratique de l'allaitement [I]	s.14-20
4üncü sene, Numero 2, İstanbul, 1 Haziran 1914	
[IV/2-T1] [Teşekkürat. Hey'et-i tahririyye]	s.13
[IV/2-T2] Şehrin icmâl-i sıhîsi	s.13-14
[IV/2-T3] Çocuklarda verem hastalığı [I]	s.14-15
[IV/2-T4] İrzâ'm tarz ve sûret-i icrâ'sı [I]	s.16-22
=====	

EK III

La Pédiatrie en Turquie / Türkiye'de Türkiye'de Emrâz-ı Etfâl
KONU DİZİNİ

Bağışıklama: I/3-F6, I/5-F2, I/6-F4, II/5-F2
Deri Hastalıkları: I/2-F5, I/3-F3, I/3-F4
Diş Hekimliği: II/12-F4
Endokrin Hastalıklar: II/7-F3, III/5-F3
Farmakoloji ve Toksikoloji: II/9-F3, II/11-T4
Fizyoloji: III/1-F3
Gastroenteroloji, Beslenme ve Metabolizma: I/2-F6, I/4-F6, I/7-F5, I/7-F6, I/9-F2, I/9-F9, II/1F3, II/7-F2, III/1-F4, III/8-T4, IV/2-T3
Göz Hastalıkları: I/9-F3
Hematoloji ve Onkoloji: I/12-F2, II/9-F5
Hijyen: I/5-F8, I/10-F4, IV/1-F3
Nefroloji: I/10-F2, II/11-F2
Nöro-psikiyatri: I/1-F4, I/2-F3, I/2-T3, I/6-F5, I/7-F3, I/8-F2, I/9-F4, II/1-F3, II/10-F2, III/10-11-12-F2
Çocuk cerrahisi ve Ortopedi: I/1-F3, I/6-F3, I/8-F3, II/5-F4, II/9-F2, II/10-F3, III/4-F2, III/5-F2
Propedötik: III/1-F5, III/5-T5
Bulaşıcı Hastalıklar (Tüberküloz, Menenjit vd): I/2-F6, I/3-F2, I/4-F3, I/5-F3, I/6-F2, I/7-T2, I/10-F5, I/11-F2, II/1-F4, II/2-F2, II/6-F2, II/6-F3, II/8-F2, II/9-F5, II/10-F2, III/3-F2, III/8-F2, IV/2-F2
Üroloji ve Jinekoloji: I/2-F4, I/11-F3
Yenidoğan Hastalıkları: III/8-F3, IV/1-F4
İcmal-i Sıhî (Bulletin Sanitaire), Vâlidelere Nasihat (Conseils aux Mères), Matbuata bir Nazar (Revue de la Presse), Kongre Raporları, Duyurular, Kitap Tanıtımları, Açık Muhabere, Nekroloji

Child health in Istanbul: Dr. G.B. Violi and his monthly
La Pédiatrie en Turquie / Türkiye’de Emraz-ı Etfal (1909-1914)
Gülten Dinç – Şeref Etker

Dr. Giovanni Battista Violi (Modena 1849–İstanbul 1928), who practiced pediatrics in Turkey for more than fifty years, was the founder of the first vaccine institute (Etablissement Vaccinogène, 1881), as well as the first children’s hospital (l’Hôpital Saint-Georges pour les Enfants Malades, 1895) in the Ottoman Empire. Dr. Violi established a new children’s hospital in Istanbul in 1905 (l’Hôpital International des Enfants à Chichli), and published a monthly journal for child health (consisting of two separate parts in French and Turkish) entitled: La Pédiatrie en Turquie / Türkiye’de Emraz-i Etfal between 1909 and 1914.

The periodical edited by Dr. Violi displayed an international editorial board of renowned pediatricians from Europe (Ausset, Baginsky, Bokay, Escherich, Fischl, Hutinel, Monti, and others), and prominent local physicians from different communities. The journal aimed at promoting state-of-the-art knowledge in child health, addressing both professionals and parents. Another equally important objective of La Pédiatrie en Turquie / Türkiye’de Emraz-i Etfal was to publicise the humanitarian work accomplished in the children’s hospital under Dr. Violi’s direction. The journal included health and mortality statistics issued by the Medical Office (Conseil de Santé) for the Ottoman capital, a world review of the pediatric literature, notes on therapeutics, medical and child care consultations with mothers, as well as articles on clinical research, some of them being of historical significance.

The publication of La Pédiatrie en Turquie / Türkiye’de Emraz-i Etfal was interrupted by international political events in 1911, and the enterprise came to an end with the outbreak of World War I in 1914. Extensive research conducted to-date has revealed that a complete collection is not available in libraries. The table of contents of the collated copies has been appended for this reason. Also noteworthy is the fact that the publication of this pioneering journal (in French and Turkish) came much earlier than English periodicals in pediatric medicine.

Key Words: G.B.Violi, Turkey, pediatrics, children’s hospital, medical journal, vaccination, Italy; Anahtar Kelimeler: G.B. Violi, Türkiye, çocuk hekimliği, pediatri, çocuk hastanesi, tıp dergisi, aşılama, İtalya.

BİLİMSEL DEVRİM VE TÜRKİYE*

Erdal İnönü**

Yazımın başlığı, iyice bilinen, çok tartışılmış bir konuyu yeniden dile getirdiği izlenimini verdiği için bir açıklamayla başlayayım. Benim bu konuya girmem, kültür birikiminin bilimsel çalışmaları ne kadar etkilediği sorusuna yanıt ararken ortaya çıktı. Bilimsel Devrim, bilindiği gibi, on altıncı, on yedinci yüzyıllarda Orta ve Batı Avrupa'da gerçekleştirilen bilimsel buluşların toplamına deniliyor. Çünkü Copernicus, Kepler, Galileo, Newton, Vesalius, Harvey gibi öncülerin bu buluşları eski çağlardan beri 2000 yıla yakın süredir doğru kabul edilmiş bilim ilkelerini değiştirdi. Aristoteles fiziğinin yerini Galileo ve Newton'un mekanik ilkeleri aldı. Ptolemaios'un dünya merkezli sisteminin yerine Copernicus ve Kepler'in güneş merkezli sistemi geçti. Vesalius'un açtığı anatomi yolunda ilerleyen Harvey kan dolaşımını buldu ve insan vücudunun temel yapı ve işleyişini ortaya koydu.

Orta ve Batı Avrupa'da bu köklü değişim yaşanırken, bilim yeni bir atılımlar çağına girerken, komşu Osmanlı dünyası bu değişime tamamen kayıtsız kaldı ve ilgisizliğini yıllarca sürdürdü. Araştırma yoluyla bilim ve teknolojiye katkı yapma, kısaca yeni bilgiler üretme yönteminin Türkiye'ye gelmesi için 300 yıl beklemek, Cumhuriyet döneminde 1933 yılında İstanbul Üniversitesi ile Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün kuruluşlarına kadar gelmek gerekti. Burada, bu gelişmenin bazı cephelerini ele alan üç konu üzerinde duracağım. Konuların üçü de, kültür birikimiyle bilimsel çalışmalar arasındaki etkileşiminin değişik doğrultularda örneklerini veriyor.

1. Bilimsel Devrim, Batı Avrupa'da kültür birikimini ve dolayısıyla sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmeyi nasıl etkiledi?
2. 1600-1900 yılları arasındaki üç yüz yıllık sürede bilim ve teknoloji ile toplum ilişkileri konusunda Batı toplumları neler öğrendiler? Osmanlı toplumu uzak durmakla neler kaybetti?
3. Bugün Türkiye'de Bilimsel Devrim'in anlamı, değeri, kamuoyunda, siyaset ve yönetim çevrelerinde yeterince algılanıyor mu?

Bu konulara bir giriş olarak önce bir kronolojik tablo vermek istiyorum. Bu tabloda Batı edebiyatında humanizmayı, yeni kıta keşiflerini, Rönesans ve Reform hareketlerini, Bilimsel Devrim'i ve sonraki bazı bilimsel ve teknolojik gelişmeleri gerçekleştiren insanların doğum ve ölüm tarihleri var. Tarihlerle

bakınca, bu insanların humanizma yazarları, büyük kâşifler, Rönesans yazar ve sanatçıları, dinde reformun öncüleri, Bilimsel Devrim'i yapan araştırmacılar, Aydınlanma Çağı yazarları, ilk teknoloji uygulayıcıları, sanayi devrimini başlatanlar şeklinde bir sırayı, bazen birbiri içine girerek, izlediği görülüyor. Bu sıra, hangi gelişmelerin birbirinden etkilendiği konusunda ip uçları veriyor.

Kronolojik Tablo

Humanistler

Dante Allighieri (1265-1321)

Giovanni Boccaccio (1313-1375), Francesco Petrarca (1304-1374)

Desiderius Erasmus (1466-1536), Nicolo Macchiavelli (1469-1527)

Kaşifler

Prens Henrique o Navegador (1394-1460),

Bartolomeo Dias (1450-1500), Vasco da Gama (1460-1524),

Hernando de Magellanes (1480-1521), Cristoforo Colombo (1451-1506),

Amerigo Vespucci (1454-1512).

Rönesans yazar ve sanatçılar:

Masaccio (1401-1428), Piero della Francesca (1420-1492),

Sandro Botticelli (1445-1510), Leonardo da Vinci (1452-1519),

Michelangelo di Buanorroti (1475-1564), Raffaello Sanzio (1483-1520),

Albrecht Dürer (1471-1528), Giovanni Bellini (1430-1516),

Gentile Bellini (1429-1507), Tiziano Vicellio (1489-1576),

Ludovico Ariosto (1474-1533), El Greco (1541-1614),

François Rabelais (1483-1553), Miguel de Cervantes (?-1547),

Filippo Brunelleschi (1337-1446), Michel de Montaigne (1533-1592),

Donatello (1386-1466), Donato Bramante (1444-1514).

Dinde Reform öncüleri

Martin Luther (1483-1546),

Jean Calvin (1509-1564), Ulrich Zwingli (1484-1531).

Bilimsel Araştırmacılar

Nicolas Copernicus (1473-1543),

Niccolo Tartaglia (1499-1557), Gerolamo Cardano (1501-1576),

Andrea Vesalius (1514-1564), Simon Stevin (1548-1620),

William Gilbert (1544-1603),

Galileo Galilei (1564-1642), Francis Bacon (1561-1626),

Yohannes Kepler (1571-1630), William Harvey (1578-1657),

Marin Mersenne (1588-1648), René Descartes (1596-1650),

Pierre de Fermat (1608-1665), Blaise Pascal (1623-1662),

Robert Boyle (1627-1691),

Christian Huyghens (1629-1695), Robert Hooke (1635-1703),

Isaac Newton (1642-1727), Moreau de Maupertuis (1698-1759).

Aydınlanma çağı felsefeci ve yazarları

Gassendi (1592-1655),

*. Bilim Tarihi, Felsefesi ve Sosyolojisi Çalışma Grubu'nun 26-29 Haziran 2003 tarihlerinden Assos'ta (Çanakkale) düzenlenmiş olduğu I. Ulusal Sempozyum'da yapılan konuşmanın genişletilmiş şeklidir.

** Sabancı Üniversitesi.

Thomas Hobbes (1589-1679), John Locke (1632-1704), Hugo Grotius (1583-1645), Baruch Spinoza (1632-1677), Voltaire (1694-1778), Fontenelle (1657-1757), Jean Jacques Rousseau (1712-1778), Montesquieu (1689-1755), Denis Diderot (1713-1784), Jean le Rond d'Alembert (1717-1783).

İlk uygulayıcılar, sanayi devrimini başlatanlar John Harrison (1693-1776), Pierre le Roy (1717-1785), Thomas Savery (1650-1715), Denis Papin (1642-1712), John Flamsteed (1640-1719), Tobias Mayer (1723-1763), Thomas Newcomen (1663-1729), John Smeaton (1724-1792), James Watt (1736-1819).

1. Batı Avrupa'da Bilimsel Devrim'in başka alanlardaki etkileri

On yedinci yüzyıl başlarında, Orta ve Batı Avrupa'daki fikir yaşamı Rönesans ve Reform hareketlerini geçiren dayandığı iki kaynak, eski çağdan gelen klasik eserler ve reformcuların yorumladığı ilk din kitaplarıydı. Bilimsel Devrim bu kaynakların da güvenli olmadıklarını, gözlem, deney ile matematiksel ifadelerin onların yerini alması gerektiğini, evreni yöneten yasaların bu şekilde ve mantık yardımıyla anlaşılabilirliğini gösterdi. Copernicus, Galileo, Kepler ve Newton'un buluşları, birkaç matematiksel yasayla dünyada ve evrende gözle görülebilen tüm hareketlerin açıklanabilmesi ve gelecek hakkında kesin öngörüler yapılabilmesi, insanların düşünce ufku bir devrim gerçekleştirdi. O zamana kadar evren hakkında, fiziksel dünya hakkında ortaya atılan birçok efsanevi yaklaşım, ilahi güçleri her an işe karıştıran girişimler, esrarlı varsayımlar hep birden kayboldu. Galileo'nun, 1623'te Don Virginio Cesarini'ye yazdığı mektupta (1) bulunan ünlü açıklaması:

“Doğa felsefesi, her zaman önümüzde açık duran büyük bir kitapta, yani Evrende yazılıdır. Ama önce dilini, kullandığı simgelerin anlamını öğrenmeden kitabı anlayamayız. Kitap matematik dilinde yazılmıştır ve simgeleri üçgenler, daireler ve öteki geometrik şekillerdir. Onların yardımı olmadan kitabın tek bir sözcüğü anlaşılabilir ve insan karanlık bir labirentte boş yere dolaşır durur!”

ile Bacon'un Yeni Organon'daki (2) ünlü özdeyişi:

“İnsan bilgisi ile insan gücü birbiriyle örtüşür. Çünkü neden belli değilse, sonuç elde edilemez. Doğaya egemen olmak için ona itaat etmek gerekir ve gözlemlerle neden görünen eylemler kural olur”

Newton'un Doğa Felsefesinin Matematiksel İlkeleri (kısaca Principia) başlıklı kitabıyla tam anlamında yaşama geçtiler. Bir takım fiziksel ilkelerden yola çıkarak, mantık ya da matematik yoluyla elde edilen sonuçların

gözlemlere, deneylere uyduğu, böylece doğayı açıklayabilen bir yöntem bulunmuş olduğu anlaşıldı.

Daha Newton'un buluşlarını yapmasından önce, Bacon'ın, Maricourt, Norman ve Gilbert gibi Bilimsel Devrim'in ilk öncülerinden esinlenerek yazdığı Novum Organon (1620) adlı eser, İngiltere'de bilim meraklılarını harekete geçirmişti. Bu insanlar, kendi istekleriyle 1660'da, “gözlemsel, deneysel, fiziko-matematiksel yöntemi geliştirmek” amacıyla bir dernek kurdular. İki yıl sonra dernek, kralın iradesiyle “Royal Society” adını aldı. Boyle, Hooke ve daha sonra Newton gibi araştırmacıların deneysel yöntemle buldukları yeni gerçekler kamuoyunu etkiledi. İnsan Anlayışı Üzerine Deneme'yi yazan felsefeci John Locke, fikirleri duymalara bağlayan mekanikçi psikolojisini herhalde bu yaklaşımdan esinlenerek ortaya attı.

Newton'un buluşlarının ve Principia'nın büyük manevi etkisi, özellikle Fransa'da kendini gösterdi. Oradaki düşünürler, Newton'un fiziğini ve bulduğu evren düzenini katolik kilisesinin baskısından kurtulmak için en etkili yol olarak değerlendirdiler. Bunu ilk Voltaire yaptı. 1720'lerde Fransa'daki sansürden kaçıp İngiltere'ye geçmiş ve iki yıl kalmıştı. Orada görüp öğrendiklerini 1733'de yayımladığı İngiliz Ulusu Hakkında Mektuplar adlı kitabında çok övücü bir tarzda Fransızlara anlattı. Özellikle Newton'un evren sisteminin Descartes'in anaforslarına göre çok daha basit ama doğru bir kuram olduğunu vurguladı. Fransız matematikçi Maupertuis, Finlandiya'da Lapland'a bir sefer düzenleyerek arzın biçiminin, Newton'un tahmin ettiği gibi, kutuplarda basık, ekvatorunda şişkin yaklaşık bir küre olduğunu gösterdi. Clairaut, Halley kuyruklu yıldızının 1759'da tekrar görüneceğini bir aylık bir hata ile haber verdi.

Voltaire, yazdığı felsefe eserlerinde, Newton'un sisteminin kilise otoritesinin dayandığı kutsal kitap öykülerinin yerine geçtiğini vurguladı. Onun için Tanrı, dünya işlerine her an karışan bir yönetici değil, matematiksel yasaları bir kez ortaya koyduktan sonra artık bir şeye karışmayan bir “Yaradan” idi. Newton da, metafizik yaklaşımında böyle bir “deist”, yaradancı bir din anlayışına gelmişti.

Bu yaklaşım, Fransız düşünürlerinin matematikçi d'Alembert ve felsefeci yazar Diderot'nun yöneticiliğinde 1731-1751 yılları arasında yayımladıkları, Büyük Ansiklopedi'de görüldü. J.J. Rousseau, Voltaire, Diderot, d'Alembert gibi ünlü yazarları bulunan bu Ansiklopedi, çağın tüm yeni bilgilerini halka aktarmak ve zihinleri aydınlatmak için başlatılmış öncü bir girişimdi. Yayımı bir kaç kez Kral'ın sansürünce durduruldu ama yılmadan yola devam edildi ve sonunda Aydınlanma Çağı'nın başlıca belgesi oldu. Diderot, 1762'de yazdığı bir mektupta, “Bu eser kuşkusuz bir gün insanların düşüncelerinde bir devrim meydana getirecektir ve biz insanlığa hizmet etmiş olacağız” demişti. İnsanın kendi aklına güvenmesini, otoritelere aldırmandan kendi iradesine göre

davranmasını öneren Ansiklopedi, doğal olarak zamanın siyasal rejimlerini de tartışmaya açtı.

Newton'un yöntemlerine dayanarak bilimin ilerletilmesini öneren başka bir aydınlanmacı felsefeci de Condillac'dır (1715-80). Condillac, eşyanın gerçek özünü bilmemize olanak görmüyorsa da, düzenli bir evrende yaşadığımız ve bu tek (üniter) evrenin işleyişini gittikçe daha iyi anlayabileceğimize inanıyordu.

Bilimsel devrimin sosyal yaşam üzerine başka bir etkisi, eğitime ağırlık verilmesinde ve laik eğitimin öne çıkmasında görüldü. Laiklik ilkelerini daha önce dile getirenler olmuştu. Örneğin Dante, Divina Commedia' sında, Papa'nın dünya işlerine, siyasete karışmaması gerektiğini bir çok kez vurgulamıştı. Ama laik eğitimin en açık ifadesini Galileo'da, örneğin Düşes Kristina'ya yazdığı mektupta görüyoruz. "İncil, fizik kitabı değildir" diyor ve dünyanın işleyişini anlamak için İncil'i okumayı değil, evreni gözlemeyi öneriyor. Ayrıca Locke'un kuramından çıkan bir sonuç, "insanların tüm fikirlerini çevreden aldıkları duyumlarla oluşturdukları" olduğu için, toplum yaşamını iyileştirmenin ancak eğitimi düzeltmekle gerçekleşebileceği ortaya çıkıyordu. Bu yüzden aydınlanmacı yazarlar, eğitim üzerinde çok durdular.

Burada, J.J. Rousseau'nun tutumu ilginçtir. O da, Bilimsel Devrim'in arka arkaya gelen buluşlarından etkilenmiştir. Fakat herhalde psikolojik yapısının bir sonucu olarak, bilimin ilerlemesine karşı bir tepki göstermiştir. Dijon Akademisi'nin açtığı müsabakayı, "bilimin ilerlemesi insanların mutluluğunu azaltmıştır" tezini savunarak kazanmış, ve ondan sonra çocukların, doğa içinde büyüyerek eğitimlerini doğrudan doğruya kazanabilecekleri şeklinde bir radikal eğitim felsefesi geliştirmiştir. Ama o da, hiç olmazsa doğaya bağlandığı için zooloji, botanik gibi doğa bilimlerinin desteklenmesini istemiştir. Sonra, "toplumsal sözleşme" kitabında yönetim düzenlerini ele alırken neden-sonuç ilişkisini öne çıkarmıştır. "İnsanlar daha iyi yaşamak için bir araya gelip bir devlet yönetimine girmeyi kabul etmişlerdir. Eğer bu yönetim onların mutluluğunu sağlayamıyorsa, yönetimi değiştirmeye hakları vardır" tezini geliştirmiştir.

Bazı örneklerini belirttiğim tüm aydınlanma fikirlerinin, 1789 Fransız ihtilalini hazırlayan etkenler arasında yer aldığı kabul edilir. Özetle, Bilimsel Devrim'in Batı Avrupa'daki felsefeciler ve sosyal bilimciler üzerinde önemli etkileri olmuştur. Bu etkiler demokratik açılımları özendirilmiş, onlara yön göstermiş ve laik eğitimin temellerini atmıştır.

Bu manevi etkiler yanında, Bilimsel Devrim'in makina mühendisliği alanındaki uygulamaları, uygun ekonomik koşullarla birleşerek önce İngiltere'de, sonra Batı Avrupa'nın öteki ülkelerinde sanayi devrimine yol açtı.

Böylece Bilimsel Devrim, toplumların maddi açıdan değişmesinde de başlıca belirleyici etken oldu. Sanayi devriminin ortaya çıkışında zenaatlerin kendi içindeki gelişmesiyle birlikte bilimsel kuramla uygulamanın sürekli etkileşmesi rol oynadı. Başlangıçta ekonomiye katkı yapan ilk önemli olay deniz aşırı keşiflerin ortaya çıkmasıdır. Bu gelişim, teknik ve bilimsel ilerlemelere de yol açtı. Uzun deniz yolculukları sırasında geminin açık denizdeki yerini anlamak için boylam belirlemek büyük bir sorun oldu (3). Çözülmesi, yaklaşık iki yüz yıl boyunca hem saat yapımcılarını, hem de astronomları uğraştırdı. Sonunda sorun çözlürken saatçılık da, bu konuyla ilgilenen bilim dallarından mekanik ve astronomi de ilerledi. Boylam belirlemeye olanak verecek astronomik gözlemler yapmak için kurulan Greenwich ve Paris rasathaneleri astronomiye büyük katkılar yaptı. Örneğin Danimarkalı astronom Römer'in ışığın hızını ölçerek sonlu bir değer bulması, Paris'te yapılan rasatlarla oldu.

Daha sonra, İngiltere'de yeni gemiler inşa etmek için orman ağaçlarının kesilmesi, maden işleyen fabrikalardaki ateşi sürdüreceği yeni bir yakıt, kömüre gereksinim doğurdu. Ama kömürü maden ocaklarının derinliğinden yukarı taşımak için, önce, biriken suyu boşaltacak pompaları çalıştıracak enerjiye gerek vardı. Arka arkaya koşulan atlarla elde edilen enerjinin yetmediği görüldü. Isıdan yararlanan makinalar o zaman devreye girdi. Savery, Newcomen gibi mekanik ustalarını icat ettiği makinalar bir süre kullanıldıktan sonra James Watt, bilimsel esaslara daha iyi uyan buhar makinasını geliştirdi. Böylece Bilimsel Devrim'den yüz yıl sonra Sanayi Devrimi doğdu.

Tekrar düşüncemi özetleyeyim: Batı Avrupa'da laik, demokratik, endüstriyel toplumların ortaya çıkmasında başka sosyal ve ekonomik etkenlerle beraber Bilimsel Devrim'in önemli payı vardır. Bilimsel Devrim'in insanlık için değeri, buluşların bilimsel değerinden ibaret değildir.

2. Batı toplumlarının 1600-1900 yılları arasında bilim ve teknoloji ile toplum ilişkileri konusunda öğrendikleri; Bilimsel Devrim'e uzak durmanın Osmanlı toplumu üzerindeki olumsuz gelişmeleri

Çok kez ihmal edilen bu konunun bizim için yaşamsal önemi vardır. Çünkü, Türkiye'de bilim ve teknolojiyi çağdaş düzeylere çıkarmak ve meyvalarından Batı ölçülerinde yararlanmak için uğraşırken karşılaştığımız güçlükler, yaptığımız hatalar, girdiğimiz yanlış yolların hepsi daha önce Batı'da bu üçyüz yıl içinde yaşanmış ve aşılmıştır. Bunları hatırlamak, gereksiz komplekslere kapılmamızı önleyebilir. Burada sadece bazı örnekler vereceğim.

İngiltere'de Royal Society kurulduğunda, büyük bir hevesle işe başlandı. Kısa zamanda Hooke ve Boyle'un hava boşaltma tulumbasıyla yaptıkları deneyler, Newton'un mekanikte, astronomide, optikteki buluşları, bilimsel çalışmalara ve dolayısıyla Royal Society'ye halk nezdinde büyük itibar kazandı.

Yakında, bilim insanlarının her türlü soruna çare bulacakları izlenimi doğdu. Ama sonraki yıllarda bu umutlar gerçekleşmeyince, bilimsel ilerlemelerin sonuçları hemen uygulamaya girmeyince, ortaya çıkan hayal kırıklığı Royal Society'yi gelirden yoksun bıraktı, çalışamaz hale düşürdü ve bu durum bir süre devam etti.

Benzer bir gelişme Fransa'da yaşandı. Ünlü Fransız Bilimler Akademisi 1789 İhtilali sırasında kamuoyunda şiddetli eleştirilere uğradı. Akademi'deki değerli bilginler, sadece kendi hoşlarına giden konularla ilgileniyor, zenaatkarlardan, ustalardan gelen icat önerilerini, halkın gereksinimlerini önemsemiyor, yalnız aristokrasinin çıkarlarına hizmet ediyorlar diye suçlandılar. Akademi'nin bazı üyelerinin krallık bürokrasisinde görev almış olmaları da aleyhlerinde bir puan oldu. Sonunda Akademi kapatıldı. Lavoisier, Branly idam edildi. Condorcet, giyotine gitmemek için intihar etti. Ama kısa bir süre sonra ihtilal meclisinde yönetim değişti. Yeni yönetim yapılan hatayı anladı. Fırsattan istifade ülkeye hücum etmiş olan düşman ordularını durdurmak için Lazare Carnot gibi bir bilim adamını savunma bakanı yaptılar, barut imali için kimyacıları göreve çağırdılar. Ülkenin savunulması böyle sağlandığı gibi bilimin gerçek değeri de anlaşıldı. Kapatılan Akademi'nin yerini alacak yeni bir araştırma kuruluşu "Enstitü" adıyla ortaya çıktı ve bilim insanları araştırmalarına devam ettiler. Daha sonra Enstitü'nün ilgili şubesi Akademi adını tekrar aldı.

İngiltere'de, Fransa'da on yedinci, on sekizinci yüzyıllarda yaşanan olaylar, bilimsel araştırmanın toplum yaşamını olumlu yönde etkileyecek bir uygulama getirebilmesi için ne kadar uzun zaman beklemek gerektiğini ve araştırmaların verimli olabilmesi için araştırmacıların özgürce çalışabilmesinin, araştırma kurumlarının da özerk yapıda olmasının önemli koşullar olduğunu gösterdi.

Siyasal nüfuz ile bilimsel yetkiyi birbirine karıştırmanın ne kadar yanlış sonuçlar verdiği, Batı'da birçok örnekle görüldü. Bu konuda ün kazanmış bir olay, Fransız Bilimler Akademisi'nde 1830'da Cuvier ile Geoffrey St. Hilaire arasında geçen bir tartışmadır (4). Aslında her ikisi de değerli bilim adamıdır. Ama tartışmada, bilimsel görüşten çok siyasal nüfuz rol oynamıştır. St. Hilaire, iki öğrencisinin hazırladığı bir bildiriye Akademi'ye sundu. Bildiride, mürekkep balığının omurgalı ve omurgasız hayvanlar arasında kayıp morfolojik ve evrimsel halkayı oluşturduğu iddia ediliyordu. Çünkü mürekkep balığı, başı ve kuyruğu bitişecek şekilde kıvrılırsa omurgalı bir hayvan gibi görünmekteydi. Ancak Cuvier, hayvan türlerinin değişmediğine inanıyordu. Onun için St. Hilaire'in bu iddiasını reddetti. Cuvier, o yıllarda Fransa'da çok nüfuzlu bir bilim ve yönetim adamıydı. Akademi'nin daimi sekreteriydi. Kendisinden "biyolojinin diktatörü" diye söz ediliyordu. Tartışmada Akademi üyeleri

Cuvier'ye hak verdiler. Ama bunun sonucunda, evrim teorisi Fransa'da yıllarca ilgi görmedi.

Üniversitelerin, akademilerin, araştırma kurumlarının tutucu bir yapı kazandıklarında bilimin ilerlemesini nasıl yavaşlattıklarını gösteren örnekler de bu dönemde ortaya çıktı. Belki en acıklı örnek, genç Fransız matematik dehası Evariste Galois'nın (1811-1832) başına gelenlerdir. Bilimler Akademisi'ne sunduğu ve çağın bilimsel düzeyinin ilerisinde görüşler içeren makaleleri kayboldu, hiç bir yanıt alamadı. Ünlü Mühendislik Okulu, "Ecole Polytechnique"ın giriş sınavında başarısız bulundu, girebildiği Yüksek Öğretmen Okulundan (Ecole Normale Supérieure) Cumhuriyetçi eğilimleri yüzünden çıkarıldı ve sonunda, hangi nedenle girdiği iyice belli olmayan bir düelloda yirmi bir yaşında yaşamı son buldu. Yazılarının bilimsel değeri zamanında anlaşılırdı herhalde daha uzun yaşamanın ve daha birçok buluş yapmanın yolunu bulurdu.

Batı'da yaşanan bu örneklerle benzeyen ama arkası gelmeyen bir gelişme ondokuzuncu yüzyılda, Osmanlı imparatorluğunda yaşandı. "Encümen-i Daniş" 1851 yılında, Fransız Akademisi örnek alınarak kurulmuştu. Gerçi üyelerinin çoğu bürokrasinin yüksek kademelerinde çalışan devlet memurlarıydı ama, aralarında birkaç bilim insanı, özellikle tarihçi vardı. Encümeni Daniş, bazı araştırmaları özendirdi. Örneğin Cevdet Paşa Tarihi olarak tanınan eser bu dönemde yazıldı. Bu kurum yaşamaya devam etseydi zaman içinde araştırma etkinliklerini arttırabilirdi. Fakat herhalde beklentilere yanıt veremediği için, teknik olanaksızlıklar ileri sürülerek, açılışından on bir yıl sonra 1862'de kapatıldı ve bir daha açılmadı.

Bilim politikası bakımından da Cumhuriyet döneminde 1933 Üniversite Reformu'ndan sonra geçirdiğimiz aşamalar, Batı Avrupa'da yüzyıllar önce yaşanmış olanlara çok benziyor. İstanbul Üniversitesi 1933 reformuyla bir atılım dönemine girdi. Onbeş yıl sonunda bu atılım dalgası tükendi, arkasından uzun bir duraklama dönemi yaşandı. TÜBİTAK kurulup, araştırmaları desteklemeye giriştiğinde en çok karşılaştığı eleştiriler yüksek düzeyde teorik konulara ağırlık verdiği, pratik sonuçlar verecek uygulama projelerini yeterince desteklemediği ya da geliştirmekte olan yörelerdeki bilim elemanlarını ihmal ettiği şeklindeydi. Hükümet değişikliklerinde bu eleştirileri ciddiye alan bazı siyasetçiler TÜBİTAK'ın özerkliğine son verip araştırmaları doğrudan doğruya uygulamaya yöneltmeye giriştiler. Fakat bu yolla, istenilen sonuçların elde edilmediği görüldü ve tekrar hem özerkliğe, hem sağlıklı, uzun erimli araştırma politikalarına dönüldü. Bu değişiklikler yakın geçmişte iki defa yaşandı. Türkiye'deki ve Batı Avrupa'daki birçok deneyimden ders alınırsa bir daha yaşanmaz. Ama kesin bir şey söylenemeyeceği de doğrudur. Çünkü ders almak

için bilime aşına bir kültür ortamının varlığı gereklidir. Henüz Türkiye’de böyle bir ortamı oluşturma aşamasındayız.

Yukarıda verdiğim örnekler daha çok Bilimsel Devrim’in uygulamadaki sonuçlarıyla ilgiliydi. Bilimsel Devrim’in manevi etkileri açısından iki dünya arasında bir karşılaştırma yapmak daha önemli olabilir.

Bilimsel Devrim’in Batı’daki ilk sonuçları, felsefecileri, sosyal bilimcileri etkileyerek Aydınlanma Çağı’na yol açmak olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu’ndaki bilim çevreleri, Orta ve Batı Avrupa’daki Bilimsel Devrim hareketine katılmadılar. Copernicus’un kitabının çıktığı ve yeni arayışların başladığı dönemde, Osmanlı fikir ortamı tam tersine bir yol tutturarak aşırı tutucu bir havaya girdi. İstanbul’da Takiyüddin’in kurduğu rasathane 1580 yılında devletin ileri gelenleri arasındaki çıkar çatışmalarına kurban oldu ve Padişahın emriyle topa tutularak ortadan kaldırıldı. Bundan sonra yüzyıllarca Osmanlılar Batı’daki devrimin yol açtığı bilimsel gelişmelerle ilgilenmediler. Böyle olunca da, Bilimsel Devrim, düşünürleri ve yazarları etkileyip bir Aydınlanma Çağı’na yol açamadı.

On sekizinci yüzyıl sonunda “Bahri” ve “Berri” (Deniz ve Kara) mühendishaneler kurulunca, mühendislikle ilgili bilimler okutulmaya başlandı. Fakat bu bilgiler Osmanlı düşünürlerin fikir dünyasında sarsıcı etkiler yapmadı. Bunları, yaşam için, güçlü olmak için yararlı bilgiler diye kabul ettiler, inançlarını, dünyaya bakışlarını değiştirmediler. Hatta Batı Avrupa’da fikir alanındaki gelişmeleri izleyenlerin bazıları, Batı’dan bilim alırken dini inançlarımızı kaybetmemeye dikkat etmeliyiz şeklinde uyarılar yaptılar. İstanbul’da 13 Mart 2003 tarihinde düzenlenen “Tanzimatta Tabiat fikri” Simpozyumunda konuşan Şerif Mardin, Namık Kemal’in böyle bir kaygısı olduğunu şöyle anlattı:

“Namık Kemal’e göre Batı’da bilimin hızlı ilerlemesi, felsefede Auguste Comte’un pozitivizmini doğurmuş ve bu yaklaşım hıristiyanlardaki eski din inancını ortadan kaldırmıştı. Bunun sonucunda dine bağlılığın insanlar arasında yarattığı dayanışma duygularının kaybolduğunu, insanların kendilerini bir boşlukta hissettiklerini düşünerek Namık Kemal, bu iyi bir durum değil, dikkat edelim, bizim başımıza da böyle bir şey gelmesin uyarısını yapıyordu.” Bu tereddütlü yaklaşımın başka örnekleri Mardin’in Genç Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu (5) adlı kitabında bulunabilir.

Mühendislikten sonra gelen tıp öğreniminin sonunda Türkiye’de de Bilimsel Devrim’in Batı’daki etkilerine benzer gelişmeler doğduğunu görüyoruz. Belki buradaki konu doğrudan doğruya sağlıklı yaşam olduğu için nedensellik ilkesi çağdaş tıp öğrenimi sayesinde iyi benimseniyor. İstanbul’da ondokuzuncu yüzyılda tıp öğrencileri arasında hem İslam dinine eleştiriler

doğrultan, hem de Padişahın istibdat rejimini ortadan kaldırmaya yönelik eylemlere girişen insanlar ortaya çıkıyor.

Dr. Abdullah Cevdet ve dönemi hakkındaki doktora tezinde (sonra kitap olarak yayımlandı) Şükrü Hanioğlu şöyle söylüyor: “Bu olgunun ilk olarak Mektebi Tıbbiye’de ortaya çıkışının nedeni ise, pozitivizmin Fransa’da aydınlar arasında egemen olduğu bir dönemde bu ülkeden getirilen kitaplar ve eğitimcilerin etkisiyle bu okulda biyolojik materyalist ve bundan dolayı da dinin büyük ölçüde belirleyiciliğe sahip olduğu bir toplumdaki tüm değerler sistemiyle çatışan bir aydın tipinin ortaya çıkmasıdır.” (6).

Hanioğlu, kitabının başka bir yerinde de, “Beşir Fuad, Abdullah Cevdet, Rıza Tevfik gibi kimselerin aynı okuldan yetişmeleri ve aşırı dindar bir kişinin kısa eğitim süresi sonucunda biyolojik materyalizmi benimsemesi kuşkusuz rastlantı eseri değildir” diyor.

Tıbbiye’deki siyasal örgütlenme, 1889 yılında, İbrahim Temo, İshak Sukuti, Kerim Sebati, Abdullah Cevdet, Mehmet Reşit ve Hikmet Emin’in katılımıyla “İttihad-ı Osmani Cemiyeti” olarak kuruluyor. Beş sene sonra da “Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti” adını alıyor.

Abdullah Cevdet’in ve Ahmet Rıza’nın İslam’ın salt dinsel tarafıyla toplumsal tarafını ayırmak ve toplumsal içeriğinden modernleşme için yararlanmak istemelerini anlatırken, Hanioğlu, şu ilginç değerlendirmeyi yapıyor:

“Bu düşünceler, on yedinci yüzyıl başlarında Avrupa düşün çevresinde hararetli tartışmalara yol açmış olan “Deizm” felsefesi ile şaşılabilecek bir benzerlik göstermektedir. Newton’un Principia’sı ile dinsel geleneğin bilimle uyumsuzluğu belirlenince bu felsefenin savunucuları Tanrı’nın dünyayı, Newton’un öngördüğü düzende yarattığını, bunun dışında kişilerin yaşamları içindeki hareketlere ve bunların sonuçlarına hiç karışmadığını ileri sürmüşlerdi. Bunun sonucunda dinin oldukça basit bir amacı kalıyordu ki, bu da iyi yurttaşlar yetiştirilmesi ve düzenli bir toplum yaşamı sağlanması konusunda yardımcı bir araç işlevi görmesiydi.” 1650’lerden 1900’lere kadar, iki yüz elli yıl gecikme ile, Harvey’in, Newton’un buluşlarının fikir alanında, Osmanlı dünyasında da benzer sonuçlar verdiğini görüyoruz.

Batı’da aydınlanma çağı, laik eğitimi, laik düzeni de fikir dünyasındaki gelişmenin kaçınılmaz sonucu olarak gündeme getirmişti. Ama siyasetçilerin laik düzeni demokrasi içinde tam anlamıyla benimsemeleri, 200 yıl süren bir uğraştan sonra gerçekleşti. Osmanlılarda bilimsel devrim olmayınca aydınlanma çağı da gelmedi ve laik düzene yol açmadı. Ancak laik düzen bu kez siyasal gereksinmeler sonucu olarak Osmanlı yönetiminin son dönemlerinden itibaren bazı hukuk ve eğitim alanlarında uygulanmaya başladı ve Cumhuriyet

döneminde tamamen gerçekleşti. İlber Ortaylı, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı (7) adlı kitabında bu konuda ayrıntılı örnekler veriyor. Bu gelişmede din otoritelerinin siyasal süreçlere karışmaması anlayışı rol oynadı. Ancak laikliğin demokratik düzenin siyaseti içinde benimsenmesi mücadelesi halen sürüyor. Batı'daki örneğe bakınca, böyle olması da kimseyi şaşırtmamalı.

Demokrasiye yönelme konusunda da, Batı ile Osmanlı dünyası arasında Bilimsel Devrim'in yokluğundan kaynaklanan ilginç bir fark var. Batı'da Bilimsel Devrim Aydınlanma Çağı'na, o da demokrasiye yol açıyor. Osmanlı İmparatorluğu'nda ise mutlakiyet rejimini meşrutiyete çevirmek isteyenler, edebiyatçılar, gazeteciler, öğretmenler. Onlar Aydınlanma Çağı yazarlarından etkileniyor. Tam demokrasi istemiyorlar, meşrutiyetle gelecek ıslahata razılar. Daha sonra biyolojik materyalizmden, bu anlamda Bilimsel Devrim'e daha yakın sonuçlardan etkilenen tıp mezunları daha radikal değişiklikler arıyor, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni kuruyorlar. Cumhuriyet'i getirenler ise, çağın bilim ve teknolojisini iyi öğreten askeri okullardan mezun olmuş, nedensellik ilkesinin teknolojideki uygulamalarını savaşlarda kanları pahasına öğrenmiş insanlar. Ulusal egemenliği ve laik düzeni onlar, hiç tereddütsüz gerçekleştiriyor.

3. Bugün Türkiye'de Bilimsel Devrim kamuoyunda yeterince algılanıyor mu?

Orta öğrenim programlarındaki yaklaşımı ve kamuoyunun bazı belirtilerini inceleyerek bu soruya bir yanıt bulabiliriz.

Orta öğrenimde Bilimsel Devrim ve sonuçları nasıl anlatılıyor?

Bunu anlamak için, Milli Eğitim Bakanlığı'nın onayı ile liselerde okutulmakta olan, fizik ve tarih ders kitaplarına baktım (8). Fizik kitabında hiç bir yerde Bilimsel Devrim'den söz edilmiyor. Lisenin ikinci sınıfında okutulan ve Avrupa'daki olayları anlatan tarih kitabında da Bilimsel Devrim deyimine rastlanmıyor. Çeşitli gelişimler ayrı ayrı yerlerde dile getiriliyor, bu arada Aydınlanma Çağı'ndan, bilimsel buluşlardan, sanayi devriminden söz ediliyor ama ayrı ayrı yerlerde ele alındıkları için bu gelişmelerin birbirlerini nasıl etkiledikleri anlaşılıyor.

Örneğin Aydınlanma Çağı bölümü en sonda yer almış. "17. ve 18. Yüzyıllarda Avrupa'da düşünce alanında köklü değişiklikler meydana geldi. Bunun sonucu olarak skolastik düşünceden akılcı düşünceye geçiş tamamlandı" cümleleriyle başlayan bu bölümde, "18. Yüzyıl felsefesine aydınlanma felsefesi adı verilir, 16. ve 17. yüzyıllar da Aydınlanma Çağı olarak adlandırılır" deniliyor. Arkasından da, bu çağın felsefecileri tanıtılıyor ve sosyal gelişmeyi nasıl etkiledikleri anlatılıyor. Ama Aydınlanma Çağı'na yol açan köklü değişikliklerin neler olduğu, skolastik düşünceden nasıl kurtulduğu

açıklanmıyor. 16.ve 17. yüzyıllardaki bilimsel buluşların rolünden burada hiç söz edilmiyor. Hatta, "aydınlanma felsefesinin getirdiği akılcı ve deneyci görüş tabii ve beşeri bilimlerde ilerlemeyi sağladı" denilerek neden-sonuç ilişkisi tam tersine çevrilmiş halde gösteriliyor.

Sanayi devrimine ayrılmış bölümde gelişmeleri daha doğru anlatan bir paragraf var. "Rönesans döneminde modern bilimlerin de temeli atıldı. Bu bilimsel çalışmalarda izlenecek yollar ve yöntemler üzerine eserler yazıldı. Bu yüzyılda İngiliz Bacon, gözlem ve deneyim, Fransız Descartes, metodun önemini ortaya koydu. Bilimsel çalışmalar sonucu geniş bir bilgi birikimi oluştu. Bilim insanlığın hizmetine girmeye başladı. Bilim alanında elde edilen gelişmeler bir süre sonra teknolojinin gelişmesini sağladı. Bilim ve teknoloji arasındaki ilişkinin giderek gelişmesiyle Sanayi Devrimi gerçekleşti." deniliyor. Yalnız bu paragrafın arkasından, söz konusu bilimsel ve teknolojik buluşlar sayılırken, ne bilimsel buluşlarla teknolojik icatlar arasındaki tarih sırasına, ne de bilimsel buluşların kendi aralarındaki tarih sırasına uyulmaması, çeşitli buluşların gelişi güzel sıralanması, önceki paragraftaki doğru görüşü zayıflatan izlenimler yaratıyor.

Ele aldığımız bölümlerin sonunda yer alan "Değerlendirme çalışmaları" paragrafı da kitabın bilimsel gelişmeleri nasıl değerlendirdiğini açığa vuruyor. Burada dokuz tane açıklama ödevi veriliyor. Sekiz tanesi sosyal ve siyasal gelişmelerle ilgili. Dokuzuncuda "aydınlanma felsefesinin temel ilkelerini açıklayın" deniliyor. Bu felsefenin nereden çıktığı sorulmuyor. Bilimsel buluşlar hakkında bilgi soran, ya da etkilerinin açıklanmasını isteyen hiç bir ödev yok.

Görülüyor ki böyle bir tarih öğretimi ile öğrencilerin Bilimsel Devrim'in anlamını ve süregelen değerini algılamaları zordur.

Kamuoyunda bilimsel devrim ne kadar tanınıyor?

Bilimsel Devrim'in kamuoyunda ne ölçüde değerlendirildiğini anlamak için, basında çıkan yazılara, siyasetçilerin demeçlerine ve davranışlarına bakabiliriz. Bu görünümünden çıkardığım sonuç, kamuoyunda bilimsel araştırmaya karşı şöyle bir yaklaşım olduğu şeklinde:

"Bilimsel araştırma yararlı bir uğraştır. Ülkenin dünyadaki itibarını arttırır, ulusun uygarlık düzeyini yükseltir. O bakımdan araştırmacılar desteklenmelidir. Yalnız bilime katkı yapmak pahalı bir eylemdir. Araştırmacıların gerekli gördüğü ödenek genellikle verilemez. Devletin geliri arttıkça araştırma-geliştirmeye ayrılan ödenekler de arttırılmalıdır."

Bilime saygılı, iyi niyetli görünen bu yaklaşım, Bilimsel Devrim'in farkında olmayan bir tutum sergiliyor. Bacon'ın dediği gibi, bilginin güçle

örtüştüğüne inanıyorsanız, o zaman ulusun güçlenmesi için araştırma yaparak bilgisini arttırması gerektiğini görürsünüz. “Gelirim arttıkça araştırmaya daha fazla ödenek ayırırım” demek yerine, “araştırmaya daha çok ödenek ayırırım ki gelirim artsın” dersiniz.

Kamuoyunda ve siyasetçilerimizde böyle bir anlayışın henüz ortaya çıkmamış olduğu, ulusal gelir içinde araştırma-geliştirmeye ayrılan toplam ödeneğin, onlarca yıldır, hükümet programlarında vaat edilmiş olmasına karşın hâlâ %1 oranına varamamış olmasından da bellidir.

Kuşkusuz, kamuoyunun Bilimsel Devrim’in anlamını ve sonuçlarını iyice farketmesini kolaylaştıracak bir etken, Türkiye’de bilimsel buluşlar yapılması ve bu buluşların insanların yaşamını olumlu yönde etkilemesidir. Böyle buluşların sayısı ve önemi arttıkça, Bacon’ın sözünün doğruluğu ve sonuçları daha iyi anlaşılacaktır.

Kaynaklar

1. Galileo Galilei’nin *Il Saggiatore* başlığı ile yayınlanan ve *The Assayer* (Deneyci) adı ile de bilinen Don Virginio Cesarini’ye hitaben yazdığı mektup (1623). Bkz. *Discoveries and Opinions of Galileo Galilei*. Translated with an introduction and notes by Stillman Drake. Anchor Books (paperback), 1957, s.237-38.
2. Francis Bacon, *New Organon*, 1620. Yeni baskı (paperback) Cambridge University Press, 2000.
3. Dava Sobel, *Longitude*, Fourth Estate, London 1996.
4. Stephen F. Mason, *History of the Sciences*, 1956. *Bilimler Tarihi, Çeviren Umur Daybelge*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001, s.353.
5. Şerif Mardin, *The Genesis of Young Ottoman Thought*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1962, pp. 324-326.
6. M. Şükrü Hanioglu, Dr. Abdullah Cevdet ve Dönemi, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1981.
7. İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Beşinci bölüm, İletişim Yayınları, İstanbul 2002 (12. Baskı)
8. Baktığım kitaplar: Ercan Öztürk, *Lise 2 Fizik*, Küre Yayıncılık 2002; Ercan Öztürk, *Lise 3 Fizik*, Küre Yayıncılık 2001; Kemal Kara, *Lise 2 Tarih*, Önde Yayınevi 2002; Komisyon, *Lise 3 Fizik*, MEB, Devlet Kitapları Yayınları.

The Scientific Revolution and Turkey

Erdal İnönü

The Scientific Revolution which took place in central and western Europe in the sixteenth and seventeenth centuries is a much debated subject. Here I am taking it up once more with the purpose of finding examples of the interaction between culture and scientific development which appear in three different instances:

- 1) How did the scientific revolution influence the cultural climate and eventually the social and political evolution of western societies?
- 2) A period of three hundred years has elapsed from the acceptance of research as the basis of scientific and technological development in the west in the seventeenth century to arriving at a similar understanding in Republican Turkey in the twentieth century. What did the western societies learn about the relations between scientific development and social applications during this time? What did the Ottoman society lose by remaining aloof to the scientific revolution all this time?

3) Is the meaning and importance of the scientific revolution well understood today in Turkey by the public in general and by politicians and bureaucrats in particular?

The answer to the first question is well known. Several writers have pointed out the transformation of the intellectual climate brought about by the scientific revolution in Britain and France. The success achieved in the understanding of physical processes by observation, experiment and mathematical formulation has led to the emergence of a rational, cause-searching approach in social sciences and philosophy, eventually to the dawn of the age of enlightenment, followed by the industrial revolution and the formation of modern, secular democracies.

As to the second question, the processes involved here are not as well known, but are of equal importance for understanding the relationship between the development of science and its practical implementations and cultural consequences in any society, in particular in Turkey.

I give a negative answer to the third question, based on a study of the science and history text-books in high schools and a review of the public appreciation of science. In short, scientific research is considered to be a worthy endeavor as it brings international prestige to the country but not as a pursuit which would increase the economic well being of the nation.

Various examples are given in the text to illustrate the answers given in the three cases.

Key Words: Scientific Revolution, Turkey

Anahtar Kelimeler: Bilimsel Devrim, Türkiye

açılmaya başlanmıştır. 2003-2004 öğretim yılında ise, seçmeli derslerin yanı sıra Felsefe Bölümü lisans öğrencileri için 7. ve 8. yarıyıllarda birer zorunlu ders açılmıştır.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ BİLİM TARİHİ ANABİLİM DALI'NIN ÇALIŞMALARI (2000-2003)

Gaye Şahinbaş Erginöz*

Osmanlı Bilimi Araştırmaları'nın ilk iki sayısında, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Anabilim Dalı'nın (1989-2001 yılları arasında Bölüm) 1984-1997 yılları arasındaki faaliyetleri ayrıntılı olarak tanıtılmıştı.¹ Bir diğer yayın ise, Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. kuruluş yıldönümü vesilesiyle Bilim Tarihi Bölümü'nün faaliyetlerini tanıtmıştı.² Bu yazımızda ise, 2000-2003 yılları arasındaki eğitim, araştırma ve yayın faaliyetlerinin tanıtılması hedeflenmektedir. Bilim Tarihi Anabilim Dalı, halen bir profesör (Anabilim Dalı Başkanı Prof.Dr. Feza Günergun), bir doçent (Doç.Dr. Mustafa Kaçar) ve üç araştırma görevlisi (Dr. Sevtap Kadioğlu, Dr. Gaye Şahinbaş Erginöz ve Meltem Akbaş) olmak üzere toplam beş kişilik kadrosuyla çalışmalarını sürdürmektedir.

Lisans Eğitimi

Bilim Tarihi Bölümü tarafından 1992-1993 öğretim yılında başlatılan dört yıllık 'Bilim Tarihi Lisans Programı'nın, YÖK'ün Mayıs 1999'da aldığı bir kararla 1999-2000 yılından itibaren durdurulmasını³ ve Bilim Tarihi Bölümü'nün 2001-2002 öğretim yılından itibaren Felsefe Bölümü içinde bir anabilim dalına dönüştürülmesini takiben, 1998-99 öğretim yılında kaydolan öğrenciler mezun edilinceye kadar 'Bilim Tarihi Lisans Programı' sürdürülmüştür. Bunun yanında, bu ders yılından itibaren Felsefe Bölümü ve Edebiyat Fakültesi'nin diğer bölümlerinin öğrencilerine seçmeli dersler

*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Anabilim Dalı, Beyazıt, 34459 İstanbul.

¹ Feza Günergun, "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Bölümü'nün Kuruluşu ve 1984-94 Yılları Arasındaki Faaliyeti," Osmanlı Bilimi Araştırmaları, ed. F. Günergun, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay., İstanbul 1995, s.1-18; F. Günergun, "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Bölümü'nün ve Mensuplarının 1994-97 Yılları Arasındaki Faaliyeti," Osmanlı Bilimi Araştırmaları II, ed. F.Günergun, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay., İstanbul 1998, s.361-380.

² Mustafa Kaçar, "Cumhuriyet'in 75. Kuruluş Yıldönümünde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Bölümü," Türkiye'de Bilim, Teknoloji ve Tıp Tarihi Çalışmaları (1973-1998), ed. F. Günergun, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay., Ankara 2000, s.43-79.

³ Bilim Tarihi lisans programına 1998-99 öğretim yılında kaydolan öğrenciler Haziran-Temmuz 2002 döneminde mezun olmuşlardır. Bu öğrenciler Bilim Tarihi Bölümü'nün yedinci ve son dönem mezunlarıdır. 1997-2000 yılları arasında (lisans seviyesinde) 71 mezun ve 2000-2003 yılları arasında ise toplam 62 mezun vermiş olan Bilim Tarihi Anabilim Dalı'nın kuruluşundan bugüne kadar mezun ettiği yüksek lisans öğrenci sayısı 13, doktora öğrenci sayısı ise 6'dır. Bkz. F.Günergun, "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Bölümü'nün Kuruluşu ve 1984-94 Yılları Arasındaki Faaliyeti," s.8-9; F. Günergun, "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Bölümü'nün ve Mensuplarının 1994-97 Yılları Arasındaki Faaliyeti," s.365-367; Mustafa Kaçar, a.g.m., s.58-59.

2000-2001 Eğitim-Öğretim Yılı Bilim Tarihi Lisans Programı

3. Sınıf-V. Yarıyıl

Sanayi Devriminden Günümüze Bilim I (2 kr.)

Bilim Tarihi Metinleri V (3 kr.)

Temel Astronomi (2 kr.)

18. Yüzyıl Osmanlı Bilim Tarihi Metinleri (2 kr.)

Bilim Gazeteciliği (2 kr.)

3. Sınıf-VI. Yarıyıl

Sanayi Devriminden Günümüze Bilim II (2 kr.)

Bilim Tarihi Metinleri VI (3 kr.)

Astronomi Tarihi (2 kr.)

Osmanlı Bilim Tarihi Arşiv Kaynakları (2 kr.)

Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Bilim (2 kr.)

4. Sınıf-VII. Yarıyıl

Klasik Dönem Osmanlı Bilim Tarihi (2 kr.)

Ölçü ve Tartılar Tarihi (2 kr.)

Kozmolojik Evrim (2 kr.)

Biyoloji (2kr.)

Bilim Tarihi Metinleri VII (2 kr.)

Teknoloji Tarihi I (2 kr.)

17. Yüzyılda Avrupa'da Bilim Kurumları (2 kr.)

4. Sınıf-VIII. Yarıyıl

Modernleşme Dönemi Osmanlı Bilim Tarihi (2 kr.)

Türkiye'de Ölçü ve Tartılar (2 kr.)

Biyoloji Tarihi (2kr.)

Bilim Tarihi Metinleri VIII (2 kr.)

Teknoloji Tarihi II (2 kr.)

Çağdaş Fizik Tarihi (3kr.)

Prof. Dr. Emre Dölen

Okut. Aysu Öztürk

Yrd. Doç. Dr. Serap Ak

Doç. Dr. Mustafa Kaçar

Okut. Dr. Sevtap Kadioğlu

Prof. Dr. Emre Dölen

Okut. Aysu Öztürk

Prof. Dr. Hüseyin Menteşe

Doç. Dr. Mustafa Kaçar

Okut. Dr. Sevtap Kadioğlu

Prof. Dr. E. İhsanoğlu

Prof. Dr. Feza Günergun

Yrd. Doç. Dr. Füsün Tektunalı

Doç. Dr. Muammer Ünal

Okut. Aysu Öztürk

Prof. Dr. Atilla Bir

Okut. Aysu Öztürk

Doç. Dr. Mustafa Kaçar

Prof. Dr. Feza Günergun

Prof. Dr. Orhan Küçükler

Okut. Aysu Öztürk

Prof. Dr. Atilla Bir

Prof. Dr. Gediz Akdeniz

2001-2002 Eğitim-Öğretim Yılı Lisans Programı

4. Sınıf-VII. Yarıyıl

Bilim Tarihi Metinleri VII (3kr.)

Biyoloji (3 kr.)

Klasik Dönem Osmanlı Bilim Tarihi (2 kr.)

Ölçü ve Tartılar Tarihi (2 kr.)

Teknoloji Tarihi I (2 kr.)

Kozmolojik Evrim (2 kr.)

17.Yüzyılda Avrupa'da Bilim Kurumları

(Seçmeli, 2 kr.)

4. Sınıf-VIII. Yarıyıl

Bilim Tarihi Metinleri VIII (3kr.)

Okut. Aysu Öztürk

Doç. Dr. Muammer Ünal

Doç. Dr. Mustafa Kaçar

Prof. Dr. Feza Günergun

Prof. Dr. Atilla Bir

Yrd. Doç. Dr. Füsün Limboz

Okut. Aysu Öztürk

Okut. Aysu Öztürk

Biyoloji Tarihi (3 kr.)	Prof. Dr. Orhan Küçükler
Modernleşme Dönemi Osmanlı Bilim Tarihi (2 kr.)	Doç. Dr. Mustafa Kaçar
Türkiye'de Ölçü ve Tartılar (2 kr.)	Prof. Dr. Feza Günergun
Teknoloji Tarihi II (2 kr.)	Prof. Dr. Atilla Bir
Diploma Tezi (4 kr.)	Tez Danışmanları
Türkiye'de Bilim Dernekleri (Seçmeli, 2 kr.)	Okut. Dr. Sevtap Kadioğlu
Seçmeli Dersler	
Eski Çin ve Yunan'da Bilim (2 kr.)	Prof. Dr. Feza Günergun
Cumhuriyet Türkiye'sinde Bilim (2 kr.)	Okut. Dr. Sevtap Kadioğlu
Çağdaş Fizik Tarihi (2 kr.)	Prof. Dr. Gediz Akdeniz
17.Yüzyılda Türkiye'de Bilim (2 kr.)	Doç. Dr. Mustafa Kaçar
18.Yüzyılda Türkiye'de Bilim (2 kr.)	Doç. Dr. Mustafa Kaçar
Çağdaş Fizik Tarihi (2 kr.)	Prof. Dr. Gediz Akdeniz

2002-2003 Eğitim-Öğretim Yılı Lisans Programı

Seçmeli Dersler	
Eski Çin ve Yunan'da Bilim (2 kr.)	Prof. Dr. Feza Günergun
Ortaçağ ve Rönesans'ta Bilim (2 kr.)	Prof. Dr. Feza Günergun
17. ve 18.Yüzyıllarda Bilim (2 kr.)	Prof. Dr. Feza Günergun
17.Yüzyılda Avrupa'da Bilim Kurumları (2kr.)	Okut. Dr. Sevtap Kadioğlu
17.Yüzyıl Türkiye'sinde Bilim (2 kr.)	Doç. Dr. Mustafa Kaçar
Çağdaş Fizik Tarihi (2 kr.)	Prof. Dr. Gediz Akdeniz
18.Yüzyıl Türkiye'sinde Bilim (2 kr.)	Doç. Dr. Mustafa Kaçar

2003-2004 Eğitim-Öğretim Yılı Lisans Programı

Seçmeli Dersler	
Eski Çin ve Yunan'da Bilim (2 kr.)	Prof. Dr. Feza Günergun
Ortaçağ ve Rönesans'ta Bilim (2 kr.)	Prof. Dr. Feza Günergun
17. ve 18. Yüzyıllarda Bilim (2 kr.)	Prof. Dr. Feza Günergun
Çağdaş Fizik Tarihi (2 kr.)	Prof. Dr. Gediz Akdeniz
Teknolojinin Evrimi (2 kr.)	Doç. Dr. Mustafa Kaçar
Zorunlu Dersler	
Türkiye'de Bilim (15-17. Yüzyıl) (2 kr.) (7.yarıyıl)	Doç. Dr. Mustafa Kaçar
Modernleşme Döneminde Türkiye'de Bilim (2 kr.) (8.yarıyıl)	Prof. Dr. Feza Günergun

Lisansüstü Eğitim

2000-2003 tarihleri arasında 5 yüksek lisans tezi ve 2 doktora tezi tamamlanmış olup, Mart 2004 tarihi itibarıyla 1 yüksek lisans ve 3 doktora öğrencisi çalışmalarını sürdürmektedir.

Tamamlanan doktora çalışmaları:

* Sevtap İshakoğlu Kadioğlu, "Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu'nun (TÜBİTAK) Kuruluşu ve Türk Bilim Hayatındaki Yeri", Savunma tarihi: 28.02.2000, Savunma jürisi: Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu (danışman),

Prof. Dr. Feza Günergun, Prof. Dr. Şafak Ural, Prof. Dr. Emre Dölen, Prof. Dr. Namık Kemal Pak.

Bu tez, devlet destekli bağımsız ilk milli araştırma kurumu olması bakımından Türk bilim hayatında özel bir yeri olan TÜBİTAK'ın kuruluşunu ve bilim hayatına katkılarını ortaya koymak amacını taşımaktadır. Çalışma, kurumun kuruluşundan başlayarak 1993 yılındaki kanun değişikliğine kadar olan dönemi kapsamaktadır. Konuya temel oluşturmak üzere, Avrupa'da ve Türkiye'de bilimin kurumlaşma tarihi tezin giriş bölümünde yer almıştır. Tezde esas olarak, TÜBİTAK tarihinde dönüm noktaları olan 1987 ve 1993 kanun Hükümünde Kararnemelerinin getirdiği değişiklikler ve bu değişikliklerin kurumun yapısına ve işleyişine etkileri üzerinde durulmuştur. Tezin son bölümünde hem bilim politikasının oluşturulmasına ve uygulanmasına katkıda bulunan hem de kendisi araştırma yapan ve yaptıran bir kurum olarak TÜBİTAK'ın Türk bilim hayatına katkıları, istatistiksel verilerle de desteklenerek ortaya konmaya çalışılmıştır.

* Gaye Şahinbaş Erginöz, "Vazo Resimlerinin Işığında Eskiçağ'da Akdeniz Dünyasında Araba Tasvirleri ve Arabanın Gelişimi", Savunma tarihi: 15.07.2003, Savunma jürisi: Prof. Dr. Oğuz Tekin (danışman), Prof. Dr. Feza Günergun, Prof. Dr. Şafak Ural, Prof. Dr. Atilla Bir, Doç. Dr. Mustafa Kaçar.

Tez çalışmasında arabanın ilk defa nerede ve nasıl ortaya çıktığı tarihsel süreç içinde ele alınmış; M.Ö. 1. bin yılına ait Yunan vazoları üzerinde betimlenen araba tiplerine dayalı olarak, bu dönemde kullanılan arabaların türleri, teknik özellikleri ve kullanım amaçları incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Tezde ayrıca, "Corpus Vasorum Antiquorum"larda yer alan araba betimli Yunan vazolarının resimleri ve bunların açıklamalarını içeren bir katalog hazırlanmıştır. Tezin sonunda araba tipleri ve arabanın çeşitli kısımları ile ilgili eski Mısırca, Sümerce, Hititçe, Akkadca, eski Yunanca ve Latince terimleri içeren bir sözlük bulunmaktadır.

Tamamlanan yüksek lisans çalışmaları:

* Kishimjan Eshenkulova, "Timurlular Devri Medrese Eğitimi ve Ulum el-Eva'il (Matematik, Astronomi ve Tıp)", Savunma tarihi: 22.01.2001, Savunma jürisi: Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu (danışman), Prof. Dr. Feza Günergun, Prof. Dr. Mehmet Saray, Doç. Dr. Mustafa Kaçar, Doç. Dr. Ali Arslan.

Tezde, Timurlular devrinin siyasi durumu, devlet teşkilatı ve bu devirdeki ticari ve zirai faaliyetleri ile Timurlular öncesi eğitim faaliyetlerine yer verilmiş, ayrıca, Timurlular devri eğitim ve bilim müesseseleri (öncelikle medrese ve kütüphaneler) ele alınmıştır. Tezin son bölümde ise Timurlular devri alimlerinin matematik, astronomi ve tıp eğitimine katkıları, bu dallarda ortaya koydukları

eserler ve bu bilim adamlarının çalışmalarının diğer ülkelerdeki etkileri incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

* F. Ebru Ademoğlu, “Yahya Naci Efendi ve Modern Fizik Konusundaki Türkçe Eseri”, Savunma tarihi: 15.02.2002, Savunma jürisi: Prof. Dr. Feza Günergün (danışman), Prof. Dr. Şafak Ural, Prof. Dr. Emre Dölen, Prof. Dr. Gediz Akdeniz, Doç. Dr. Mustafa Kaçar.

Bu çalışmada modern bilimlerin Osmanlı'ya girişinde önemli rol oynamış bir kurum olan Mühendishane-i Berr-i Hümayun hocalarından Yahya Naci Efendi'nin hayatı ve “Risale-i Hikmet-i Tabiiye” adlı eseri incelenmiştir. 1809'da yazılmış olan bu eserde top ve havan türü ateşli silahların çalışma prensiplerini açıklamak için gerekli fizik ve kimya konuları ele alınmıştır. Bu çerçevede kinematik ve dinamik konuları (fırlatılan cisimlerin hareketi, serbest düşme, yatay atış, dairesel hareket, ağırlık ve çekim kuvvetleri, impuls) incelenmiştir. Daha sonra, yanma için havanın önemi ele alınmıştır. Havanın bileşenleri ve özelliklerinden bahsedilmiş, su ve bileşenleri incelenmiştir. Yahya Naci Efendi'nin, Batı kaynaklı eserlerden yararlanarak hazırladığı bu çalışma, yabancı dildeki bilim eserlerinin Türkçe'ye kazandırılması sürecinin aydınlatılması açısından önemlidir. Bu tez çalışmasıyla, Yahya Naci Efendi'nin Batı biliminin Türkçe'ye aktarılma sürecine yaptığı katkı ortaya konulmuştur. Bu tez çalışması daha sonra geliştirilerek, Osmanlı Bilimi Araştırmaları'nda makale olarak yayınlanmıştır.⁴

* Meltem Kocaman, “Einstein'ın Görelilik Kuramının Türkiye'ye Girişi”, Savunma tarihi: 15.07.2002, Savunma jürisi: Prof. Dr. Feza Günergün (danışman), Prof. Dr. Şafak Ural, Prof. Dr. Emre Dölen, Prof. Dr. Şehsuvar Zebitay, Doç. Dr. Mustafa Kaçar.

Einstein'ın özel ve genel görelilik teorilerinin Türkiye'ye girişinin incelendiği bu tez çalışması, görelilik konusunda ilk konferansın verildiği 1920 yılından 1933 Üniversite Reformu'na kadar olan dönemi kapsamaktadır. Tezin ilk bölümünde Einstein'ın görelilik teorileri ele alınmıştır. Tezin ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerinde ise görelilik teorisinin Türkiye'de tanınmasını sağlayan Kerim Erim, Mehmed Refik ve Hüsnü Hamid'in yayınları incelenmiş, bu bilim adamlarının teoriyi nasıl algıladıkları ve nasıl bir tutum sergiledikleri ortaya konmuştur. Tezin sonunda Einstein'ın görelilik teorisinin Türkiye'de tanıtılmasına katkıda bulunan diğer bilim adamlarının (Akil Muhtar Özden, Salih Murat Uzdilek, Tevfik Bey) çalışmalarına değinilmiştir. Bu tez çalışması

geliştirilerek, Osmanlı Bilimi Araştırmaları'nda iki makale halinde yayınlanmıştır.⁵

* Evrim Kaynak, “Osmanlı'dan Cumhuriyete Türkiye'de İlaç Yapımı (1930'a Kadar)”, Savunma tarihi: 11.04.2003, Savunma jürisi: Prof. Dr. Feza Günergün (danışman), Prof. Dr. Emre Dölen, Prof. Dr. Afife Mat.

Bu tez çalışmasında ilacın doğuşu ve tarihsel gelişimi, Osmanlı İmparatorluğu'nda (14. yüzyıldan itibaren) ve Türkiye Cumhuriyeti'nde (1950'ye kadar) ilaç yapımı ele alınmıştır. Osmanlı'dan Cumhuriyet'in ilk on yıllarına kadar geçen sürede Türkiye'de kullanılan ilaçlar ve bunların üretimi incelenmiştir. 20. yüzyılın sonlarında Türk ilaç sanayinin gelişimine büyük katkısı olan ve 20. yüzyılın başlarında ilaç üretimine ilgi duyan eczacıların karşılaştığı problemler, dönemin eczacılıkla ilgili dergileri üzerinde yapılan çalışmalara dayalı olarak tartışılmıştır.

* Özge Özdemir, “Aydınlanma Çağında Avrupa ve Türkiye'de Bilim ve Toplum”, Savunma tarihi: 08.07.2003, Savunma jürisi: Prof. Dr. Feza Günergün (danışman), Prof. Dr. Şafak Ural, Prof. Dr. Korkut Tuna, Doç. Dr. Cengiz Çakmak, Doç. Dr. Mustafa Kaçar.

Tezde, Aydınlanma Çağı'nda Avrupa ve Türkiye'de oluşan bilim ve toplum anlayışı incelenmiştir. Kant ve Foucault'nun aydınlanma ile ilgili makaleleri çerçevesinde, Aydınlanma'nın eleştirisi ve yorumu ortaya konulmuş ve ‘Aydınlanma’ konusu siyasi ve etik sorunlar açısından tartışılmıştır. Daha sonra, Avrupa'da 17. yüzyılın felsefi hareketlerinden ve bilimsel başarılarından gücünü alan Aydınlanma Dönemi ele alınmıştır. Böylece 18. yüzyılın düşünsel arkaplanı ve Aydınlanma düşüncesinin felsefi temelleri incelenmiş, ‘Aydınlanma’ bilim, toplum ve ilerleme olmak üzere üç ana başlık altında tartışılmıştır. Aydınlanma düşüncesinin Osmanlı'nın bilim ve düşün hayatı üzerindeki etkisi iki tarihsel dönem (1789-1839 ve 1839-1876) çerçevesinde incelenmiş ve 19. yüzyılda Osmanlı'da modernleşme hareketi ana hatlarıyla değerlendirilmiştir. Bu çalışmada son olarak 20. yüzyılda Türkiye Cumhuriyeti'ndeki modernleşme hareketi, Avrupa ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Sürdürülmekte olan doktora çalışmaları:

* Araş. Gör. Meltem Kocaman Akbaş, “Osmanlı Türkiye'si'nde Modern Fizik (19. yüzyıl)” (Danışman: Prof. Dr. Feza Günergün)

⁴ Ebru Ademoğlu, “Yahya Naci Efendi ve Fırlatılan Cisimlerin Hareketiyle İlgili Eseri “Risale-i Hikmet-i Tabiiye” (1809), Osmanlı Bilimi Araştırmaları, Cilt IV, sayı 1, ed. Feza Günergün, İstanbul 2002, s.25-55.

⁵ Meltem Akbaş, “Einstein'ın Görelilik Teorisini Türkiye'ye Tanıtanlar (I): Mehmed Refik Fenmen ve Kerim Erim,” Osmanlı Bilimi Araştırmaları, Cilt IV, sayı 2, ed. Feza Günergün, İstanbul 2003, s.29-59; M. Akbaş, “Einstein'ın görelilik teorisini Türkiye'ye tanıtanlar (II): Hüsnü Hamid [Sayman],” Osmanlı Bilimi Araştırmaları, Cilt V, sayı 1, ed. F. Günergün, İstanbul 2003, s.51-68.

* Aziz Şakir, "Edirne ve Civarında Osmanlı Kültür ve Bilim Ortamının Oluşumu" (Danışman: Doç. Dr. Mustafa Kaçar)

* Kishimjan Eshenkulova, "Modern Bilimlerin Orta Asya'ya Girişi (Sovyetler Dönemi'ne Kadar-1917)" (Danışman: Doç. Dr. Mustafa Kaçar)

Sürdürülmekte olan yüksek lisans çalışmaları:

* Gülşah Arpacı, "Harbiye Mektebinin Türkiye'de Modern Bilimlerin Gelişmesindeki Yeri (1834-1876)" (Danışman: Doç. Dr. Mustafa Kaçar)

Lisansüstü dersler:

Bilim Tarihi Anabilim Dalı'nın 2000-2003 yılları arasında uyguladığı yüksek lisans ve doktora ders programları aşağıda verilmiştir.

2000-2001 Eğitim-Öğretim Yılı Bilim Tarihi Lisansüstü Programı

I. Yarıyıl

Osmanlı Bilim Tarihi Araştırmaları I (3 kr.)	Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu
Modern Bilimlerin Türkiye'ye Girişi I (3 kr.)	Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu
Bilim Devrimi (3 kr.)	Prof. Dr. Feza Günergun
Osmanlı Bilim Tarihi Kaynakları (3 kr.)	Prof. Dr. Ramazan Şeşen
Bilim Aletleri Tarihi I (3 kr.)	Prof. Dr. Atilla Bir
Bilim Tarih Metinleri (3 kr.)	Yrd. Doç. Dr. Mustafa Kaçar

II. Yarıyıl

Osmanlı Bilim Tarihi Araştırmaları II (3 kr.)	Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu
Modern Bilimlerin Türkiye'ye Girişi II (3 kr.)	Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu
Bilim ve Toplum (3 kr.)	Prof. Dr. Feza Günergun
Bilim Aletleri Tarihi II (3 kr.)	Prof. Dr. Atilla Bir
Bilimsel Araştırma Metodları (kredisiz)	Yrd. Doç. Dr. Mustafa Kaçar

2001-2002 Eğitim-Öğretim Yılı Lisansüstü Programı

I. Yarıyıl

18.-20. Yüzyıl Türk Bilim Literatürü (3 kr.)	Prof. Dr. Feza Günergun
19. Yüzyılda Avrupa'da Bilim ve Teknoloji (3 kr.)	Prof. Dr. Emre Dölen

II. Yarıyıl

Türkiye'de Bilim Dili (3 kr.)	Prof. Dr. Feza Günergun
15.-17. Yüzyıl Türk Bilim Literatürü (3 kr.)	Doç. Dr. Mustafa Kaçar

2002-2003 Eğitim-Öğretim Yılı Lisansüstü Programı

I. Yarıyıl

Türkiye'de Bilim Dergileri (3 kr.) (doktora)	Prof. Dr. Feza Günergun
Türkiye'ye Teknoloji Transferi ve Sanayileşme (3 kr.) (doktora)	Prof. Dr. Feza Günergun

II. Yarıyıl

18.-20. Yüzyıl Türk Bilim Literatürü (3 kr.) (doktora)	Prof. Dr. Feza Günergun
Türkiye'de Bilim Aletleri (16.-19.yüzyıllar) (3 kr.) (doktora)	Doç. Dr. Mustafa Kaçar

2003-2004 Eğitim-Öğretim Yılı Lisansüstü Programı

I. Yarıyıl

Bilim Devrimi (3 kr.) (yüksek lisans)	Prof. Dr. Feza Günergun
18. Yüzyıl Türk Bilim Adamları (3 kr.) (yüksek lisans)	Doç. Dr. Mustafa Kaçar
Türkiye'de Bilim Dergileri (3 kr.) (doktora)	Prof. Dr. Feza Günergun
19.-20. Yüzyıl Türk Bilim Adamları (3 kr.) (doktora)	Prof. Dr. Feza Günergun
Türkiye'ye Teknoloji Transferi (3 kr.) (doktora)	Doç. Dr. Mustafa Kaçar

II. Yarıyıl

Modern Bilimin Türkiye'ye Girişi (3 kr.) (yüksek lisans)	Prof. Dr. Feza Günergun
Türkiye'de Bilim Kurumları (3 kr.) (yüksek lisans)	Doç. Dr. Mustafa Kaçar
Modern Fizik ve Kimyanın Türkiye'ye Girişi (3 kr.) (doktora)	Prof. Dr. Feza Günergun
Türkiye'de Bilim Aletleri (16.-19. Yüzyıllar) (3 kr.) (doktora)	Doç. Dr. Mustafa Kaçar

Bilim Tarihi Anabilim Dalı'nda verilen konferanslar

Bilim Tarihi Anabilim Dalı, değişik bilim dallarından yerli ve yabancı bilim adamlarını davet ederek, Edebiyat Fakültesi'nde çeşitli konferans ve toplantılar düzenlenmiştir. 2000-2003 yılları arasında üç bilim adamı davetli olarak konferans vermiştir.

* Prof. Dr. Tore Frängsmyr (İsveç Uppsala Üniversitesi Bilim Tarihi profesörü, The Royal Swidish Academy of Science üyesi), "Establishment of History of Science as an Academic Discipline" (31 Ekim 2000)

* Prof. Dr. Vladimir Kirsanov (Rus Bilimler Akademisi), "Between ideology and nuclear weapons: Hard years for Soviet theoretical physics" (24 Aralık 2001)

* Prof. Dr. Erdal İnönü (Sabancı Üniversitesi öğretim üyesi, TÜBİTAK Feza Gürsey Enstitüsü), "Bilim Devrimi", (24 Ekim 2002)

Atamalar

* Prof. Dr. Feza Günergun 16.01.2001 tarihinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Bilim Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığı'na atanmıştır (Bilim Tarihi Anabilim Dalı'nın ilk başkanı Prof.Dr. E.İhsanoğlu, 1 Ocak 2001'de emekli olmuştur). F. Günergun 04.03.2002 tarihinden itibaren Felsefe Bölümü Başkan yardımcılığını da yürütmektedir.

* Yrd. Doç. Dr. Mustafa Kaçar'a, 27.11.2000 tarihinde doçent unvan ve yetkisi verilmiştir.

* Okut. Dr. Sevtap Kadioğlu 30.12.2002 tarihinde Araştırma Görevlisi kadrosuna atanmıştır.

*Meltem Kocaman 08.08.2001 tarihinde Araştırma Görevlisi (50/d) kadrosuna atanmıştır.

Bilim Tarihi Anabilim Dalı, ilk sayısı 1995 yılında yayınlanan Osmanlı Bilim Araştırmaları (Studies in Ottoman Science) (ISSN 1303-3123) adlı derginin yayını sürdürmektedir. Prof. Dr. Feza Günergun'un girişimiyle yayına başlayan ve onun editörlüğünde yayınlanmaya devam eden dergi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yönetim Kurulu'nun 29.05.2001 tarihli kararı ile "Hakemli Dergi" statüsünü almıştır. 2001 yılından itibaren yılda iki sayı olarak yayınlanmakta olan derginin hakem kurulu Türk ve yabancı bilim tarihçilerinden oluşmaktadır. Dergide, Türk bilim, tıp ve teknoloji tarihi sahalarında yapılmış orijinal araştırma makalelerinin yanı sıra, çeviri yazılar, toplantı ve yayın tanıtımlarına da yer verilmektedir. Derginin 2001-2003 yılları arasında basılan sayılarında yer alan araştırma makalelerinin başlıkları ve yazar adları aşağıda verilmiştir.

Cilt III, sayı 1, 2001

Mustafa Kaçar & Atilla Bir, "Osmanlı mühendislerinden Mehmed Said Efendi'nin dikey duvar saatleri hakkındaki risalesi," s.1-17; Feza Günergun & Nuran Yıldırım, "Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane'nin Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'ye getirdiği eleştiriler (1857-1867)," s.19-63; Turhan Baytop, "İzmirli Bir Türk'e Piza Üniversitesi tarafından 1843'te verilmiş olan 'Doktor in Medicina' diploması," s.65-68; Emre Dölen, "Kimya müderrisi, eczacı Mustafa Hakkı Nalçacı (1881-1953)," s.69-96.

Cilt III, sayı 2, 2002

Turhan Baytop, "Eczacı Mektebi tarafından kullanılan binalar", s.1-12; Feza Günergun, "İstanbul'da Fransızca-Türkçe yayınlanan bir tıp dergisi: Gazette des Hôpitaux (Ceride-i Emakin üs-Sıhha, 1887)," s.13-27; Suzan Bozkurt, Nuran Yıldırım, Yeşim Işıl Ülman, Bülent Özaltay, "1865 Kolera salgınında Mabeyn-i Hümayun eczacısı Vincent Pêche ile Robert Kolej'den Cyrus Hamlin'in kullandıkları antikolerik terkipler," s.55-68; Tuncay Zorlu, "Süleymaniye Tıp Medresesi I," s.79-122.

Cilt IV, sayı 1, 2002

Feza Günergun, "Turhan Baytop (1920-2002): Araştırarak, toplayarak, yazarak geçen bir ömür", s.1-22; Ebru Ademoğlu, "Yahya Naci Efendi ve fırlatılan cisimlerin hareketiyle ilgili eseri "Risale-i Hikmet-i Tabiiye" (1809)," s.25-55; Yeşim Işıl Ülman, "Mekteb-i Tıbbiye'nin 1850-51 öğretim yılı faaliyet raporu ve mezuniyet töreni," s.57-64; Tuncay Zorlu, "Süleymaniye Tıp Medresesi II," s.65-97; Sevtap Kadioğlu, "Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi üzerine bir inceleme," s.99-117; Mehmet Kanar, "İstanbul suları hakkında mütaalaât" (çeviri), s.119-133.

Cilt IV, sayı 2, 2003

Mustafa Kaçar & Atilla Bir, "Bedreddin Muhammed el-İstanbulî'nin teslîs-i zâviye (açıyı üçe bölme) ve tesbî-i da'ire (daireyi yediye bölme) risaleleri," s.1-20; Şeref Etker, "İstanbul Darülfünunu Fen Fakültesi Kimya Zümresi Müderris Muavini Mehmed Ali Kağıtçı," s.21-27; Meltem Akbaş, "Einstein'ın görelilik

teorisini Türkiye'ye tanıtanlar (I): Mehmed Refik Fenmen ve Kerim Erim", s.29-59; Sevtap Kadioğlu, "Raymond Hovasse'ın Türkiye'deki bilimsel çalışmaları ve Baltalimanı Hayvanat İstasyonu'nun kuruluşu," s.61-81; Nuran Yıldırım, "Osmanlı Devleti'nin Son Eczacılık Yönetmeliği: Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kararname-1922," s.83-108.

Cilt V, sayı 1, 2003

Feza Günergun, "Ondokuzuncu yüzyıl Türkiye'sinde kimyada adlandırma", s.1-31; Mustafa Kaçar, "Osmanlı ordusunda görevli Fransız subayı Saint Rémy'nin İstanbul'daki top döküm çalışmaları (1785-1786)", s.33-50; Meltem Akbaş, "Einstein'ın görelilik teorisini Türkiye'ye tanıtanlar (II): Hüsnü Hamid [Sayman]", s.51-68; Emre Dölen, "Müderri Dr. Akil Muhtar Bey'in "Darülfünunumuz hakkında mülâhazat" adlı risalesi", s.69-88; Abdullah Köşe, "Devlet-i Aliye-i Osmaniye'de karantina yani usul-i tahaffuzun tarihçesi" (çeviri), s.89-119.

Bilim Tarihi Anabilim Dalı'nın diğer çalışmaları

Bilim Tarihi Anabilim Dalı üyeleri, 2000-2003 döneminde çeşitli bilimsel toplantılara katıldıkları gibi, bilimsel toplantıların düzenlenmesine de katkıda bulunmuşlardır. Sundukları bildiriler, bu çalışmanın sonunda yer alan kişisel listelerde verilmiştir. Aşağıda, bildiri dışındaki çalışmaları belirtilmiştir.

* 8-12 Temmuz 2002 tarihleri arasında CIEPO (International Comitee of Pre-Ottoman and Ottoman Studies=Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Komitesi) tarafından Londra'da gerçekleştirilen 15. Uluslararası CIEPO Kongresi içinde, Prof. Dr. Feza Günergun tarafından bir bilim tarihi oturumu düzenlenmiştir. Bu oturuma katılan araştırmacılar ve bildirilerinin başlıkları aşağıda verilmiştir.

"The Ottomans and the eyeglasses" (Feza Günergun, İstanbul Üniversitesi); "Notes on the introduction of Einstein's relativity theory to Turkey" (Meltem Kocaman, İstanbul Üniversitesi); "Clock rooms and clocktowers: Public timetelling in the late Ottoman Empire" (Klaus Kreiser, Bamberg Üniversitesi, Almanya); "The relation between Science and Powers during the Period from Late Ottoman Empire to Turkey" (Gediz Akdeniz, İstanbul Üniversitesi); "Accident, bandits and terrorism: Work hazards on Ottoman Railways" (Peter Mentzel, State University, Utah, USA); "A New Manuscript by Katip Çelebi" (Fikret Sarıcaoğlu, İstanbul Üniversitesi); "The Institute of Geology at Istanbul Darülfünun University) and the activities of Walther Penck (1888-1923) in Turkey" (Sevtap Kadioğlu, İstanbul Üniversitesi); "Map-making in Ottoman Manuscripts of the 17th and Early 18th centuries: A professional domain of scribes, painters or cartographers?" (Sonja Brentjes, Berlin, Almanya); "British Seamen's Hospital in Istanbul" (Nuran Yıldırım, İstanbul Üniversitesi); "Did the Ottoman attain Enlightenment through defeat in warfare" (Max Kortepeter, New York Üniversitesi, USA).

* Bilim Tarihi, Felsefesi ve Sosyolojisi Çalışma Grubu'nun ilk sempozyumu 26-29 Haziran 2003 tarihinde Assos'ta (Çanakkale) düzenlenmiştir. Çalışma grubu Gediz Akdeniz (İstanbul Üniversitesi), Umur Daybelge (İTÜ), Feza Günergun (İstanbul Üniversitesi), Ümit Serdaroğlu (Maltepe Üniversitesi), Korkut Tuna (İstanbul Üniversitesi) ve Şafak Ural'dan (İstanbul Üniversitesi) oluşmaktadır. F.Günergun'un koordinatörlüğünde düzenlenen "Bilim Tarihi, Felsefesi ve Sosyolojisi Çalışma Grubu I. Ulusal Sempozyumu"na katılan araştırmacıların isimleri ve bildirilerinin başlıkları sunum sırasına göre aşağıda verilmiştir:

"Bilimsel devrim ve Türkiye" (Erdal İnönü, Sabancı Üniversitesi); "Avrupa biliminden Türkçe'ye yapılan çeviriler" (Feza Günergun, İstanbul Üniversitesi); "Bilim ve teknoloji politikalarının tasarımında bilim ve teknoloji tarihinin rolü ve önemi" (Ergun Türkcan, TUBITAK); "Bilimin sosyolojisine neden ihtiyaç var?" (Beylü Dikeçligil, Hacettepe Üniversitesi); "Viyana çevresi felsefesi" (Şafak Ural, İstanbul Üniversitesi); "Felsefede bilimcilik" (Adnan Ekşigil, Yeditepe Üniversitesi); "Modern bilimlerin doğuşunun sosyolojik arkaplanı" (Korkut Tuna, İstanbul Üniversitesi); "Larry Laudan ve meta-metodolojisi" (Halil Rahman Açar, Yüzüncü Yıl Üniversitesi); "Matematğin felsefesinde bir gezi" (Beno Kuryel, Ege Üniversitesi); "Einstein'ın rölativite kuramının Türkiye'ye girişi" (Meltem Akbaş, İstanbul Üniversitesi); "DNA'nın serüveni" (Demir Tiryaki, İstanbul Üniversitesi); "Assos'un tarihçesi" (Ümit Serdaroğlu, Maltepe Üniversitesi); "De Physiognomoniam'da ayırım türleri" (Erendiz Özbayoğlu, İstanbul Üniversitesi); "Bilim tarihinde Pitaneli (Candarlı) Autolykos ve Arkesilaus'un yeri" (Umur Daybelge, İTÜ); "Bilim ve yazın" (Sema Bulutsuz, İstanbul Üniversitesi); "Üniversite dışı beşeri bilimler ve ulusal akademiler geleneği açısından Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu" (Dursun Ayan, TBTK); "Halkalı Ziraat Mektebi Mecmuası" (Sevtap Kadioğlu, İstanbul Üniversitesi); "Tarım bilimleri tarihi açısından zeytincilik ve zeytinyağı üretime kısa bir bakış" (Harun Draman, Bornova Zeytincilik Enstitüsü); "Geleneksel felsefede bilimle ilgili temel yanlışlar" (Yaman Örs, Akdeniz Üniversitesi); "Kaos kavramlarının tarihsel gelişimi" (Güngör Gündüz, ODTU); "Bilimde postmodern karşı çıkışlar: Kaos kuramı, karmaşıklık ve öngörememe" (Gediz Akdeniz, İstanbul Üniversitesi).

* Prof. Dr. Feza Günergun, 9-13 Temmuz 2001 tarihleri arasında Kyoto'da (Japonya) yapılan Asya Tıp Tarihi Derneği (Asian Society for the History of Medicine)'nin kuruluş toplantısına katılmıştır.

* 28 Kasım-2 Aralık 2002 tarihlerinde Selanik'te Uluslararası Eczacılık Tarihi Akademisi ve Yunan Kimyagerler Birliği'nin Kimya Tarihi Çalışma Grubu tarafından Selanik Aristoteles Üniversitesi'nde düzenlenen Convergences in the History of European Chemistry başlıklı toplantıya katılan Prof. Dr. Feza Günergun, bu toplantı çerçevesinde Aristoteles Üniversitesi öğretim üyeleri, Uluslararası Eczacılık Tarihi Akademisi, Yunan Kimyagerler Birliği'nin Kimya Tarihi Grubu ve Selanik Tarih Merkezi'nin yöneticileri ile

görüşerek bu kurum ve kuruluşlarla yapılabilecek ortak projeler hakkında fikir alışverişinde bulunmuştur.

* İstanbul Üniversitesi Rektörlük binasında yapılan tadilat sonrasında açılacak salonlardan birine Türk matematik ve fizik eğitimine katkıları sebebiyle Darülfünun rektörlerinden ve Fen Fakültesi dekanlarından Salih Zeki Bey'in adının verilmesi için, Bilim Tarihi Anabilim Dalı'nın 22.04.2003 tarihli teklifi ve Felsefe Bölümü'nün 13.05.2003 tarihli Akademik Kurul kararı ile İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'ne teklifte bulunulmuştur.

Bilim Tarihi Anabilim Dalı mensuplarının 2000-2003 yılları arasındaki yayınları ve diğer çalışmaları

Feza Günergun

Editörlüğünü yaptığı yayımlar

1. Science in Islamic Civilisation, Proceedings of the International Symposia "Science Institutions in Islamic Civilisation & Science and Technology in the Turkish and Islamic World, editörler E. İhsanoğlu & F.Günergun, İstanbul 2000, 289 s.
2. Science, Technology and Industry in the Ottoman World (Proceedings of the International Congress of History of Science: Liège, 20-26 July 1997), editörler E. İhsanoğlu, A. Djebbar, F.Günergun, Brepols Publishers (Belgium) 2000, 153 s.
3. Türkiye'de Bilim, Teknoloji ve Tıp Tarihi Çalışmaları (1973-1998), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Yayın No. 3421, İstanbul Üniversitesi Bilim tarihi Müzesi ve Dokümantasyon Merkezi Yayın No.2, Ankara 2000, VII + 604 s.
4. Türkiye'de Botanik Tarihi Araştırmaları, yazar Asuman Baytop, İstanbul 2003, Çetin Matbaacılık, İstanbul 2003, XII+510 s.
5. Osmanlı Bilimi Araştırmaları, c.III, sayı 1 (2001), c.III, sayı 2 (2002), c.IV, sayı 1 (2002), c.IV, sayı 2 (2003), c.V, sayı 1 (2003). İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Araştırma makaleleri

1. "Mehmed Ali Paşa (1837-1914) ve botanikle ilgili yayınları," IV. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı Bildirileri (İstanbul: 4-5 Haziran 1998), ed. Emre Dölen, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları No. 657, Eczacılık Fak. Yayın No.15, İstanbul 2000, s.105-124 (Asuman Baytop ile birlikte).
2. "An Ottoman Professor of Botany: Salih Efendi (1817-1895) and his contributions to botanical education", Science, Technology and Industry in the Ottoman World (Proceedings of the International Congress of History of Science: Liège, 20-26 July 1997), ed. E. İhsanoğlu, A. Djebbar, F. Günergun, Brepols Publishers (Belgium) 2000, s.127-138.
3. "Türkiye'de Bilim, Teknoloji ve Tıp Tarihi Konusunda Çalışmaları Bulunan Bazı Yazarların 1973-2000 Yılları Arasında Yaptıkları Yayınlar", Türkiye'de Bilim, Teknoloji ve Tıp Tarihi Çalışmaları (1973-1998), ed. Feza Günergun, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 3421, İstanbul Üniversitesi Bilim Tarihi ve Dokümantasyon Merkezi (BİMDOK) Yayınları No. 2, Ankara 2000, s.457-548.

4. "Metric system in Turkey: Transition Period (1881-1934)", Bulletin of the Society of Historical Metrology Japan, Vol. 22, No. 1 (No. 23), 2000, s.97-112.
5. "Diseases in Turkey: A Preliminary study for the second half of the 19th century", The Imagination of the Body and the History of Bodily Experience, ed. S.Kuriyama, International Research Center for the Japanese Studies, Kyoto (Japan) 2001, s.169-191.
6. "Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane'nin Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'ye Getirdiği Eleştiriler (1857-1867)", Osmanlı Bilimi Araştırmaları, ed. Feza Günergün, Cilt III, sayı 1, İstanbul 2001, s.19-62 (Nuran Yıldırım ile beraber).
7. "Son Osmanlı Döneminde Mimar ve Mühendis Meslek Örgütleri ve Dergileri", Mimarlık, Mimarlar Odası Yayın Organı, Ağustos 2001, sayı 300, s.26-28.
8. "Osmanlı Mühendis ve Mimarları Arasında İlk Cemiyetleşme Teşebbüsleri," Çetin Ünalın'ın Türk Mimarlar Cemiyeti'nden Mimarlar Derneği 1927'ye, Mimarlar Derneği 1927 Yayınları, Ankara 2002, s.249-270.
9. "İstanbul'da Fransızca-Türkçe Yayınlanan Bir Tıp Dergisi: Gazette de Hôpitaux (Ceride-i Emakin üs-Sihha, 1887)", Osmanlı Bilimi Araştırmaları, ed. Feza Günergün, Cilt III, sayı 2, İstanbul 2002, s.13-27.
10. "Gazette des Hôpitaux (Ceride-i Emakin el-Sihha) Üzerine Bir Ön İnceleme", I. Edirne Tıp Tarihi Günleri Bildirileri, 3-4 Ekim 2001, Dr. Rıfât Osman'ın Anısına 1874-1933, Trakya Üniversitesi Rektörlüğü Yayın No. 42, [Edirne 2002], s.117-130.
11. "Dr. Mehmed Niyazi and his botanical publications (1905-1917)", Acta Pharmaceutica Turcica, Vol. 44, No. 3, 2002, s.133-144 (Asuman Baytop ile birlikte).
12. "Turhan Baytop (1920-2002): Araştırarak, Toplayarak, Yazarak Geçen Bir Ömür", Osmanlı Bilimi Araştırmaları, ed. Feza Günergün, Cilt IV, sayı 1, İstanbul 2002, s.1-22.
13. "Metroloji: geleneksel ölçü ve tartılardan metre sistemine, Osmanlı Uygarlığı, Cilt I, yay. haz. Halil İnalçık, Günsel Renda, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s.402-413.
14. "Derviş Mehmed Emin Pacha (1817-1879), serviteur de la science et de l'Etat ottoman", Médecins et ingénieurs ottomans à l'âge des nationalismes, sous la direction de Méropi Anastassiadou-Dumont, Maisonneuve et Larose/Institut Français d'Etudes Anatoliennes, 2003, s.171-183.
15. "Le premier journal pharmaceutique publié en langue Turque: Eczacı (1911-1914)", 36. Uluslararası Eczacılık Tarihi Kongresi (24-27 Eylül 2003, Sinai/Romanya) Bildiri Özeti Kitabı, 2003, s.74-75.
16. "Ondokuzuncu Yüzyıl Türkiye'sinde Kimyada Adlandırma", Osmanlı Bilimi Araştırmaları, ed. Feza Günergün, Cilt V, sayı 1, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 2003, s.1-31.
17. "Medical history in Turkey: A review of past studies and recent researches", Çin Bilimler Akademisi (Academia Sinica, Taipei, Taiwan) tarafından 4-8 Kasım 2003 tarihinde düzenlenen Symposium on the History of Medicine in Asia: Past Achievements, Current Research and Future Directions (www.ihp.sinica.edu.tw/~medicine/ashm/lectures/Feza-ft.pdf)

Diğer yayınlar

1. Bilim Tarihi-Dünya Kültürlerinde Bilimin Tarihi ve Gelişmesi, yazar: Colin A. Ronan, TÜBİTAK Yayınları, Akademik Dizi 1, Ankara 2003, 611 s., (çeviri, E. İhsanoğlu ile birlikte).
2. "İngilizce-Türkçe Botanik Klavuzu", Türk Bilim Tarihi Kurumu Haber Bülteni (Turkish Society for History of Science-Newsletter), ed. Gaye Ş. Erginöz, sayı 19/20, Nisan/Ekim 2000, s.19-20 (yayın tanıtma).
3. "Science, Technology and the 19th Century State", Türk Bilim Tarihi Kurumu Haber Bülteni (Turkish Society for History of Science-Newsletter), ed. Gaye Ş. Erginöz, sayı 19/20, Nisan/Ekim 2000, s.20-21 (yayın tanıtma).
4. "Newsletter for the History of Science in Southeastern Europe (Güneydoğu Avrupa'da Bilimin Tarihi Bülteni)", Osmanlı Bilimi Araştırmaları, ed. Feza Günergün, Cilt III, sayı 1, İstanbul 2001, 103-105 (yayın tanıtma).
5. "İstanbul Florası Araştırmaları (Toplayıcılar, Herbaryumlar, Floralar, Botanik Bahçeleri, Kaynaklar) (1553-1965)", Osmanlı Bilimi Araştırmaları, ed. Feza Günergün, Cilt III, sayı 2, 2002, s.125 (yayın tanıtma).
6. "Belgelerle Türk Eczacılığı, C. IV/1 ve C. IV/2", Osmanlı Bilimi Araştırmaları, ed. Feza Günergün, Cilt IV, sayı 1, İstanbul 2002, s.134-135 (yayın tanıtma).
7. "XV. CIEPO Kongresi'nde (Londra, 8-12 Temmuz 2002) Bilim Tarihi", Osmanlı Bilimi Araştırmaları, ed. Feza Günergün, Cilt IV, sayı 1, 2002, s.133-134 (yayın tanıtma).

Yayınlanmamış bildirimler

1. "Mavrogéni Pacha (1817-1902) et le corps médical à Istanbul à la fin du 19e siècle", Uluslararası Bilim Tarihi Kongresi (International Conference on the History of Science)'nin Atina'da 11-14 Ekim 2000 tarihinde düzenlediği "The Unification of Scientific Europe 17th-19th Centuries" Sempozyumu.
2. "German chemist in Turkey during the Darülfünun reformation of 1914", Bamberg'de (Almanya) toplanan 28. Alman Şarkiyatçılar Kongresi (XXVIII. Deutscher Orientalistentag) (26-30 Mart 2001).
3. "The Ottomans and the Eyeglasses", CIEPO (International Comitee of Pre-Ottoman and Ottoman Studies) tarafından Londra'da 8-12 Temmuz 2002 tarihleri arasında düzenlenen CIEPO-15 Uluslararası Kongresi.
4. "L'Enseignement de la Chimie à l'Ecole Impériale de Médecine (İstanbul)", Uluslararası Eczacılık Tarihi Akademisi ve Yunan Kimyagerler Birliği'nin Kimya Tarihi Çalışma Grubu tarafından 28-30 Kasım 2002 tarihleri arasında Selanik'te düzenlenen Convergences in the History of European Chemistry başlıklı uluslararası sempozyum.
5. "Osmanlı Döneminde Haliç'te Mühendislik ve Tıp Eğitimi (18.-19.Yüzyıllar)", Kadir Has Üniversitesi'nde (İstanbul) 22-23 Mayıs 2003 tarihinde düzenlenen Dünü ve Bugünü ile Haliç Sempozyumu (Doç. Dr. Mustafa Kaçar ile birlikte).
6. "The 17th Century translations to Turkish from European Scientific Literature", European Science Foundation (ESF) tarafından 29 Mayıs-4 Haziran 2003 tarihleri arasında Atina'da düzenlenen Cultural Exchanges in Europe 1400-1700 konulu toplantı.
7. "Avrupa Bilimi'nden Türkçe'ye yapılan Tercüme", Assos'ta 26-29 Haziran 2003 tarihinde düzenlenen Bilim Tarihi, Felsefesi ve Sosyolojisi 1. Ulusal Sempozyumu.

8. "Le premier journal pharmaceutique publié en langue Turque: Eczacı (1911-1914)", Romanya'nın Sinai kentinde 24-27 Eylül 2003 tarihleri arasında düzenlenen 36. Uluslararası Eczacılık Tarihi Kongresi.
9. "Almanya'da Askeri ve Teknik Eğitim Gören Osmanlılar (1883-1887)", İstanbul Bilgi Üniversitesi tarafından İstanbul Kuştepe Kampüsü'nde 10-11 Ekim 2003 tarihinde düzenlenen European Science and Scientist in the Ottoman Empire of the 19th Century Sempozyumu.
10. "La Revue Médico-pharmaceutique et la transmission du savoir médical européen en Turquie" (La Revue Médico-pharmaceutique ve Avrupa tıp bilgisinin Türkiye'ye aktarılması)", Kahire'deki Fransız Büyükelçiliği'ne bağlı olarak çalışan araştırma kurumlarından Centre d'études économiques et juridiques (CEDEJ) ile İstanbul'daki Fransız Araştırmaları Enstitüsü (IFEA) tarafından ortaklaşa olarak Kahire'de 7-8 Aralık 2003 tarihinde düzenlenen La Modernisation de la Médecine dans l'Empire Ottoman (Osmanlı İmparatorluğu'nda Tıbbın Modernleşmesi) konulu toplantı.

Konferanslar

1. "Osmanlı Türkiye'sinde Tıp ve Eczacılık Sahasında Kullanılan Ölçü ve Tartılar", (22 Mart 2000), İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı tarafından düzenlenen Türk Tıp Tarihi Kurumu Konferansı.
2. "Bilim Tarihi", (2 Mayıs 2001), Atılım Kulübü'nün Bilim Seminerleri çerçevesinde İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde verilen konferans.
3. "İstanbul Üniversitesi Tarihi", (7 Mayıs 2003), İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi.
4. "Türkçe Yayınlanmış İlk Eczacılık Dergilerinden: Eczacı (1911-1914)", (7 Ekim 2003), İstanbul Üniversitesi'nin 550. yılını kutlama etkinlikleri çerçevesinde, İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi tarafından düzenlenen toplantı.

Mustafa Kaçar

Araştırma makaleleri

1. "Mühendishane'den Teknik Üniversiteye Türkiye'de Mühendislik Eğitiminin Kısa Tarihi", İstanbul, sayı 33, Nisan 2000, s.103-109.
2. "The Development in the Attitude of the Ottoman State Towards Science and Education and the Establishment of the Engineering Schools (Mühendishanes)", Proceedings of the International Congress of History of Science (Liège, 20-26 July 1997) volume VI, Science, Technology and Industry in the Ottoman World, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, Ahmed Djebbar and Feza Günergun, Brepols Publisher, Belgium 2000, s.81-90.
3. "Osmanlı Devleti'ne Modern Topçuluğun Girişi (Sürat Topçuları Ocağı)", Yeni Türkiye, yıl 6, sayı 31, (Osmanlı Özel Sayısı), Ocak -Şubat 2000, s.647-651.
4. "Humbaracı Ocağı'nın Kuruluşu ve Askeri Eğitim", Yeni Türkiye, yıl 6, sayı 31, (Osmanlı Özel Sayısı), Ocak -Şubat 2000, s.652-658.
5. "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Bölümü: Kuruluşundan günümüze (1984-1998), Bilim tarihi Araştırmalarına ve Eğitimine Getirdiği

- Katkılar", Türkiye'de Bilim, Teknoloji ve Tıp Tarihi Çalışmaları (1973-1998): Son 25 Yılın değerlendirilmesi ve Yeni Ufuklar Sempozyumu, (19-20 Ekim 1998), ed. Feza Günergun, İstanbul 2000, s.43-79.
6. "The Hellenic Philosophical School in Istanbul at the beginning of the 19th century," International Conference on the History of Science "The Unification of Scientific Europe 17th-19th centuries, National Hellenic Research Foundation, Institute for Neohellenic Research, Atina, 11-14 Ekim 2000.
7. "Cumhuriyetin 75. Kuruluş Yıldönümünde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Bölümü", Türkiye'de Bilim, Teknoloji ve Tıp Tarihi Çalışmaları (1973-1998), ed. Feza Günergun, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 3421, Bilim Tarihi Müzesi ve Dokümantasyon Merkezi (BİMDOK) Yayın No. 2, Ankara 2000, s.43-79.
8. "Osmanlı Mühendislerinden Mehmet Said Efendi'nin Dikey Duvar Saatleri Hakkındaki Risalesi", Osmanlı Bilimi Araştırmaları, ed. Feza Günergun, Cilt III, sayı 1, İstanbul 2001, s.1-16 (Atilla Bir ile beraber).
9. "Osmanlılarda 'Teslis-i Zaviye'(Açıyı Üçe Bölme) Meselesi", Düşünen Siyaset: Bilim Tarihi, sayı 16, Ankara (Nisan) 2002, s.161-177 (Atilla Bir ve Mahmut Kayral ile birlikte).
10. "The Sources and Early Works of Ottoman Science", The Turks, Vol. 3, ed. H. C. Güzel, C. Cem Oğuz & O. Karatay, Yeni Türkiye Pub. Ankara 2002, s.756-775. (E. İhsanoğlu ile birlikte)
11. "Osmanlılarda Harp Yaraları ve Tedavi Usulleri", 38. Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi, Özet Kitabı, 1-6 Eylül 2002 İstanbul, (Türkçe-İngilizce), s.56, (İbrahim Başağaoğlu ile birlikte).
12. "The Treatment of War Wounds and the continuous Influences Between Civilizations", 38. Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi, Özet Kitabı, 1-6 Eylül 2002 İstanbul, (Türkçe-İngilizce), s.381 (İbrahim Başağaoğlu ile birlikte) (poster).
13. "Ottoman Engineer Mehmet Said Efendi And His Works On A Geodesical Instrument (Müsellesiyeh)", Multicultural Science in the Ottoman Empire, De Diversis Artibus, Brepols, Belçika 2003, s.71-90. (Atilla Bir ile birlikte).
14. "Ottoman engineer Mehmed Said Efendi and his treatise on vertical sundial", Multicultural Science in the Ottoman Empire, De Diversis Artibus, Brepols, Belçika 2003, s.91-106. (Atilla Bir ile birlikte).
15. "Bedrettin Muhammed el-İstanbuli'nin Teslis-i Zaviye (Açıyı Üçe Bölme) ve Tesbi'-i Da'ire (Daireyi Yediye Bölme) Risaleleri", Osmanlı Bilimi Araştırmaları, ed. Feza Günergun, Cilt IV, sayı 2, İstanbul 2003, s.1-20. (Atilla Bir ile birlikte).
16. "Osmanlı Ordusunda Görevli Fransız Subayı Saint-Rémy'nin İstanbul'daki Top Döküm Çalışmaları (1785-87)", Osmanlı Bilimi Araştırmaları, ed. Feza Günergun, Cilt V, sayı 1, İstanbul 2003, s.33-50.

Diğer yayınlar

1. "Suriye'de Modern Osmanlı Sağlık Müesseseleri, Hastahaneler ve Şam Tıp Fakültesi", Türk Bilim Tarihi Kurumu Haber Bülteni (Turkish Society for History of Science-Newsletter), ed. Gaye Ş. Erginöz, sayı 19/20, Nisan/Ekim 2000, s.15-16 (yayın tanıtma).

2. "İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Tarihçesi (1900-1946)", Türk Bilim Tarihi Kurumu Haber Bülteni (Turkish Society for History of Science-Newsletter), ed. Gaye Ş. Erginöz, sayı 19/20, Nisan/Ekim 2000, s.20 (yayın tanıtma).
3. "Astronomi'nin Özeti ve Göğün Hareketlerinin Esasları (El-Fergani, The Elements of Astronomy)", Türk Bilim Tarihi Kurumu Haber Bülteni (Turkish Society for History of Science-Newsletter), ed. Gaye Ş. Erginöz, sayı 19/20, Nisan/Ekim 2000, s.21-22 (yayın tanıtma).

Yayınlanmamış bildiriler

1. "Contributions of the Hodjas From the Imperial Engineering School (Muhendishane) to the Development of the Ottoman Science During the Reign of Sultan Selim III", International Symposium on Science, Technology ,and the 19th Century state: The Role of the Army,(7-8 Temmuz 2000-Syros Yunanistan)
2. "The Hellenic Philosophical School in Istanbul at the Beginning of the 19th Century" , (11-14 Ekim 2000), Atina'da Atina'da toplanan Uluslararası Bilim Tarihi Kongresi (International Conference on the History of Science)nde "The Unification of Scientific Europe 17th-19th Centuries" Sempozyumu.
3. "Mühendishane Başhoca İshak Efendi'nin "Alat-ı Ra'diye" adlı Eseri: Osmanlılarda Deniz Torpilleri ile İlgili İlk Tercüme", (15-17 Kasım 2001), İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi'nde düzenlenen 1. Türk Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi.
4. "Online Dictionary of National History of Science Bibliographies and Archival Sources (Türkiye'de bilim tarihi konusu içine giren eserlerin bibliyografyası ve arşiv kaynakları)", (4-6 Nisan 2003), Paris'te düzenlenen Uluslararası Bilim Tarihi ve Felsefesi Birliği'nin(IUHPS/DHS)'nin Toplantısı .
5. "Osmanlı Döneminde Haliç'te Mühendislik ve Tıp Eğitimi (18.-19.Yüzyıllar)", (22-23 Mayıs 2003), Kadir Has Üniversitesi'nde (İstanbul) düzenlenen Dünü ve Bugünü ile Haliç Sempozyumu (Prof. Dr. Feza Günergun ile birlikte).
6. "Osmanlılarda İhtida ve Bilgi Transferi: İngiliz Selim Efendi Örneği", (10-11 Ekim 2003), İstanbul Bilgi Üniversitesi tarafından İstanbul Kuştepe Kampüsü'nde düzenlenen European Science and Scientist in the Ottoman Empire of the 19th Century sempozyumu.

Sevtaş İshakoğlu Kadioğlu

Araştırma makaleleri

1. "The Teaching of Mathematical and Natural Sciences at the Darülfünun and Istanbul University Faculty of Science," Science in Islamic Civilisation, Proceedings of the International Symposia "Science Institutions in Islamic Civilisation & Science and Technology in the Turkish and Islamic World", İstanbul 2000, s.65-75.
2. "Halkalı Ziraat Mektebi Mecmuası Hakkında Bir Değerlendirme", Osmanlı Bilimi Araştırmaları, ed. Feza Günergun, Cilt IV, sayı 1, 2002, s.99-118
3. "Institutionalisation of Science Education and Scientific Research in Turkey in the 20th Century", De Diversis Artibus, ed. Emmanuel Poulle-Robert Halleux, 69(32):235-244, Turnhout-Belçika 2003.

4. "Raymond Hovasse'ın Türkiye'deki Bilimsel Çalışmaları ve Baltalimanı Hayvanat istasyonu'nun Kuruluşu", Osmanlı Bilimi Araştırmaları, ed. Feza Günergun, Cilt IV, sayı 2, 2003, s.61-81.

Diğer yayınlar

1. "Osmanlı Devleti'nde Hekimbaşılık Kurumu ve Hekimbaşılar", Türk Bilim Tarihi Kurumu Haber Bülteni (Turkish Society for History of Science-Newsletter), ed. Gaye Ş. Erginöz, sayı 19/20, Nisan/Ekim 2000, s.23-24 (yayın tanıtma).
2. "Tıp Tarihi Araştırmaları (History of Medicine Studies) 8", Türk Bilim Tarihi Kurumu Haber Bülteni (Turkish Society for History of Science-Newsletter), ed. Gaye Ş. Erginöz, sayı 19/20, Nisan/Ekim 2000, s.25-26 (yayın tanıtma).
3. "Tıp Tarihi Araştırmaları (History of Medicine Studies) 9", Türk Bilim Tarihi Kurumu Haber Bülteni (Turkish Society for History of Science-Newsletter), ed. Gaye Ş. Erginöz, sayı 19/20, Nisan/Ekim 2000, s.26 (yayın tanıtma).
4. "Salih Zeki Bey: Hayatı ve Eserleri", Türk Bilim Tarihi Kurumu Haber Bülteni (Turkish Society for History of Science-Newsletter), ed. Gaye Ş. Erginöz, sayı 21/22, Nisan/Ekim 2001, s.10 (yayın tanıtma).
5. "Bir Beyaz Gömleklinin Anıları", Türk Bilim Tarihi Kurumu Haber Bülteni (Turkish Society for History of Science-Newsletter), ed. Gaye Ş. Erginöz, sayı 21/22, Nisan/Ekim 2001, s.14 (yayın tanıtma).
6. "Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri", Osmanlı Bilimi Araştırmaları, ed. Feza Günergun, Cilt 3, sayı 2, 2002, s.126-128.
7. "Türkiye'de Botanik Tarihi Araştırmaları", Kutadgubilig, Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi, sayı 4, Ekim 2003, s.301-304 (yayın tanıtma).
8. "Jeofizik ve Tarihsel Gelişimi", Osmanlı Bilimi Araştırmaları, ed. Feza Günergun, Cilt IV, sayı 2, 2003, s.109-110.

Yayınlanmamış bildiriler

1. "Institutionalisation of Science Education and Scientific Research in Turkey in the 20th Century (20. Yüzyılda Türkiye'de Bilim Eğitimi ve Bilimsel Araştırmanın Kurumlaşması)", (8-14 Temmuz 2001), Meksika'nın Mexico-City şehrinde yapılan XXI. Uluslararası Bilim Tarihi Kongresi.
2. "The Institute of Geology at Istanbul Darülfünun University) and the Activities of Walther Penck (1888-1923) in Turkey (İstanbul Darülfünunu Jeoloji Enstitüsü ve Walther Penck'in (1888-1923) Türkiye'deki Çalışmaları)", (8-12 Temmuz 2002), CIEPO (International Comitee of Pre-Ottoman and Ottoman Studies) tarafından Londra'da düzenlenen CIEPO-15 Uluslararası Kongresi.
3. "Halkalı Ziraat Mektebi Mecmuası", (26-29 Haziran 2003), Assos'ta düzenlenen Bilim Tarihi, Felsefesi ve Sosyolojisi Çalışma Grubu'nun 1. Ulusal Sempozyumu.
4. "Darülfünun'a ve İstanbul Üniversitesi'ne Gelen Yabancı Öğretim Üyeleri", (18 Kasım 2003), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Semineri.

Gaye Şahinbaş Erginöz

Editörlüğünü yaptığı yayınlar

1. Türk Bilim Tarihi Kurumu Haber Bülteni (Newsletter-Turkish Society for History of Science), sayı 19/20 (Nisan/Ekim 2000) ve sayı 21/22 (Nisan/Ekim 2001)

Araştırma makaleleri

1. "İlk Çağlarda Akdeniz Havzasında ve Anadolu'da Doğum ve Doğum Yardımı", Düşünen Siyaset: Bilim Tarihi, sayı 16, Ankara (Nisan)2002, s.147-159.
2. "The Hittites' Knowledge of Genital Anatomy in the Light of Cuneiform Tablets", The History of Male-Female Sexuality and Fertility in Asia Minor (Today's Turkey), eds. Muammer Kendirci, Ateş Kadioğlu, Cengiz Miroğlu, An International Publication of the Turkish Society of Andrology, İstanbul 2003, s.33-41.

Diğer yayınlar

1. "Kuruluşunun 10. Yılına Yaklaşırken Türk Bilim Tarihi Kurumu", Türkiye'de Bilim, Teknoloji ve Tıp Tarihi Çalışmaları (1973-1998), ed. Feza Günergün, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 3421, Bilim Tarihi Müzesi ve Dokümantasyon Merkezi (BİMDOK) Yayınları No. 2, Ankara 2000, s.89-106 (yayınlanmış bildiri).
2. "Roma İmparatorluğu'nda Doktorlar ve Hastalıklar", Haberler (Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haber Bülteni), ed. Kemalettin Köroğlu, sayı 9, Ocak 2000, s.8-9 (yayın tanıtma).
3. "Matematik [Ve] Matematik Tarihi (İlk Uygarlıklar Ve Antik Çağ/M.Ö. 5000-M.S.500)", Türk Bilim Tarihi Kurumu Haber Bülteni (Newsletter-Turkish Society for History of Science), sayı 19/20, Nisan /Ekim 2000, s.24-25 (yayın tanıtma).
4. "Takiyüddin'in Optik Kitabı-Işığın Niteliği ve Görmenin Oluşumu (Kitabu Nur-i Hadakati'l-Ebsar ve Nur'i Hadakati'l-Enzar)", Türk Bilim Tarihi Kurumu Haber Bülteni (Newsletter-Turkish Society for History of Science), sayı 19/20, Nisan/Ekim 2000, s.22-23 (yayın tanıtma).
5. "Anadolu'da Bulunan Antik Tıp Aletleri", Haberler (Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haber Bülteni), ed. Kemalettin Köroğlu, sayı 11, Ocak 2001, s.6-7 (yayın tanıtma).
6. "Türkiye'de Bilim, Teknoloji ve Tıp Tarihi Çalışmaları (1973-1998)", Türk Bilim Tarihi Kurumu Haber Bülteni (Turkish Society for History of Science-Newsletter), ed. Gaye Ş. Erginöz, sayı 21/22, Nisan/Ekim 2001, s.6-7 (yayın tanıtma).
7. "Türk Eczacılık Tarihi", Türk Bilim Tarihi Kurumu Haber Bülteni (Turkish Society for History of Science-Newsletter), ed. Gaye Ş. Erginöz, sayı 21/22, Nisan/Ekim 2001, s.7-8 (yayın tanıtma).
8. "Türk Tıp Tarihi Yıllığı (Acta Turcica Historiare Medicinæ VII)", Türk Bilim Tarihi Kurumu Haber Bülteni (Turkish Society for History of Science-Newsletter), ed. Gaye Ş. Erginöz, sayı 21/22, Nisan/Ekim 2001, s.13-14 (yayın tanıtma).
9. "Hititler Devrinde Anadolu'da Tıbbi Faaliyetler", IV. Türk Tıp Tarihi Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, (18-20 Eylül 1996), Türk Tarih Kurumu Yayınları VII. Dizi-Sayı 131°, Ankara 2003, s.349-360 (yayınlanmış bildiri).

Yayınlanmamış bildiriler

1. "Eski Çağlardan Günümüze Doğum Yardımı ve Doğum Sandalyesi", (22-24 Mayıs 2000), Türk Tıp Tarihi Kurumu ve Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji ve

Tıp Tarihi Anabilim Dalı tarafından Prof. Dr. Ekrem Kadri Unat (1914-1998) Anısı'na İzmir'de düzenlenen VI. Türk Tıp Tarihi Kongresi.

2. "Yunan'da Vazolar Üzerinde Araba Tasvirleri", (21 Ekim 2003), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Semineri.

Meltem Kocaman Akbaş

Araştırma makaleleri

1. "Einstein'ın Görelilik Teorisini Türkiye'ye Tanıtanlar (I): Mehmed Refik Fenmen ve Kerim Erim", Osmanlı Bilimi Araştırmaları, ed. Feza Günergün, Cilt IV, sayı 2, İstanbul 2003, s.29-59.
2. "Einstein'ın Görelilik Teorisini Türkiye'ye Tanıtanlar (II): Hüsnü Hamid [Sayman]", Osmanlı Bilimi Araştırmaları, ed. Feza Günergün, Cilt V, sayı 1, İstanbul 2003, s.51-68.

Diğer yayınlar

1. "Türkiye'de Bilim, Teknoloji ve Tıp Tarihi Çalışmaları (1973-1998)", Osmanlı Bilimi Araştırmaları, ed. Feza Günergün, Cilt III, sayı 1, 2001, s.97-98 (yayın tanıtma).

Yayınlanmamış bildiriler

1. "Einstein'ın Görelilik Kuramının Türkiye'ye Girişi", (26 Mart 2002), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Semineri.
2. "Notes on the Introduction of Einstein's Relativity Theory to Turkey", (8-12 Temmuz 2002), CIEPO (International Comitee of Pre-Ottoman and Ottoman Studies) tarafından Londra'da düzenlenen CIEPO-15 Uluslararası Kongresi.
3. "Haliç'te Gömülü Bilim Adamları: Ali Kuşçu ve Vidinli Tevfik Paşa", (22-23 Mayıs 2003), Kadir Has Üniversitesi'nde (İstanbul) düzenlenen Dünü ve Bugünü ile Haliç Sempozyumu.
4. "Einstein'ın Rölative Kuramının Türkiye'ye Girişi", (26-29 Haziran 2003), Assos'ta düzenlenen Bilim Tarihi, Felsefesi ve Sosyolojisi Çalışma Grubu'nun 1. Ulusal Sempozyumu.

Sonuç

1984 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü bünyesinde kurulan Bilim Tarihi Anabilim Dalı'nın 1984-2000 yılları arasındaki faaliyetleri daha önce ele alınmıştı. Bu makalede ise 2000-2003 yılları arasında anabilim dalında yapılan eğitim ve araştırma faaliyetleri konu edilmiştir. Bu çalışmada lisans ve lisans üstü ders programlarına, anabilim dalında hazırlanan yüksek lisans ve doktora tezlerinin özetlerine ve anabilim dalı mensuplarının yayın listelerine yer verilmiştir. Ayrıca davet edilen bilim adamları tarafından anabilim dalında verilen konferanslar ve anabilim dalı mensupları tarafından çeşitli kurumlarda verilen dersler de ele alınmıştır. Çalışmada, Bilim Tarihi Anabilim Dalı üyelerinin düzenlenmesine katkıda buldukları bilimsel toplantıların programlarının yanı sıra, 2001-2003 tarihleri arasında yılda iki kere yayınlanan Osmanlı Bilimi Araştırmaları (ed. Feza

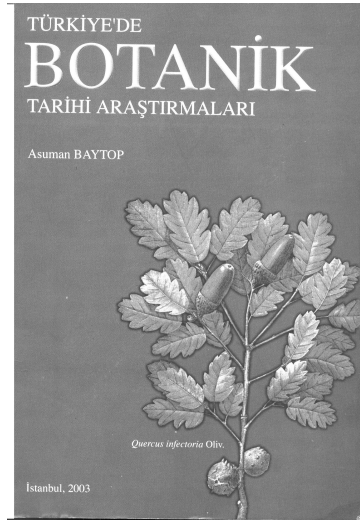
Günergun) adlı bilimsel dergide yer alan makalelerin listesine de yer verilmiştir.

Yukarıda verilen ders, yayın ve diğer bilimsel faaliyetlerin listelerinden anlaşılacağı üzere, kuruluşundan bugüne kadar, Bilim Tarihi Anabilim Dalı'nda, eski çağlardan 20. yüzyılın sonuna kadar bilim tarihinin çeşitli dönem ve sahalarında lisans ve lisansüstü eğitim verilmektedir. Anabilim Dalı üyeleri, hem çeşitli yurt içi ve yurt dışı sempozyumlara katılarak bilim adamları ile ilişkiler geliştirmekte hem de yaptıkları yayınlarla Türk bilim ve teknoloji tarihine katkıda bulunmaya çalışmaktadırlar.

The Department of History of Science,
Faculty of Letters, Istanbul University: 2000-2003 Activity Report
Gaye Şahinbaş Erginöz

Articles introducing the 1994-2000 activities of the Department of History of Science (Istanbul University) have been previously compiled and published by F. Günergun in *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* (Science in Ottoman Studies, 1998) and *Türkiye'de Bilim, Teknoloji ve Tıp Tarihi Çalışmaları* (2000), respectively. This article will present the teaching and research activities carried on in the department in the years 2000-2003. It includes the undergraduate and graduate teaching programs; the abstracts of the MA and PhD thesis prepared in the department, the list of publications of the department's staff members. Conferences given in the department by invited speakers, lectures delivered by the staff members in various institutions, nominations and promotions are also noted. The article includes the programs of symposia initiated by the department as well as the list of articles published in the *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* (vol. III-V, 2001-2004), a biannual scholarly journal edited by F. Günergun and published by Istanbul University.

Key Words: History of Science, Istanbul University, Turkey, Ottoman science, teaching; Anahtar Kelimeler: Bilim Tarihi, İstanbul Üniversitesi, Türkiye, Osmanlı Bilimi, öğretim.

Asuman Baytop, Türkiye’de Botanik Tarihi Araştırmaları, yay. haz. Feza Günergün, İstanbul 2003, Çetin Matbaacılık, İstanbul 2003, XII+510 s. ISBN 975-288-447-4.

Bu eser, İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Farmasötik Botanik Anabilim Dalı emekli öğretim üyesi Prof. Dr. Asuman Baytop’un, Türkiye’de botanik eğitimi tarihi ve Türkiye florasının tarihçesi konularında yıllar süren araştırmalarının bir ürünüdür. Kitapta kırkbir makale yer almaktadır. Bunlar konularına göre sekiz bölüm halinde sunulmuştur. “Seyahatnameler” başlıklı ilk bölümde 16. yüzyıldan itibaren Doğu Akdeniz yöresine gelerek Anadolu ve civarındaki

ülkeleri gezmiş olan Orta Avrupalı gezginler ve Anadolu florası ile ilgili yayınları ele alınmıştır. Bu bölümde tanıtılan gezginler şunlardır: P. Belon (1517-1564), L. Rauwolff (1535-1596), O.G. de Busbecq (1522-1592), W. Quackelbeen (1527-1561), H. Dernschwam (1494-1568), G. Wheler (1650-1724), J. P. De Tournefort (1656-1708) ve G. A. Olivier (1756-1814). Bu yabancı gezginlerin yanı sıra, Osmanlı seyyahı Evliya Çelebi’nin (17. yüzyıl) seyahatnamesi içinde bahsedilen bitkiler hakkında da iki makale bulunmaktadır.

Eserin ikinci bölümünde Türkiye florasının tanınmasına önemli katkıları olan üç botanistin (P. H. Davis, A. H. Morath ve E. Boissier) çalışmaları ile ilgili yayınlara yer verilmiştir. Edinburgh Üniversitesi botanistlerinden olan P.H. Davis (1918-1992), kendi topladığı örnekler ile Türkiye örneklerini barındıran herbaryumlardan elde ettiği malzemeye dayanarak, Türkiye florası ile ilgilenen her botanistin başvurduğu önemli bir kaynak eser (Flora of Turkey and the East Aegean Islands) hazırlamıştır. A. Huber- Morath (1901-1990), Anadolu’ya gelerek zengin bir bitki koleksiyonu oluşturmuş ve Davis’in eserinde olmayan yeni türleri de bularak adlandırmıştır. E. Boissier (1965-1988) ise Yunanistan, Kırım ve Mısır’dan Türkistan’a kadar uzanan ve Türkiye’yi de içine alan bölgenin bitkilerini içeren beş ciltlik büyük bir eserin (Flora Orientalis) yazarıdır.

Üçüncü bölümde Osmanlı döneminde modern botanik eğitiminin başladığı Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’nin 1839 yılında İstanbul’da açılışından 1933 Üniversite Reformu’na kadar süren devrede, botanik eğitiminde görev almış botanik öğretim üyelerinin yayın ve çalışmalarını tanıtan makaleler yer

almaktadır. Bu dönemde botanik dersleri veren başlıca öğretim üyeleri şunlardır: Salih Efendi (1816-1895), Mehmed Ali Paşa (1837-1914), Esad Şerefeddin Köprülü (1866-1942) ve Şerafeddin Tevfik Tertemiz (1879-1957).

Kitabın dördüncü bölümünde, Atatürk’ün gerçekleştirdiği 1933 Üniversite Reformu’nun ilk botanik öğretim üyelerinin bilimsel faaliyetleri ile ilgili makalelere yer verilmiştir. Bu dönemde açılan İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi’ne bağlı olarak kurulan biyoloji biriminde, Türkiye’deki botanik eğitimini modernleştirme ve geliştirme görevini yürüten iki Alman biyolog (A. Heilbronn, 1885-1961 ve L. Brauner, 1898-1974) önemlidir. Bu bölümde, bu biyolog profesörler ile onların devresinde yetişmiş bir Türk öğretim üyesinin (Prof. Dr. N. Yakar, 1915-1997) çalışmaları tanıtılmıştır.

Beşinci bölümde 1839-1998 yılları arasında Türkiye’de basılmış farmasötik botanik ders kitapları tanıtılmıştır. Bu kitaplardan ilki C.A. Bernard tarafından yazılan ve İstanbul’da basılan 1842 tarihli Fransızca kitaptır. Élémens de Botanique isimli bu kitap, Türk eczacılık öğretiminde kullanılan ilk botanik ders kitabıdır. Ayrıca 1839-1960 yılları arasında İstanbul’da basılmış farmasötik botanik ders kitapları ile 1960’tan bugüne kadar Türkiye’de basılmış diğer farmasötik botanik ders kitapları da tanıtılmıştır. Altıncı bölümde İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Farmasötik Botanik Anabilim Dalı’nda 1964-1998 yılları arasında uygulanan eğitim-öğretim faaliyetleri ile bilimsel çalışmaları özetleyen bir tarihçe bulunmaktadır.

Eserin yedinci bölümünde İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Herbaryumu ile ilgili yayınlar bir araya toplanmıştır. Bu bölümün sonunda, İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Turhan Baytop’un Türkiye’deki ilk herbaryum ile ilgili makalesi de bulunmaktadır. Sekizinci bölümde ise konu bakımından ilk yedi bölüm içine girmeyen üç makale yer almaktadır. Bunlardan ilki İstanbul florası üzerinde çalışmalar yapmış olan G.V. Aznavur’un (1861-1920) bilimsel çalışmaları, ikincisi F.A. Shepard’ın (1856-1920) Türkiye bitkileri koleksiyonu ve Türkiye florasına katkıları, sonuncusu ise Osmanlı döneminde uçucu yağlar konusunda yapılmış yayınlar hakkındadır.

Kitapta bulunan her makalenin ilk defa yayımlandığı yer, makale sonunda belirtilmiştir. Kitabın sonunda bir de özet vardır. Prof. Dr. Asuman Baytop’un botanik tarihi ile ilgili olarak bugüne kadar yaptığı çalışmaların bir arada toplandığı bu eser, özellikle Türkiye botanik bilimine ilgi duyan araştırmacılar için önemli bir kaynaktır.

**OSMANLI BİLİMİ ARAŞTIRMALARI
DERGİSİNİN YAYIN İLKELERİ VE YAZIM KURALLARI**

Osmanlı Bilimi Araştırmaları (OBA), bilim, teknoloji ve tıp tarihi ile temel ve uygulamalı bilimlerin tarihini ele alan araştırma makaleleri, çeviri ve tanıtım yazıları (bilimsel toplantı ve yayınlar) yayımlamayı hedefleyen hakemli bir dergidir. Derginin öncelikli amacı, Türk bilim tarihi konusundaki araştırmaları yayımlayarak, bu bilim dalının gelişimine katkıda bulunmaktır. OBA'nın yayın dili Türkçe'dir. Dergide, İngilizce, Fransızca ve Almanca makaleler de yayımlanabilir. 1995 yılında yayına başlayan dergi, 2001 tarihinden itibaren yılda iki sayı (yaz ve kış) olarak yayımlanmaktadır.

Yayımlanmak üzere OBA'ya gönderilecek çalışmalarda aranan özellikler

1. Çalışmanın metni dört kopya olarak bir adet disket kaydıyla (PC Word) birlikte editöre gönderilmelidir.
2. A4 kağıda tek yönlü ve tek satır aralıklı basılmış olan metin, boyutları 12.5 x 17,5 cm olacak şekilde düzenlenmiş olmalı; yazı karakteri olarak Times New Roman Türk kullanılmalıdır. Metin 11 punto, dipnotlar 8 punto, makale başlığının tamamı büyük harflerle 12 punto ve koyu yazılmalıdır. Metin içindeki bölüm başlıkları sadece baş harfleri büyük 11 punto ve koyu; bölüm alt başlıkları ise, 11 punto italik ve beyaz olacak şekilde düzenlenmelidir.
3. Çizelgeler ve çizimler ana metnin içindeki yerlerinde, ekler metin sonunda olmalıdır. Dipnotlar sayfa altında verilmelidir. Kitap ve dergi adları beyaz italik, makale başlıkları tırnak içinde yazılmalı, kitapları yayımlayan kurumların adları açık olarak (İstanbul Üniversitesi Yayınları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, vb.) belirtilmelidir.
4. Yukarıda belirtilen özelliklere uygun olarak hazırlanmış olan çalışmanın, ekler, resim, şekil ve tablolarıyla birlikte 40 sayfayı geçmemesi tercih edilir.
5. Yazının ilk sayfasında, çalışmanın başlığı, yazar / yazarların adı ve adresleri bulunmalıdır.
6. Metin sonunda en az 100 kelimelik bir özet verilmelidir. Türkçe makalelerin özetleri İngilizce, yabancı dilde yayımlanacak makalelerin özetleri Türkçe verilmelidir. Özetlerin altında en az üçer adet İngilizce ve Türkçe anahtar sözcük yer almalıdır.
7. OBA'ya gönderilen çalışmalar, yazar ve hakem kimliği gizli tutularak üç hakeme gönderilir. Çalışma, hakemlerden en az ikisinin raporu olumlu ise yayımlanır.

Çalışmaların gönderileceği adres:

Feza Günergun (editör)

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Bilim Tarihi Anabilim Dalı

Beyazıt, 34459 İstanbul

Tel: 0212 455 57 00/15978; Fax: 0212 511 43 71

E-posta: fezagun@attglobal.net